

Aksaray'ın Hafızası

KÜLTÜR, SANAT, EDEBİYAT, TARİH DERGİSİ

Cilt: 5 / Sayı: 38 EYLÜL 2025

"Aksaray sevdalısı, fikir adamı yazarımız Rasim Gül Ağabeyimizi kaybettik. Allah rahmet eylesin, mekanı cennet olsun. Kederli ailesine ve sevenlerine başsağlığı diliyoruz. Rasim Gül Ağabeyimizi, önümüzdeki aylarda bir özel sayıyla anacağız."

Aksaray'ın İlk
Havayolu
Ziyaretçisi ve
Aksaraylı
Fikret Otyam'ın
Anıları

İlhami İnceöz

Arap Kültürü'nde Mevali
(Ötekiler) Anlayışı
Salim Özyön

Avrupa Müslümanlığı
Dr. Ümit Taştan

Bize Ne Oldu
Hasan Patır

YAYIN KURULU

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

ŞABAN KUMCU

YAYIN KURULU

ŞABAN KUMCU-BAŞ EDITÖR

ELİF HASRET KUMCU- YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

SERPİL AHU SAĞDIÇ- SOSYAL MEDYA EDITÖRÜ

OĞUZHAN DEMİRAY- İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRÜ

E. BETÜL GÜL- DERGİ TASARIMI VE MİZANPAJ

ADRES VE E-POSTA

www.aksarayinhafizasi.com

aksarayinhafizasi@gmail.com

Fotoğraf: Savaş Ulukaya

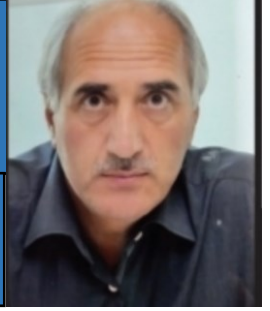
İÇİNDEKİLER

Akşaray'ın Hafızası 38. Sayı

- 1) Tutkular Üzerine
Şaban Kumcu
- 2) Ve Sen Hala Uzakta
Ayten Çelebi
- 3) Avrupa Müslümanlığı
Dr. Ümit Taştan
- 4) Komşuluk Duvarları Sitelerde Değişen
Sosyal Dinamikler
Serpil Ahu Sağdıç
- 5) Dili Yok Kalbimin Ondan Ne Kadar
Bîzarım
Cengiz Aydoğdu
- 6) Seninle Bir Dakika
Hüzeyme Yeşim Koçak
- 7) Akşaray'ın İlk Hava Yolu Ziyaretçisi Ve
Akşaraylı Fikret Otyam'ın Anıları
İlhami İnceöz
- 8) Mitoloji Ve İnanç Sistemleri
Fatma Tutak
- 9) İslam Fıkıh'ında Ma'ruf (Örf ve Âdet)
H. Ali Erdoğan
- 10) Kayıtlanmış Hayatlarımız
Elife Yılmaz Mısrıl
- 11) Cumhuriyet Akşaray'ının İlk Avukatı
İzzet Turan
Dr. M. Fırat Gül
- 12) Zeki Velidi Togan'ın Tarih İlmini
Sistemleştirmesine Hizmetleri
Anuş Gökçe
- 13) Cemal Halvetî
Doç. Dr. Mahmut Ulu
- 14) Arap Kültüründe Mevâlî (Ötekiler)
Anlayışı
Salim Özyön
- 15) Zihinsel Teslimiyet Çağında Özgürlük
Yanılsaması Modern Kölelikten Toplumsal
Çöküşe
Arş.Gör.Nuri Çiçek
- 16) Bize Ne Oldu
Hasan Patır
- 17) Dost Olmalı
Tevfik Ovacık
- 18) Akşaray'ın Ulu Cami Minberi
Doç. Dr. Zekâî Erdal
- 19) Tespih 3
Serkan Demiralp
- 20) Kişinin Kendinden El Çekmesi
Fahri Sarrafoğlu
- 21) Bilimsel Bilginin Mutlak Otorite Kabul
Edildiği İktidarlarda Din ve Toplum
Tasavvuru
Mehmet Yaşar Soyalan
- 22) Kader Sırrı
Şemsettin Keser
- 23) Ashâb-ı Kehf Akşaray'da Uyanıyor -7-
Ahmet Kuşsan
- 24) Bir Muhlis Koner Vardı
Şaban Kumcu

TUTKULAR ÜZERİNE...

ŞABAN
KUMCU

Kişideki budalalığın kişiyle ilgisi yoktur. İnsanın büyüklüğe olan düşkünlüğü ve kötülüğe olan meyli içinde öyledir. Bu heyecan verici görünüşler gerçekte, kişinin dış nedenler karşısındaki zavallılığından başka bir şey ifade etmez. Düşüncenizi yönetmediğiniz andan itibaren budalalık, yalnız dilin hareketiyle kendiliğinden meydana gelir. Bütün suçlar kişinin kendini koyuvermesinden doğar.

Kavgaları başlatan duygularımızın asıl kaynağı aşırı “heyecan” duymaktır. Oysa, davranışlarımızı disiplin altına almak terbiyenin ta kendisidir. Kişi terbiye edilmeden zevk sahibi olamaz. Sadece birtakım alışkanlıklar edinir. Bir insan ilkönce, mutlu olmayı bilmelidir.

Dilimizi tutmasını becerebilsek o zaman bütün yargılarımız bir düşüncenin sonucunda ortaya çıkar. Ruhumuz, güzeli bulmuş olur. Zamanla bu tarz bizde bir kültür oluşturur. Herkes tarafından bilinen, takdir edilen, yıpranmamış güzel eserler meydana getirmek ancak, insanı insan yapar. Bunun için sadece duygularımızla hüküm vermeyi bırakıp, bizi teselli edecek denenmiş kitaplara yönelmemiz; zihnimizi, beynimizi ve düşüncelerimizi geliştirmemiz gerekir. Duygunun fazlası, kişinin kendine karşı savaşı açması demektir.

Bir genel kültür kitaplığı kurulduğunda, güzel metinleri, değerli çevirileri, bunlarla birlikte; şairlerin, politikacıların, ahlakçıların, düşünürlerin bütün hazinelerini orada bulacağız diye hemen kitaplara sarılırız. Karşımızda, kültürlerini gözlerimizin önüne seren son derece bilgili ve aydın kişiler buluruz. Oysa kültürü ne başkasına vermek ne de özetlemek mümkündür. Aydın olmak demek; her şekilde

kaynağa gitmek, şundan bundan ödünç almak değil, kendi avucumuzun içinden kana kana içmek demektir. Eğer insan psikolojisini öğrenmek istiyorsak, psikoloji kitaplarından değil, insanları bütün yönleriyle canlandıran ve anlatan Moliere’in, Shakespeare’in, Balzac’ın kitaplarından öğrenmeliyiz.

Mesela, Balzac’ın tutkular üzerindeki düşüncelerini, on sayfada yapılan özetinden değil, dehanın tasvir ettiği yarı karanlık toplumun tamamını, birini diğerinden ayırt etmeden okumak ve anlamak gerekir. Çünkü aydınlıktan karanlığa geçişte, onunla asıl konuya girip, romancının davranışı izlenmelidir. Doğru ve insanca takip edilecek yol budur. Bunun için, hiçbir “not”un bulunmadığı büyük eserlere başvurmalı, özetten kaçınılmalıdır.

Özet, bizi sadece eserin aslına yöneltmeyi sağlar. “Not” güzele asılan bayağılıktır. Bu gerçek bilim için de böyledir. Yeni buluşlar kişiyi aydın etmek için yeterince olgunlaştırmaz. Genel kültür, turfanda şeylerle yenilikleri reddeder.

Tutkularımızın dili bizi her zaman yanıltır. Bu cümleyi şöyle açabiliriz. Bedenimizin dinlenmiş, uyanık veya yorgun, uyuşuk olduğu zaman, hayal gücümüzün gözlerimizin önüne getirdiği şey; üzüntülü, karanlık veya sevinçli, parlak hayaller dünyasıdır. Öğrenciler çoğu zaman bu küçük ve önemsiz olan gerçek sebebi araştırıp, değiştirecekleri yerde; olayları veya diğer arkadaşlarını suçlarlar.

İmtihanların ufukta belirmediği sıralarda, elektrik ışığı altında çalışırken gözleri yanar, baş ağrısı

çekerler. Bunlar, uyuyup, dinlenmekle çabucak giderilecek ağırlardır. Fakat, temiz ve saf olan öğrenciler bunu akıl edemezler.

Çabuk öğrenemediğini, düşüncelerinin bir sis perdesi altında kaybolduğunu, yazarların düşüncelerinin kendilerine doğru gelecek yerde, kâğıt üzerinde kaldığını düşünürler. Sınavların güç, kendilerinin de kabiliyetsiz olduğuna hükmedip üzüntüye kapılırlar. Sonra, gözlerini geçmişe doğru çevirir, o iç burkucu sis perdesinin içinden hatıralarını seyre dalarlar. Faydalı bir şey yapmadığını, her şeyin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, hiçbir şeyin aydınlanmadığını ve düzene konulmadığını fark eder veya fark ettiğini sanırlar. Arkasından hemen geleceğe bakıp zamanın kısa olduğunu, işin ise çok yavaş ilerlediğini düşünüp, başlarını ellerinin arasına alıp kitaplarına dönerler.

Oysa yatıp uyumaları gerekirdi. Duydukları üzüntü, asıl devayı onlardan gizler. Özellikle yorgun oldukları zaman işe koyulurlar. Tam bu zamanlarda onlara, Descartes’la, Spinoza’nın derin bilgeliği lazımdır. “Hayal gücümüzün ileri sürdüğü hipotezlere güvenmeden, sadece düşünceyle, tutkularının dilini anlamamız ve buna inanmamız gerekir.” Bu da üzüntülerinin en belirgin kısmını birdenbire yok eder. Çünkü biraz baş ağrısıyla göz yorgunluğu dayanılacak şeylerdir. Öyle çok uzun sürmez. Ancak umutsuzluk korkunçtur. Sebeplerini kendiliğinden artırır.

Tutku, en manasız sözleri yeteri kadar açıklar. Çünkü heyecan adalelerimize bulaşır bulaşmaz, beden makinemiz hiç kimseye danışmadan titrer, koşar, vurur, bağırır hatta hiçbir maksadı olmadan nutuk da çekebilir. Bir sarhoş küfrettiği zaman ne Allah’ı düşünür ne de şeytanı. Bir gevezenin sözünde hemen her kelime makineden çıkmış gibidir. Üstünde titizlikle durulduktan sonra söylenen sözlerde bile bir şişirme payı vardır. Bunlar belki daha önce üzerinde düşünülmüş ama söylendiği anda azıcık olsun üzerinde durulmamış şeylerdir.

Kısaca, söz demek çoğu zaman gürültü demektir. Nasıl ki kılıç madeni bir ses çıkarır, rüzgâr iniler, kapı gıcırdarsa, heyecanlı insan da bunlar gibi söz gürültüsü çıkarır. Anlamak için kulak kesilene acırım. Anladığımı sanan kişiye daha çok...Çünkü ortada anlaşılacak bir şey yoktur.

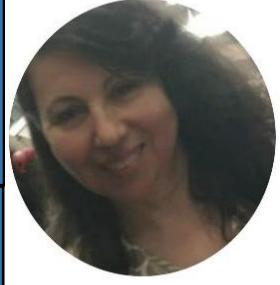
Ama dikkat. İnsanca söylenmiş canlı, renkli, bir tatlı sözde, çoğu zaman anlaşılması gereken çok güzel şeyler vardır. Güzellik hemen hemen hiç aldatmayan bir özelliktir. Dengeli bir vücut yapısıyla ayarlanmış tutkuların varlığını kolaylıkla anlar, hissederiz. Onun içindir ki hem güzel hem de her bakımdan uyumlu, dengeli bir şarkıcı, şarkısını kusursuz söyler. Büyük şairler de böyledir. Onların mısralarında duyguların en güzelini en insanca olanını duyar, düşüncelerin en olgun yansımalarını hissederiz. Dinlemek denen şey işte budur...

Tutkularının ve heyecanının esiri olan küplere binmiş bir kadını veya bir erkeği dinlerken, sanki Çince konuşuyorlarmış gibi, sözlerinden hiçbir şey anlamayız. Değerli, güzel, insanca bir düşünce kırıntısı bulamayız. Sadece duyarız, dinlemeyiz. İki de gürültü etmekten ileri gitmez. Piyano müzik aletidir diye önüne oturup ellerini üstüne koyan her insanın güzel çalacağını sanmak delilik olur. İnsan dili de piyanoya benzer, yumruklamaya kalktınız mı dikkate değer hiçbir ses çıkaramazsınız. Kızdığımız, sabırsızlık içinde kıvrandığımız, hayretler içinde kaldığımız zaman, söylediğiniz sözlerin hiçbir anlamı yoktur. İlk anda çıkardığımız bu gürültüden bir anlam çıkarmaya çabalarsanız; iyi insan, hatta doğru insan bile değilsiniz demektir. Öncelikle insan, bir insanı dinlemeyi öğrenmelidir...

Kaynakça: Alain, Söyleşiler 2, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,1962

VE SEN HÂLÂ UZAKTA

AYTEN ÇELEBİ

*bilirim uzaktasın
o en uzak olan uzakta
tutarım elini düşlerimde
çekerken perçemlerimden
kendine usulca
yakar hasretimi güneşin
ay basar geceleri
vuslatı yakalar
yıldızlara yıldızlar kadar uzaklıkta*

*bir dünyayı dolanır
bir sende kaybolurum
bir sabaha uyanır
binlerce kahrolurum
sebepsiz bulutlar yükselir içimden
ağlayamam çöllerine dudağımın
orda sen varsın ya*

*hanidir bakmıyorum aynalara
bakmıyorum arta kalan sensizliğe
boşluğa
yas düşer pervane parçalar
kemandan tel kopar da
bir köhne saz olur ya
ben hep bırakıp gittiğin yerde böyle
sense çok uzakta*

*görmedin
giderken gözümde kaldı son bakışın
götürdü herkesimi
ferimi
dildeki ezhârımı ayrılışın
dem bitti
alazındayım bu bitmeyen yalnızlığın
ve sen hâlâ uzakta*

AVRUPA MÜSLÜMANLIĞI

Dr. ÜMİT TAŞTAN

Müslümanlar tarihte belki de hiç olmadığı kadar fazla bir nüfusla gayrimüslim idareler altında yaşıyorlar. Bu durumun dikkatle incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Eskiden halk arasında gayrimüslimlerin kullandıkları diller, onlarla özdeşleştirilerek “*Gâvurca*” diye adlandırılırdı. *Gavur* kelimesi ise *Müslüman* olmayan kimse için özellikle de *Hristiyanlar* için kullanılmaktaydı.

Ancak bugün dünya üzerinde anadili İngilizce, Fransızca ya da Almanca olan Müslümanlar hiç de azımsanmayacak sayılara ulaştı. Amerika’da ya da Avrupa’da doğmuş, bulundukları ülkenin kültürüyle yetişmiş ve

eğitim görmüş milyonlarca Müslüman var. Öyle ki bunların bazıları sosyal medyada milyonlarca takipçisi olan cemaat, cemiyet ve tarikat liderleridir. Batılı ülkelerin bir unsurunu teşkil eden ve *gavurca* konuşan Müslümanların yaşadığı bu tecrübeye daha yakından bakmaya çalışalım.

Ateist bir bilim adamı olan **Richard Dawkins** bir röportajda kendisini “*kültürel Hristiyan*” olarak tanımlıyor. Bu tanımdan hareketle herhangi bir tanrıya inanmasa bile **Noel’in**, ilahilerin, **Paskalya** bayramının bir kültürel unsur olarak korunması gerektiğini düşünüyor. Avrupalılığın en önemli şartlarından birisinin bu kültürü muhafaza

etmekten geçtiğini düşünen **Dawkins**, Hristiyan *ethosu içinde kendisini evindeymiş gibi hissettiğini dile getiriyor.*

Peki Avrupa’da yaşayan ortalama bir Müslümanın bu zemindeki hissiyatı nedir? Soruyu bir de şöyle soralım, *Avrupalı Müslümanlar bir ethosa sahipler mi?* Bu insanlar eğer dindarsa dinin temel ilkelerini elinden geldiğince uyguluyor, değilse de kültürel olarak belli bir aidiyet duygusunu taşıyorlar. Almanya-Türkiye maçında Türkiye’nin kazanması için şiddetli bir duygu yoğunluğuna sahipler.

Bu bakımdan kendisini Türk olarak tanımlayan çoğu kişi her ne kadar Hristiyan bir ülkede doğup büyüdüyse de onunla özdeş olmadığının farkında, ancak bununla birlikte Müslüman bir ülkede doğup büyümenin getirdiği pratikleri ve kültürel birlikteliği de tecrübe etmemiş durumdadırlar. İçkili bir yerden alışveriş yapıp yapmama arasındaki tereddüt duygusunu kaybetmiş, taharet musluğunun eksikliği duymamayı kanıksamış vaziyetler. Yine de *Dawkins*’in kendisini ait hissettiği Hristiyan kültürün içinde nefes alıp verirken Müslüman kimliğini de taşıma iddiasında.

Bu ikiliğin çelişkili bir durum getirdiğini söyleyebiliriz. Almanya’da karşılaştığım gençlerde yukarıda bahsettiğim yabancılaşma ve kimlik sorununun belli ölçüde yaşandığını gözlemliyorum. Okulunda başarılı olmuş ve muteber bir mesleğe erişmiş dindar gençlere soruyorum: Almanya’nın gelişmesini mi yoksa ekonomisinin kötüleşmesini mi

istersin? Daha önce hiç karşılaşmadığı bu soru karşısında bir süre afalladıktan sonra cevap veriyor:

Tabi ki Almanya ekonomisinin zarar görmesini istemem! Neden böyle düşündüğünü sorduğumda ise cevap genellikle şu oluyor: Burada doğdum, yaşıyorum, buranın ekmeğini yiyorum ve burası da benim memleketim. Peki, Türkiye senin memleketin değil mi? Tabi ki, orası da benim memleketim, **“sonuçta”** *Müslümanım, Türküm*, ama burada doğdum ve burada büyüdüğüm için burası da benim memleketim. İşin garip tarafı, gençlerin çoğu ana dili Almanca olduğu ve Türkçeleri de zayıf olduğu için düşüncesini ifade etmekte zorlanıyor. Daha trajik olanı ise, Almanya özelinde genellikle devletin Müslümanlara karşı adil olduğunu, hak-hukuk konusunda oldukça müspet bir noktada olduğunu düşünmeleri.

Gençlerde gözlemlediğim en temel sorunlardan birisi siyasi bilinç veya şuur eksikliği. Bu eksiklik sonucunda dostun ve düşmanın kim olduğuna dair *antagonizmayı* yavaş yavaş kaybediyorlar. Dinin farizalarını **“özgürce”** yerine getiriyor olmaları onlar için kâfiymiş gibi görünüyor. Cami derneklerinde İslam’ın barış dini olduğu, diğer kültürlerle, dinlere ve görüşlere saygılı olduğu ve toplumsal dayanışmayı teşvik ettiği telkin ediliyor.

Şehitlik, fütihat, Filistin, Hamas, eşcinsellik gibi ayrıştırıcı konulardan uzak duruluyor. **Hessen** eyaletindeki bir caminin yöneticilerinin, *İhvan-ı Müslimîn* kökenlerini gizleyerek faaliyet yürüttüklerine tanık

olmuştum. Sorun çıkaracağını düşündükleri fikirlerini gizleyerek sadece kendi aralarındaki dar meclislerde kısık sesle dillendirdiklerini söylediler. Onların bu konudaki yaklaşımlarını dinledikçe bir zamanlar *Endülüs İslam Devleti* yıkıldıktan sonra orada Müslüman kimliklerini gizleyerek yaşamak zorunda kalan *Moriskolar* aklıma geldi. Avrupalı Müslümanların durumu elbette öyle değil ama bende yaptığı çağrışım bu oldu.

Başlarındaki idare altında düşüncelerine ve eylemlerine ne kadar izin veriliyorsa o kadarını sergileyebiliyorlar. Meseleye buradan bakıldığında sadece dini farizaların yerine getiriliyor olmasının çok dar bir bakış açısı getirdiğini görmek gerekiyor. Bu

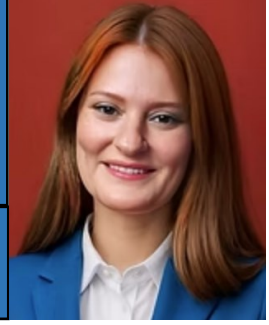
bakış açısı Avrupa Müslümanlığı adını verdiğimiz yaşam formunu hazırlamakta, insanları dinin toplumsal ve kültürel yönlerinden mahrum bırakmaktadır.

Ramazan ayı, ezanlar, bayram ziyaretleri, kandiller, Türkçe konuşmak ve yazmak, ay yıldızlı bayrağın verdiği güven ve teminat içerisinde yaşamak gibi unsurlardır bu kültürel iklimi oluşturan. Nasıl ki *Dawkins* kendisini evindeymiş gibi hissettiği bir *ethosu* koruma ihtiyacı hissediyorsa Avrupalı Müslümanlar da bunun arayışı içinde olmalıdır. Aksi halde yaban ellerde milli bir kültür ve tarih bilincine sahip olmak imkân dışı görünmektedir.

KOMŞULUK DUVARLARI SİTELERLE DEĞİŞEN SOSYAL DİNAMİKLER

SERPİL AHU SAĞDIÇ

Lavanta kokularının içinden geçiyor adımlarım. Kulaklıklarımdaki müziğe rağmen çocukların şen kahkahalarını duyabiliyorum. Kimi yanımdan bisikletiyle geçiyor, kimi top sahasında futbol oynuyor. Yüksek duvarların ardında bambaşka bir dünya var gibi. *Ama işin aslı, etraftaki seslerin sahipleri birbirlerini ya hiç tanımıyor ya da yalnızca kısa sohbetler etmişler.* Büyük siteler, şehir hayatının karmaşasından uzaklaşmak isteyenler için bir tür sığınak gibi. Geniş yeşil alanlar, güvenli girişler, spor salonları, yürüyüş yolları...

kapılara gönderilirdi. Şimdi ise aynı blokta hatta aynı katta yaşayanlar birbirinin yüzünü bile doğru düzgün görmeden yıllar geçirebiliyor. *Yüksek duvarlar yalnızca fiziksel değil, duygusal bir mesafe de yaratıyor. Güvenlik uğruna kurulan sınırlar, toplumsal etkileşimi sınırlıyor.*

Sosyolog **Zygmunt Bauman**, modern şehirlerin giderek “akışkan” bir hale geldiğini; bireylerin güvenlik arayışının ise onları kapalı, kontrollü mekânlara yönelttiğini söyler. Ona göre güvenlik ile özgürlük arasındaki denge

Dışarıdaki kalabalık, gürültü ve belirsizlikten kaçmak isteyenler için ideal bir yaşam alanı gibi görünüyor. *Ancak bu konforun bir bedeli var; sosyal bağların zayıflaması...* Eskiden mahallelerde insanlar birbirini tanır, çocuklar sokakta birlikte oynar, komşular kapı önünde sohbet eder, ufak ihtiyaçlarda bakkala gitmek yerine komşudan rica edilirdi. “Akşam müsaitseniz size geleceğiz” demek için çocuklar

sürekli kayar ve site yaşamı da bu kaymanın somut bir örneğidir. Benzer şekilde kent sosyoloğu **Manuel Castells**, şehirlerdeki mekânların, yalnızca fiziki değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de örgütlendiği bir alan olduğunu vurgular. Site yaşamı, bu ilişkilerin doğallığını kesintiye uğratarak “mahalle ruhunu” törpülemektedir.

Türkiye’de de bu dönüşümü inceleyen araştırmacılar vardır. **Ayşe Buğra**, yeni konut projelerinin toplumsal ayrışmayı hızlandığını, farklı gelir gruplarını birbirinden kopardığını belirtir. Kent bilimci **İlhan Tekeli** ise siteleşmenin planlı bir yaşam vaadiyle ortaya çıktığını, ancak zamanla komşuluk ilişkilerini zayıflattığını dile getirir. Sosyal psikologların araştırmaları da gösteriyor ki, sitelerde yaşayan bireyler daha fazla güvenlik hissine sahip olsalar da aidiyet ve komşuluk bağları, geleneksel mahallelere kıyasla daha düşük seviyede kalıyor.

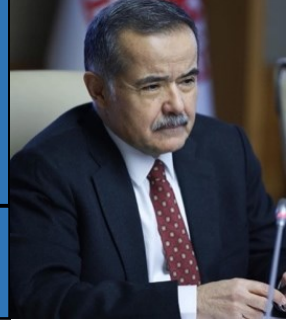
Bu siteler bir yandan bireye özel alanlar sunarken, diğer yandan topluluk olma hissini törpülüyor. Komşuluk ilişkileri yerini “*merhaba*”larla sınırlı tanışıklıklara bırakıyor. Çocuklar güvenli alanlarda oynarken, farklı yaş gruplarının bir arada bulunabileceği doğal sosyal ortamlar azalıyor. **Jane Jacobs’ın** yıllar önce vurguladığı gibi, *şehirlerin ruhunu*

sokaktaki karşılaşmalar, tesadüfi etkileşimler, farklı yaş ve kimliklerin birlikteliği oluşturur. Kapalı siteler ise tam da bu çeşitliliği ve kendiliğinden olan yaşamı sınırlıyor.

Peki bu bir kaçış mı, yoksa yeni bir yaşam biçimi mi? Belki de ikisi birden. İnsanlar artık daha kontrollü, daha planlı bir çevrede yaşamak istiyor. Ama bu tercihin bireyin sosyal ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığı tartışmalı. *Konfor ve güvenlik uğruna, tesadüfi karşılaşmaların, sokak kültürünün ve mahalle ruhunun kaybolduğu bir düzene doğru gidiyoruz. Sonuç olarak,* büyük yaşam alanlarına sahip siteler, şehirdeki kaostan uzaklaşmak isteyenler için bir çözüm olabilir. Ancak bu çözüm, beraberinde yeni sorular da getiriyor. *Konfor mu, topluluk mu? Güvenlik mi, etkileşim mi?* Belki de asıl mesele, bu ikilemin içinde dengeyi bulabilmekte yatıyor.

"DİLİ YOK KALBİMİN ONDAN NE KADAR BİZARIM"

CENGİZ AYDOĞDU

"Dil ile ikrar kalp ile tasdik" sözü, münhasıran "iman" için söylenir ancak, konusu bilim ve bilgiye inhisar eden inanışlar dahi kalp ile tasdik edilmeye ihtiyaç göstermez mi? Her türlü bilginin aklen kabulü dahi kalbin tatmin edilmesine ihtiyaç duymaz mı dersiniz? Öte yandan, bilimsel bilginin sosyal planda tezâhürü dil ile ikrar *saye*-sinde mümkün olurken bu ikrarın kalp ile tasdik edilmediği zaman nasıl bir ikrar olacağını tayin edebilir miyiz?

Konuları mahiyet itibarıyla farklılık gösterse de bilimin ve imanın "*araçları*", var olmak için kullandıkları teknikler birbirine (aynı denecek kadar) yakınlık gösterir. Öncelikle ikisinin de kalkış noktası insanların inanma ve inandırma kabiliyeti üzerine çizilmiştir.

Bir şeye inanmak, başlangıç ve netice itibarıyla aklın ve tabiatıyla kalbin sahasındadır. Dil, bunların sosyal *hayat*-ta ette kemiğe büründürülme vasıtasıdır, yani ikrar, yani söz, kelime. Bu ikrarın gerisinde bulunması zarurî olan kalp ile tasdik unsurunun sosyal hayattaki tesirinin en mühim boyutu kamu düzeninin idâmesi açısından dikkate değer yanıdır. Yani sosyal boyut. Biliyoruz ki, kalbin ve- ya

vicdanın kabul etsek de etmesek de bir "*sosyal boyutu*" her zaman vardır. Hiçbir şey sadece kalp veya vicdanın sahasında değildir; mutlaka sosyal plana akseden tezâhürleri olur.

Bu yüzden samimiyetle ve dürüstçe söylenilen her sözün arkasında kalp ile tasdik unsurunun varlığı peşinen kabul edilir. Bu söz bilimsel bir gerçek, ideolojik bir var- sayım veya dinî bir nass da olabilir; hepsi aynı kanunlara tâbidir. Farkları, ifade ettikleri gerçeklerin iç-yapılarındanadır. Ve farkları ne olursa olsun zihniyet dünyamızdaki ve sosyal hayattaki serüvenleri birbirlerine çok benzer. Cemiyet hayatında hiç kimse bunlar arasındaki yapısal ve fonksiyonel farkın araştırmasını ve soruşturmasını yapmaz, yapamaz; fizik olarak imkânsızdır.

Esasen neyin aklın neyin kalbin sahasında cereyan ettiğinin tefriki insanlık kadar eski ve halli imkânsız bir problemdir. Ayrıca sosyal ve siyasî sahada uzantıları olan veya sadece bu sahaya ait olan (millet, ulus, ırk, etnik grup, halk, hâkimiyet, Millî irade, devlet, demokrasi gibi sübjektif unsurlar taşıyan) konuların, kavramların ve kelimelerin, kalp ve zihniyet dünyasına mı yoksa sadece aklın tasarruf sahasına mı ait olduğunun tespiti de

biraz zor, zor olduğu kadar da anlamsız bir iştigal alanıdır.

Bu yüz- den bu konuların konuşulup tartışılmasında çok fazla hareket alanımız yoktur. Çünkü bu konularda söylenecek her söz, şu ve bu sebeple sosyal kıymet hükümlerinin (ir-rasyonel) manevî dünyasında yankısını bulacak ve bizi izafiyet anlayışının o belirsizlikler âleminin tam ortasına getirip bırakacaktır.

İşin eğlenceli yanı, bu sözlerin yankılanabilmeleri için herhangi bir maddi delile, doğruluk-yanlışlık testine veya bilimsel referansa ihtiyaçları yoktur. Bu sözler, bu sahada yankılandıkları için yankılanırlar. Çünkü cemiyet hayatın- da mahiyetini ilmi olarak tesbit edemediğimiz pek çok akıl dışı unsur, hayatiyetini bütün "*ihtisas barbarları*"na rağmen kalp ve zihniyet dünyasının kanunları içerisinde "*devam*" ettirir. Sosyal düzen sağlığını bu devama borçlu- dur. Bu yüzden, şayet sosyal hayata kalp ve zihniyet dün- yasına ait herhangi bir hususta bir şüphe arız olmuşsa zaten mahiyetini tam olarak anlayamadığımız bir hengâme başlamış demektir.

Ben Ne Söyledim Sen Ne Fehmettin

"Felsefe problemlerinin çoğu, dilin ortaya çıkardığı yanlış anlamalardan doğar."

Wittgenstein

Sosyal hayatta fonksiyonel hüküm icra etmesine rağmen, zihniyet ve kültür dünyasına ait birer "*mit*" olan bu kavramlar üzerinde tartışılmaya başlanması çoğu zaman

meselelerin halledildiğini değil, aksine, daha karmaşık ha- le geldiğini gösterir. Zira bu konular (millet, ulus, ırk, etnik grup, halk, hâkimiyet, Millî irade, din, devlet ve demokrasi) söz konusu olduğunda insanı diğer yaratıklar- dan ayıran konuşma kabiliyeti bir kabiliyetsizlik olarak tezâhür eder.

Normal iletişim şartlarında söylenen ile anlaşılan arasında insanlar arasındaki farklar kadar fark vardır. Ancak, iletişimin konusu bu netameli mefhumlar ise şayet, bu durumda insan sayısından daha fazla fark ortaya çıkar. Çünkü bu konularda insan bazen kendi kendisiyle de tezada düşebilir. Farklı endişelerin tesiriyle farklı kanaatle- re ulaşabilir. Bu farklar sebebiyle, bu sahada fazla rahat hareket imkânımız yok diyoruz.

Buradaki "*hareket imkânı*" kavramını, sadece bu kav- ramların istilâhî yapısı itibariyle değil, lisanın imkânları, cemiyetin idrak seviyesi, idrak şekli ve yaşanan zamanın şartları açısından da düşünürsek, meselenin ne kadar çetin bir hâl alabileceğini daha iyi anlarız. Bırakın farklı kül- türleri, aynı kültür dairesinde dahi ortak bir anlama, anlatma ve anlaşma zemini bulmak, bazen birçok sosyolojik ve tarihî şartların müsait konjonktürde bir araya gelmesini icap ettirir. Bu icap, esasen insan tabiatının ve tarihinin bir icabıdır.

İnsanlar arasındaki farklılık, insan neslinin en tabîi ve en insanî özelliğidir. Farklılığı yok etmeye çalışmak, insan varlığına karşı yapılabilecek en esaslı sû-i kasttır. (İnsanların anlaşabilecekleri bir dil ve anlam dünyası kurma işinin ilk insandan beri bütün

peygamberlere ve onların vasıtasıyla bütün insanlığa verilmiş bir vazife olduğu düşünülürse, farklılığının muhafaza edilerek yaşamının ilâhî terbiyeye de uygun bir tarz olduğu görülür.)

Bir toplum içinde bile bu kadar çok anlama ve izah problemleri olan bu sihirli konularda milletler ve kültürler arası iletişim söz konusu olunca ortaya bir kaosun çıkacağı âşikâr. Her kültürün kelimelere yüklediği anlam, tabiatıyla farklı olacaktır. Bu farkların yanında, mefhumların tarifleri ve kullanılış yerleri kültürlerin asıl karakterini tayin edecek kadar değişiklik arz eder. Bütün bu çeşitliliğe

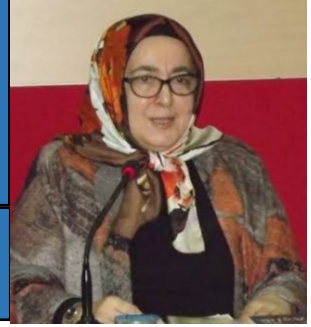
bir de usûl ve üslup problemleri eklenince kimin ne söylediğinin tam olarak tespiti güçleşir.

Ancak bütün bunlara rağmen, bu farkları tabii kabul ederek işin özüne eğilmek varacağımız neticeyi ve yürüyeceğimiz yolu berraklaştırır. Günlük sosyal hayatta, kültür ve zihniyet dünyasında çok girift tesirleri olan söz konusu kavramlar aynı zamanda tarihe ait kavramlar olduğu için işin içine bir de tarihilik boyutu ve onun esrarlı yansımaları girer. Çünkü bu mefhumların her birinin tıpkı milletler gibi tarihleri vardır. Tarihilik boyutu devreye girdiğinde ise kavram ait olduğu cemiyete göre bir orijinallik kazanır.

“SENİNLE BİR DAKİKA”

HUZEYME YEŞİM
KOÇAK

Az evvel sandalyelerin üstünde uçuşuyorlardı.

Şimdi de aynaların karşısındalar.
Maskara görüntüler, ucube şekiller.

Çarpık, küçümen, 100 sene yaşamış
gibi ihtiyar, genç, devasa, lenduha, uzaylı
tipler.. gizli sanal kimlik, belki de gerçek
hüviyetler.

Tepeden tırnağa boyalı cilâlı, inanılmaz
Fuat, Ruhsar... Teknolojik çarpıcı harikalar!

“Korku Tüneli” gibi bazı çıkıntılı
köşelerde; cerahat içinde, ufunetli bin bir
hasta(lık) manzarası... Bilemiyor nasıl
sağladılar.

Olmazların gerçekleşmesi. Mantiğin
dışına çıkmak veya aykırı bir diğerine tâbi
olmak...

Sadece insan değil, nesneleşmiş
gibiydi; suretten surete giriyor, hemen hemen
rüyada geziyordu.

Bir masaya tuhaf, neşeli peruklar
koymuşlardı. Komik biçimlerde başına
geçiriyor, çocuğu güldürüyordu.

Düşüncesi bile saç(ak)lanmıştı sanki.
Binlercesi beyinde gezip tozu(tu)yordu.

Gondola henüz binmediler. Aklında
dönme dolap kalmıştı.

Ne yaparsa yapsın ne iş görürse görsün;
içinde eksik kalan, tamamlanmasını istediği,
karşılanmasını arzuladığı bir husus...

Eşyanın cazibesi, albenili şeylerin
tetiklemesi. Fuat'ın eliyle diliyle de ilâveli tutku
zincirlemesi...

Yeni bir seçenek, sunuş onu çekiyor; bir
iç sızısının, efkârın dağıtılmasını, nihayetinde
tatmine erdirilmesini; “geleceklerin” önündeki
mânianın kaldırılmasını istiyordu.

“Kapanma saati bayan! Vakit tamam!”

Fakat niçin? Geleli ne kadar olmuştu
ki?

Gördüyse de önemsemediği, ikaz eden
tuhaf kılıklı bir adam. Lunapark'ın sahibi, ya da
herhangi bir görevli “fazladan”.

Şaşkın; “Ama saat çok erken!” dedi.

Herhalde yersiz, işgüzar bir ikaz...
Aldırmadı.

Taşranın böyle tatsızlıkları vardı.
Eğlencesi dahi sınır tanırdı.

Bu yavan harcîâlem meşguliyet, köhne
parkın vaatleri, bir yere kadardı. Acaba
“frensiz” nerede yaşanırdı?

Hiçbir aşamayı, durağı geçememiş gibi
tatsız füzûlî bir his işgal etti benliğini aniden.
Boşa kürek çekmek... Canı sıkılmıştı hepten.

Hayatın gereksiz yükleri, nereye
gitseniz buluyordu.

Sabır taşmış, atış deneylerinin yapıldığı
bir mahalle geçti. Birkaç ördeği vurmak hoşuna
gidecekti. Talihten yakalayamadıklarına
karşılık, fena avcı değildi.

Eline tutuşturdukları bebeği, Fuat'a
uzattı.

Gönülsüz, “kız işi” diye küçümseyerek
aldı. Ruhsar hak verdi. Kızlar yaşamın daha
kıyısındaydı.

Çocuk sabahtan beri keyifsiz mahzun duruyordu. En nihayet “park” diye tutturmuştu.

Buradaydılar fakat.. onun da hoşuna giden, içindeki doyumsuz bir noktaya hitap eden yüzlerce duygunun doğduğunu fark etmişti. Hep var olan, bastırılmaktan bıkmış, tazyikle fişkırان.

Anlamlan(dır)mak zordu.

Fuat’la birlikte çocuklaşmıştı. Merak, gözünün çarptığı, elinin erdiği, uzatılan her şeyi tatmak; geri durmamak/ kalmamak gibisinden bir his ve sevk.

Kutsal bir tecrübe gibi saygıyla doyasıya, belki dibine kadar yaşamak...

Aksi takdirde, yarım kalarak batan, huzursuz edip, lezzetleri körelten bir duygu-düşünce arbedesiyle, hayatın tüm canlılığı sönüyor; sıklıkla sorgulanır, beyhude, fırsatsız iştahsız mânâsız bir sürükleyişe dönüyordu.

Kişisel gelişim kitapları satan bir kitapçı gördü. Heyecanla koştu. Başarı, işte hepimizin en başta muhtaç olduğu araç!

Yarı fiyat olduğu için epeyce kitap aldı. Okumaya zamanı yoktu, lâkin hiçbir “fırsatı” kaçırmamak lâzımdı. Gün gelir “kullanılırdı”.

“Atlı karınca”daki Fuat’ı beklerken, bir çay bahçesine oturmuş hem oğlunu gözlüyor, hem kitaba göz atıyordu.

Zihninde yormayacak, ılımlı gökkuşağı küresel bir kültür geziniyordu.

Arada dünyayla ilgisiz, gailersizce dolaşan o tipsiz, “bozuk düzen adamları” karşılaşıyordu.

Hareketlilikten nefes nefese kalmıştı. “Galiba yaşılanıyoruz” diye düşündü.

Bazen soluğu gittikçe tükeniyor gibi geliyordu. Ama yeni oyunlar, ikisini de canlandırıyordu.

Meğer Fuat’tan ziyâde kendisi, oyalanmaya avunmaya muhtaçmış.

Koştur dur! Fakat niçin dursun; durmak “ölümdü”.

Pinti hayatı bir maraton gibi koşmuş, ancak onun nekesliğinden hep d(eşelemek), gücü yettiğinde sonuna kadar kazımak, ufak elde edişler, muvaffakiyet kırıntıları yüzünden, gereğinden fazla çırpınmak lüzumunu duymuştu.

Hele “dişsiz dullar” için güçlükler hesapsızdı. Onunki yarım bir yaşamdı.

Listede dönme dolap geliyordu. Yorgun, gişenin önüne geldi. Biliyordu - babasızlığını hissetmesin diye- oğlanın üstüne çok düşüyor, şımartıyordu.

Bereket, pek az kimse bulunuyordu. Sıradan kurtulmuştu.

Hızla dönüyordu.

Ruhunda, içinden çıkmak istemediği büyümlü bir çark.. dışarıda amansız acımasız bin bir (dönme)dolap... Biniyor, iniyor, çıkıyordu.

Yarıyor gibi... Dönme hissi bazen korkutuyor, bazen de müthiş bir zevk eşliğinde damak tadı yerinde bir ısırap.

Yerde...Tam çıkış kapısında.. O düşsü, “savruk yabancı” yeniden gözüne ilişti.

Deli mi ne? Sanki ikide bir saatine bakıyor... Saat zamanı kap(l)ıyor.

Kulağında susmak bilmez sinirlendirici zil sesleri. Gözünde vakitsiz nedensiz, şahsına özgü kızıl-kara film şeritleri...

Bir de yolunu kapayan, ne istediğini bilen, karşı konulmaz, “kırmızı” erkek silueti...

“Karşıla(ş)ma” için artık her şey hazır. Kısa bir ân...

Fuat durup dururken, zemine yığılıveren annesine hayretle baktı. “Oyuncaklar” geride kalmıştı, ama gelip geçici konuklarıyla hâlen işliyordu.

Sevindi, “çocuk ruhu” kuvvetle oraya aktı. Ortalıkta kimsecikler görünmüyordu.

Acaba ikinci bir kere, yalnız kendisi?

Tekrar annesine döndü; hemen ayağa kalkacak gibi duruyordu. Kalksın ve kendisini biraz daha beklesindi.

Omzundan tuttu. Beş dakika daha?

“Bir kerecik de yalnız binebilir miyim?”

Fakat kadın cevap vermedi. Dolap, imrendirici bir hızla davetkâr dönüyordu.

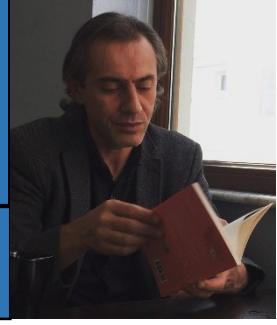
Israrcı, sabit aç nazarlarla, o tarafa doğru; derin yakıcı bir özlemle kıpırtısız **cansız** bakıyordu Ruhsar.

..... “İçinde” kalmıştı.

AKSARAY'IN İLK HAVAYOLU ZİYARETÇİSİ ve AKSARAYLI FİKRET OTYAM'IN ANILARI

İLHAMİ İNCEÖZ

Malumdur ki tarihi boyunca, birçok tanınmış kişinin veya ünlü şahsiyetlerin yolu *Aksaray'a* düşmüştür. Bunların birçoğu bir maksatla *Aksaray'a* gelmiş, kalmış, yaşamış bir kısmı da sadece Aksaray'a uğrayıp geçip gitmişlerdir. Aksaray'dan geçen milletler ve medeniyetler için de bu durum geçerlidir. Örneğin *Hititler, Frigler, Likyalılar, Selçuklular, Moğollar, Karamanlılar, Osmanlılar* gibi... Tarihin ünlü şahsiyetlerinden bazıları *Aksaray'ın* yerini ve önemini bilirdi fakat vazifesi veya yaşantısı gereği Aksaray'ın yakınlarında bulunsalar da hiç uğramamışlardır. Mesela, birçok *Roma ve Bizans* İmparatoru'nun yolu *Aksaray'la* kesişmemiştir. Osmanlı İmparatoru *Fatih Sultan Mehmet* ve cephe arkadaşını Aksaray'a vali olarak atayan yeni Türkiye'nin kurucusu *Mustafa Kemal Atatürk'te* *Aksaray'a* gelememiştir.

Bazı devlet adamları, *Adana'dan Aksaray'a, ardından Konya'ya ve sonra Ankara'ya* görev azmiyle koştururken, Aksaray'ın merkezinde silah arkadaşı Vasıf Otyam'ı evinde ziyaret ederek soluklanırken, *Aksaray'ı* görmüştür, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık görevlerinde bulunan ünlü isim, *İsmet İnönü* gibi... Bazıları da sadece seyyahdır, yolcu olarak gezerken *Aksaray'a* da mutlaka uğramışlardır. Osmanlı'nın son

günlerinde Türkiye'yi karış karış gezen Osmanlı karşıtı ajan *Gertrude Bell* gibi. Bir başka örnekte, *İspanya'dan* yola çıkıp üç yıl beş aydır yaya olarak seyahat eden *Yoram Ringoet* ve kız arkadaşı *Izız'dır. Bulgaristan'dan* Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra şehir şehir gezmiş, Aksaray'a da geçerken uğramamışlardır.

Aksaray'a yolu düşenleri veya gelip geçenlerin hepsini tek çizgide birleştiren bir ayrıntıyı öncelikle bilmemiz gerek. Bu ismini andıklarımızdan kimisi *Aksaray'ı* yaya olarak, kimisi yanlarında bir ordu ve binek atlarla ya da günümüzdeki gibi kara vasıtalarıyla, otomobillerle, bisikletlerle vb. ile görmüş ya da ziyaret etmişlerdir.

Gelgelelim, Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinde, 1911 yılında dünyada ilk kez *Trablusgarp'ta* bize karşı kullanılan, sonraları makus talihimize binaen, *Balkan Savaşları, 1.Dünya Savaşı ve ardından Çanakkale Savaşı ve İstiklal Harbi'yle* ülkemizin göklerinde çok sık göreceğimiz savaşın yeni icatları "*tayyareler*" ortaya çıkar.1911-1930 yılları arasında Aksaray semalarından da çok defalar gelir geçer. Hatta Aksaraylılarca, bir nevi Aksaray'a inen ilk uçak olarak, Kurtuluş savaşı yıllarında bir Yunan uçağının ya da 1.Dünya savaşı yıllarında bir

Alman uçağının vurularak, dağların ardına düştüğü olayı yıllardan beri dillendirilir.

1.Dünya savaşı ve sonrasında **Türk Devleti'nin** elindeki sağlam uçak sayısı 90 iken, 1925 yılı sonrası verilen onca savaştan sonra sağlam uçak sayısı parmakla sayılacak kadar azdır. Aynı yıllarda hava kuvvetlerinin önemi göz önüne getirilerek, **Eskişehir'de** kurulan Hava Okuluyla ve ardından **Konya** hava üssünde bakım için tüm ülkeden toplanıp bir araya getirilen uçaklarla, hava kuvvetlerinde yeniden hızlı bir yapılanmaya gidilmiş, uçakların tamiratıyla personel yetiştirme çalışmalarına hız verilmiştir.

İşte bu yıllarda sivil havacılıkta, uçak sahibi veya pilotluk eğitimi olanlar, devlet görevinde seyyahları gezdirmek, devlet görevleri için fotoğraf çekimi yapmak, coğrafi harita çıkarmak, maden sahası görüntülemek-aramak ya da acil işi olan memurları görev yerine yetiştirmek gibi görevlerde kullanılmıştır. Aksaray semalarından bu amaçlardan biriyle elbet 1918 ile 1930 yılları arasında pek çok uçak gelip geçmiştir. Fakat bu geçişler haricinde, havadaki tayyarelerden hiçbirisi Aksaray'a uğramadığı gibi, Aksaray'da konaklamak için, iniş yapmamış ya da konup dinlenmemiştir.

Aksaray'a yakın olduğu halde Kayseri'de 1926 yılında açılan **Tomtaş Tayyare ve Motor** fabrikası ile sınır komşumuz **Ankara'daki** uçak hangarlarının pistinden kalkan uçaklar ya da biraz uzak sayılabilecek **Eskişehir'deki** deneme uçuşlarında bulunan uçaklar, Aksaray ve civarını havadan seyretmiş,

öylece geçip gitmişlerdir. 1930'larda ise havadaki uçakların Aksaray gökleri yakınlarında arıza yapanlar dahi havaalanı olmayan Aksaray topraklarına değil **Ankara Sincan Köy** hangarlarına tamirat için mecburi iniş yapmayı tercih etmişlerdir.

Arıza yapan bu uçağı 1930 yılında **Ankara Sincan'a** tamir etmek için indiren kişiyle 1931 yılında, Aksaray Tarihi'nde, havayoluyla Aksaray'a ziyarete uçakla ilk gelen kişi aynı isimdir. Bu kişi Yeşilçam'da **“Gülen Gözler”** filminden usta sinema oyuncusu **Şener Şen'in** rolüyle hafızalara kazınan, ölse de ilk aşkından vazgeçmeyi bilmeyen **Romeo'nun** kendisi olan, filmin senaristi **Sadık Şendil'in** gerçek hayattaki ilhamı, **Türkiye'nin ilk Baş Tayyarecisi Vecihi Hürkuş'tur.**

10 Kasım 1931 yılında Aksaray'ın **‘‘Pamucak’’** düzlüklerine indirdiği uçağından inen, yani *‘‘bir uçakla inerek Aksaray topraklarına ilk ayak basan kişi’’*, gökyüzünün ve uçakların sevdalısı *Türk Havacılık Tarihi'nin en güzide şahsiyeti, Vecihi Hürkuş'un* bizatihi kendisidir. Bunu hatırlatmamın nedeni bu güzide değerin, bizzat el emeğiyle yapımını tamamladığı uçakları Türkiye semalarında uçururken, Aksaray tarihine de birçok *‘‘ilk’’i* armağan etmiş olmasıdır.

Ve bunlardan bazıları şöyledir: Cumhuriyet tarihinin ilk günlerinden beri, havaalanı olmayan Aksaray'a, bir uçakla gelerek özel ziyarette bulunan *‘‘ilk pilot’’*, Aksaray'a uçakla gelip, ayak basan *‘‘ilk yolcu’’* *Vecihi Hürkuş'tur.* (10-11 Kasım 1931). Aksaray'a uçakla gelip konaklayan ilk

kişilerden birisi de yine O'dur. Yine Aksaray'ı kendi ürettiği uçakla ziyaret eden *‘‘ilk kişi’’*, *‘‘ilk pilot’’* Vecihi Hürkuş'tur. Bu tarihten sonra, ailesini ziyaret etmek amacıyla, kendi ürettiği, özel bir uçakla Aksaray'a gelen *‘‘ilk yolcu’’*, *‘‘ilk pilot’’* Vecihi Hürkuş'tur. (1939-1941). Ve bunu başka tarihlerde başka tür uçaklarla da tekrarlayan kişidir. Havaalanı olmayan Aksaray'ın çayırlarına, uçak indirmeyi başaran ve hatta bunu birkaç kereden fazla, yani defalarca yapabilen *‘‘ilk pilot’’* yine *Vecihi Hürkuş'tur.* (1939-1941). Bu *‘‘ilk’’*ler listesi, eklemelerle uzar giderken Aksaray'ın ilk filminin senaristi olan Fikret Otyam da bu 1939 ilâ 1941 yılları arasındaki uçuşlarına tanıklık edecek, bu anları anılarına kaydedecektir.

Hatıratın bu kısmına da geleceğiz fakat biz 1931 yılına dönelim ve *Vecihi Hürkuş* hakkında birkaç hatırlatmada daha bulunalım. Yanında öğrencisi ve yardımcı pilotu olan

Hamit ile Aksaray topraklarına Tayyare Cemiyetinin tanıtımını, uçakların ve havacılık faaliyetlerinin önemini anlatmak ve bağış toplamak için uçtuğu semalardan broşür dağıtarak gelen ve Aksaray'a inen *Vecihi Hürkuş'u* Aksaray'da, Aksaray'ın devlet erkânı ve diğer büyükleri, Aksaray'ın köklü esnafları ve meraklı Aksaraylılar karşılamışlardır.

Uçağını indirdiği nokta ; hemşehrimiz **Üstâd Fikret Otyam'ın** yaklaşık olarak sekiz sene sonra defalarca *Vecihi Hürkuş'un* inişine şahitlik yaptığı **Sinne-Sindi** çayırı dediği yerle, aynı yerdir. Günümüzde halen **“Pamucak”** adıyla bilinen mahallenin kurulu bulunduğu alanda, *şimdiki Olimpik Havuz ile Azmi Milli* binasının bulunduğu mesafe arasındaki, o zamanki düzlüklerde, bu inişi gerçekleştirmiştir.

Fikret Otyam'ın anılarında *“Sindi-Sine Çayırı”* olarak andığı bu yer, günümüz *Efor-Eski Silolar'dan neredeyse Makas'a dek uzanan Perşembe Pazarı, eski Tiyatro binası gibi yerlerle, Adliye ve çevresini de içine alan bölgeyi kapsayan ve zamanında Hristiyanlara ait bir mahallesi ve Hristiyan mezarlık alanı da bulunan bölgedir.* Fakat çoğunlukla, ilk yazılı kaynak olarak **İ. Hakkı Konyalı'nın Aksaray Tarihi'nden** beri Sine-Sindi çayırı, sadece Silolar ve Endüstri Meslek lisesi, eski Terminal bölgesi arasında kalan alan olarak bilinse, sanılsa da, doğrusu tarif ettiğim bölgedir. Fakat uçağın iniş yaptığı konum bu bölge içerisindeki,

şimdiki Kültür Park-Olimpik Havuz'dan Zinciriye-Azmi Milli yönüne doğrudur.

İşte Pamucak'taki Sindi-Sinne Çayırı'na indirdiği 1930 yapımı uçakla Aksaray Meydanına (Pamucak'ta kendisine hazırlanan düzlenmiş alandan Azmi Milli arkası yakınlarına kadar) gelen *Vecihi Hürkuş*, orada şehrin büyükleriyle bir de fotoğraf çekinmiştir. Tarih 10 Kasım 1931'dir. Fotoğrafın altına Aksaray Meydanı'nda ibaresi kondurulsa da, *şimdiki ya da o zaman ki kent meydanıyla alakası yoktur.* Fotoğraf Pamucak'tan şehre doğru uçak için meydan olarak düzlenmiş o alanda çekilmiştir. Fotoğraftaki uçağın modeli ise çizimleri ve özellikleri, bizzat *Vecihi Hürkuş'un* ellerinden çıkmış, *Vecihi K-VI* modelinden sonra ürettiği, 14. uçak üretim denemesi olan *Vecihi- XIV'tür.* Şimdi, dilerseniz şahit olarak ilk ziyaretini anlatan, *Aksaray'ın “ilk hava yolcusu” Vecihi Hürkuş'un, uçak yapmayı bildiği kadar yazı yazmakta da usta ellerinden, bizzat yazılmış anılarına kulak verelim¹:*

10 Kasım 1931.

“Sabah, meydana toplanan Şereflikoçhisarlıların samimi uğurlamaları ile yerden kesildik ve güneye doğru uçuşumuza devam ettik. Tabiatın kavurduğu boz ve çorak arazi dalgaları gözlerimiz önüne serilmiş, adeta zevksiz bir halı üzerinde uçuyorduk.(Vecihi 14, aşağıda)

¹ Hürkuş, Vecihi. 2019. Bir Tayyarecinin Anıları. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. Syf.288-289

Aksaray adı verilmiş bakir bir kasabayı görmek iştiyakı ile güneye akıyorduk. Hareketimizden bir buçuk saat sonra etrafı yeşilliklerle sarılı Aksaray'ı gördük. Bu manzaranın ilk anda duygularımda bıraktığı intiba muhayyilemin anlayışı gibi idi. Küçük Asya'nın büyük yaylasının tek incisi dememek için sebep yok. Yalnız bütün eski şehir ve kasabalar gibi eğri sokaklar, bu sokaklardaki intizamsız evler göze hoş gelmiyordu ama bu evlerin dış sıvaları o kadar beyaz ki özellikle uzak mesafeden görünüşü insana neşe veriyordu.(Aksaray'da çekilmiş öteki resim, altta)

Bu kasabanın diğer şehir ve kasabalarla münasebeti zannedersem yalnız yaz mevsimine münhasır, umumi yollar adına bir şey göremedim. Fakat eski devir idarelerinin ilgisizliğine rağmen bura halkında dikkati çeken canlılık, yokluk içinde varlık yaratacak kadar ileri idi. Hele yurt ödevi anlamında ilgi çok derindi.

Kasaba üzerine geldiğimizde halkın akın akın kasabanın batı dışına doğru koşmakta olduklarını görmüştüm, demek iniş mahallini o tarafa hazırlamışlardı. Ben de tayyaremi o yöne çevirerek cemiyetin şükran kartlarını serpmeye başladım. Çok büyük kalabalığın toplandığı bu meydan bir ırmak ile su arkının sardığı "Pamucak" adı verilen yeşil bir adacıktı. Bu meydana küçüktür denilemez, ancak baştanbaşa her noktası ondüle halinde bir saha. Fakat tayyaremin özel vasfı beni cesarettten mahrum etmemişti. Böyle yerlere çok inişler yaptığım için, hiç tereddüt etmeden birkaç turla zemini kontrol ettikten sonra motorumu durdurarak arızanın (Arazinin) en hafif noktasına kısaca indim. Halkımızın coşkun tezahüratı ile karşılandık. Hemen her kasabamız halkı gibi bu yurttaşlar da tayyareyi ilk defa görüyorlardı. Aksaraylıların sevincine payan yoktu, bu ilgi 1925 yılı ilk cemiyet faaliyetinin ve takiben de birinci ziyaret turnemiz hakkında gazetelerimizde yayımlanan yazıların eseri idi. Kadınli, erkekli binlerce kişinin doldurduğu bu yerde yaptığım konuşmalarla havacılık ilminin ve tayyarenin yurt savunmasındaki önemini, uçuşla hava

sporunun insan olgunluğuna yaptığı olumlu etkilerini anlatmış ve bu suretle halkımızın havacılık davasına bağlılığının temellerini atmıştık.”

“...Bu düşüncede haklı idim, çünkü 1924 yılında inşa ettiğim Vecihi K VI ve 1930'da yaptığım Vecihi XIV tip tayyarelerimle çok muvaffak olmuşum.”

10 Kasım günü iniş yaptıkları Aksaray'da yoğun ilgiyle karşılanan *Vecihi Hürkuş* ve arkadaşı yoğun istek ve ısrarlara boyun eğerek, seve seve kalmaya rıza gösterdikleri Aksaray'dan ertesi gün, 11 Kasım-öğle saatlerinde Konya uçuşunu gerçekleştirmek üzere şehrimizden memnun bir şekilde ayrılırlar. İndiği bölgenin *Pamucak* olduğunu, elbette şehrin ileri gelenlerinden öğrenir. Vecihi Bey'in 1931 yılında anlattığı Aksaray'ın, 1954 yılına gelindiğinde havadan çekilmiş haritalandırma fotoğrafı:

Vecihi Bey hakkında kısaca bilmemiz gereken bazı gerekli bilgiler şunlardır:

“Vecihi Feham (Hürkuş), Kurtuluş Savaşı sırasında (1921 veya 1922 yılında) Akşehir'de Jandarma Komutanı olan Ratıp Bey'in kızı Hadiye Hanım'la evlenmiştir. Hadiye Hanım'la, İzmir'de yaşarken Gönül, İstanbul'a döndüklerinde de Sevim isimli iki kız çocukları olur.

Vecihi Hürkuş, Üstâd Fikret Otyam doğmadan yaklaşık iki sene önce, 1925 yılında, Kurtuluş Savaşı öncesinde, İstanbul'da gönlünü kaptırdığı ama Anadolu'ya Mustafa Kemal'in yanına geçtiği için ailesi tarafından kendisine verilmeyen ilk göz ağrısı İhsan Hanım'la anlaşarak, bir araya gelir. O yıllardaki eşi Hadiye Hanım'dan anlaşmalı olarak ayrılarak İhsan Hanım'la yeni bir evlilik yapar. Ve bu evlilikten de 1927 yılında Perran isimli bir kızı daha dünyaya gelir. Yani 1931 yılında Aksaray'a geldiğinde Vecihi Hürkuş'un eşi, ilk

Vecihi XIV Aksaray meydanında.

göz ağrısı olan İhsan Hanım'dır ve ondan olma çocuğu Perran yaklaşık olarak 4 yaşındadır. Ve bu evlilik 1950 yılında sonra ererken, Hadiye Hanım'la Vecihi Hürkuş tekrar evlenecektir. Fakat ilk eşi Hadiye'nin adından ilhamla TC-HAD ve İhsan Hanım'dan olma kızı Perran için, TC-PER isimli uçakları üreten yine ilklerin adamı Vecihi Hürkuş'tur.²

Şimdi, geçelim Fikret Otyam'ın anılarına. Üstâd Fikret Otyam, 1927³ yılı doğumludur. Yani Vecihi Hürkuş'un ilk gelişinde, kendisi 4 yaşındadır. Pilotun kendi tuttuğu günlük satırlarının tamamına dayanarak, daha önceden Aksaray'a hiç ayak basmadığı, uçakla iniş yapmadığı ya da şehri hiç görmediği rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu da demektir ki

Fikret Otyam'ın anlattığı inişler bu tarihten daha ileriki yıllarda olan uçuşlara denk gelmektedir.

Türkiye'nin en büyük ressam, gazeteci ve yazarlarından biri olan Aksaraylı Fikret Otyam'ın, çocukluk arkadaşı Aksaraylı ünlü iş adamı *Süleyman Kâmil Yazıcı'nın* "*Ortak Akıl*" adlı kitabında, ona dair anılarını anlattığı satırlarında *Vecihi Hürkuş* şöyle geçer:

"Aynı okulun, aynı sınıfın çocukları idik. Çok oynardık. Bilhassa, Sindiçayırı diye bir yer vardı; kaçır, oraya giderdik. Orada, başıboş eşekler vardı, onlara binerdik. İlk tayyarecimiz Vecihi Hürkuş'un eşi, Aksaray Hastanesi'nde ebeydi. Hürkuş'un,

² V.Hürkuş hakkında: <https://tayyarecivecihi.com/vecihi-hurkus/hurkusun-kullandigi-102-tip-ucak/ilk-turk-ucagi-vecihi-k-vi/>

³ Dr.M.Fırat Gül'e teşekkürlerimle...

Sindicayırı'na uçakla birkaç kez indiğini, hatta uçağın lastiğinin patladığını, onu tamir ettiğini çok iyi hatırlıyorum. Bu, bizim için çok büyük bir olaydı. Bütün mahallenin çocukları, bu olayı merak ve heyecanla seyrederdik. Elbette, Kâmil de bu takımın içindeydi.”

Eğer Fikret Bey'in anılarında bahsettiği bu uçuşları ilk olarak ele alırsak, yanılırız. Çünkü Fikret Bey sadece Vecihi Bey'in defalarca tekrarladığı ziyaretlerinden birkaçına rast geldiğini aktarmaktadır. Olayın ‘ilk’ gerçekleşme noktasını Fikret Bey'den değil, o dönem ki Vecihi Hürkuş'un hayat mücadelesinde tuttuğu günlüklerden, bu geliş gidişlerin ‘ilk’ olarak, aslında daha erken bir tarihte gerçekleştiğini öğrenmekteyiz.

1 Haziran 1937 Tarihli Son Posta Gazetesi Sayfa 5

Vecihi Hürkuş Aksaray'a kendi yaptığı Vecihi XIV uçağıyla ilk olarak (Otyam'ın anılarına dayanarak tahmini çıkarılan zaman) 1940-1941 yılında değil tam olarak on yıl öncesinde, 1931 yılında bir bağış toplama turnesiyle inmiştir. Ve indiği uçak, Türkiye'den uçuş ruhsatı alamasa da o bir yolunu bulup, uçağı trenle yurtdışına eriştirerek, Çekoslovakya'da uçuş onayını tek seferde aldığı uçaktır. İşte bu uçakla, Aksaray'a

havayoluyla ilk ayak basan kişi olarak Aksaray Tarihi'ne geçer.

Fikret Otyam'ın sözünü ettiği Hürkuş'un eşi büyük ihtimalle Kurtuluş Savaşı yıllarında İzmir'de de görev yapan, Hadiye Hanım olsa gerek. Çünkü 1940'lı yıllarda Otyam, bahsettiği anılarında tahminen 10-15 yaşları arasındadır. Vecihi Bey o yıllarda İhsan Hanım ile evlidir. O da İstanbul'dan dışarı çıkmamıştır. Fakat Hadiye Hanım olması için şöyle bir bağ kurulabilir, o da Hadiye Hanım'ın Akşehir'deki ailesidir. Ve Akşehir'e yakın konumda olan Aksaray Hastanesi, ebelik görevinden dolayı bize onu hatırlatır. Yine bir başka ihtimaldir ki, Vecihi Bey İstanbul'daki İhsan Hanım ile evliyken, eski eşini ve aslında 1950 yılında tekraren üçüncü eşi olacak Hadiye Hanım'ı ziyaret için, sık sık Aksaray'a uçağıyla gelip gitmiştir. Ve bu ziyaretlerinden birkaçında da usta sanatçımız Fikret Otyam'ın gözlerine ve satırlarına yakalanmıştır.

Peki, Vecihi Hürkuş'a Aksaray gezisinden sonra ne olmuştur? Hayat

kronolojisinde⁴ yazarlar bunu belki biraz aydınlatır:

‘‘Bu arada Türk Hava Kurumu yeni bir turne (bağış uçuşları) planlar. Ankara’dan başlayan uçuş Aksaray, Konya, Manavgat, Antalya, Fethiye, Muğla, Aydın, Denizli, Uşak, Eskişehir, Adapazarı, İzmit ve Yeşilköy’de tamamlanır. Uçuş büyük bir başarıyla tamamlanmıştır. Kurum şubeleri bağışlarla zenginleşmiştir ama 3 Kasım 1931 tarihli telgrafta büyük yardımcısı makinisti Hamit’in işine son verilir, Hürkuş’a ödenen uçuş tazminatı kesilerek Vecihi XIV uçağı uçuştan men edilir...’’

Vecihi Bey, İstanbul’da sivil havacılıkla uğraşırken ürettiği uçakları, âtlı durumda kalmaması için posta ve yolcu taşımalarında kullanmıştır. Bunun yanında

devlet kurumlarının yardım kampanyaları ve haritalandırma çalışmalarında da ön ayak olmuş, kendi uçakları yanında devletin uçaklarıyla haritalandırma çalışmalarına pilot olarak katılmıştır. Fakat bu işinde de süreklilik olmamıştır. Birkaç kez yaptığı haritalandırma uçuşlarında fotoğraf makinası ile kendisinden istenilen şehirlerin yukarıdan fotoğraflarını çekerek ilgili kişi ve kuruma teslim etmiştir. Sonrasında bir uçak kazası sonucu Türk Tayyare Cemiyetinin aldığı kararla, haritalandırma işlerini kiralık olarak başka pilotlar devam ettirmiştir. Hürkuş, kısıtlı imkanlarla kurduğu şirketini mali yönden ayakta tutamayarak 1950’li yıllara kadar dayansa da sonrasında giriştiği denemeler de başarısızlıkla sonuçlanınca, siyasete atılarak ayakta kalmaya uğraşmıştır. Fakat o da kendisine, hayalleri için yeterli bir başarı getirmemiştir.

⁴Tamamına erişim için:

<https://tayyarevecihi.com/vecihi-hurkus/>

MİTOLOJİ VE İLK İNANÇ SİSTEMLERİ

FATMA TUTAK

Mitoloji insanlığın başlangıcıyla sahneye çıkan ve izleri günümüze kadar ulaşan büyük bir hazinedir. Bu hazine insanla ilgili her şeyi içine alır. O insanı ve anlama çabasını insana anlatan en eski söylencedir.

İnsan, bilmek ve anlamak ister. Bunun için kendisiyle ve içinde yaşadığı dünya ile ilgili sorular sorar. Diğer canlıların aksine insan bilinçli bir varlıktır hatta bilinçli olduğunun da bilincinde olmak onu anlam arayışına itmiştir. Üstesinden gelemediği boyunu ve gücünü aşan sorulara etrafında gördüğü birtakım varlıklardan yola çıkarak hikayeler oluşturur. *Bazen onlara kutsiyet atfeder, bazen onlardan yardım alır bazen de hayal dünyasından elbiseler giydirerek bambaşka bir hale büründürür.* İşte Mitler bu nevi sorular ve cevaplar neticesinde ortaya çıkmıştır. Mit, *anlatı söyleme* gibi anlamlara gelir **logia** eki ise bildiğimiz bilimsel kimliktir. Hangi kökün arkasına eklenirse onun bilimidir.

Mit: Bir inanç etrafında oluşan, rivayetler yoluyla sonraki nesillere ulaştırılan, zaman içinde değişiklik gösteren söylencedir. Dinler, tanrılar, dünyanın ve insanlığın var oluşu, görünmeyen varlıklarla ilgili üretilen birikime verilen addır.

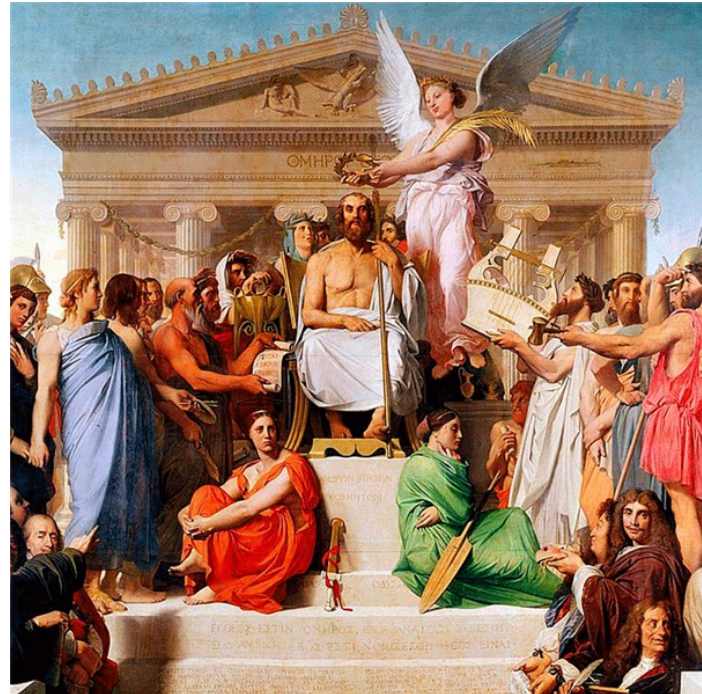
Mitoloji, aynı zamanda hurafeleri ve batıl inançları besleyen kaynaktır. Bazen sebebini bilmediğimiz davranışlarda bulunur, sözler söyleriz. Yolculuğa çıkan birinin ardından su döker, temizlik yaparız. Bazı kültürlerde hâlâ devam eden merdiven altından geçmemek, akşam tırnak kesmemek, eşige oturmamak, aksıran birine çok yaşa demek, olumsuz bir şey söylendiği veya duyulduğunda tahtaya vurmak... Çoğunu anlamlı kılan semavi dinler öncesi döneme ait inançlardır. *İnanç*

sistemleri unutulup gitmiş fakat bazı ritüelleri yaşamaya devam etmektedir.

At nalının uğurlu sayılmasının nedeni Keltlerde yahut Orta Asya Türklerinde atın kutsal sayılmasındandır. Ayrıca eski çağlarda topraktan çıkarılan demir cevherini işleyen ve ondan çeşitli eşyalar üretenlere büyücü gözüyle bakılması bu inanın temeli olabilir.

13 rakamının uğursuz sayılmasının eski İskandinav dinlerine dayandığı söylenir. İnanca göre düzenbaz bir tanrı olan **Loki**, 12 tanrının katıldığı törene on üçüncü olarak katılır ve bütün eğlenceyi bozar. Bunun yol açtığı kavga İskandinavların en gözde tanrısının ölümüyle sonuçlanır. Günümüzde de devam eden bu inanç sebebiyle batılların bir kısmı aynı masaya 13 kişiyi oturtmaz. Bazı otellerde 13 numaralı oda yoktur. Bir diğer inanca göre **Hz. İsa'nın** havarileri on üç kişidir. On üçüncü havari olan Yahuda Romalılarla anlaşarak Hz. İsa'ya ihanet eder.

Kişinin kültür ve bilgi seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun içinde yaşadığı toplumun

etkisiyle bazı inanç ve ritüelleri alışkanlık haline getirir ve bunları düşünmeden yapar.

Mitoloji genellikle bir inanç sistemi arka planında şekillenir.

En eski söylencelerde genellikle tarım toplumlarında tanrı figürü dışıdır. Toprakla özdeşleştirilir. Toprak ana doğurgan bereketli ve müşfiktir. Batının kaynağını aldığı **Yunan** mitolojisine göre **Zeus'a** kadar anaerkil bir yapı görülür.

Tanrıça kendisine her yıl bir kral seçer ve yıl sonunda kanı toprağa bereket getireceğine inanıldığı için kurban edilir. Hatta bazı kültürlerde güç kaynağı sayılan bazı iç organları rahibeler tarafından yenir. Bu da yamyamlığın kökeni olabilir.

Yunan mitolojisinde insanı çamur ve topraktan yarattığına inanılan tanrı Prometheus tur.

Türk mitolojisinde bazı dönemlerde göğün katmanlarında var olduğuna inanılan dişil ve eril figürlerle karşılaşmak mümkünse de genel itibariyle tek tanrı ve gök tanrı inanışı yaygındı ve tanrıya cinsiyet atfedilmiyordu. En başta tanrı **Kayra** ve sonsuz su vardı. Bir gün suyun içinden dişil bir ruh çıktı ve ona yaratmasını söyledi. O da **Kişi**'yi yarattı. **Kişi ile Kayra** suyun üzerinde birer kuş olup yüzerlerdi. Sonra Tanrı kişiye suyun dibinden toprak getirmesini buyurdu. O, toprağı çıkarırken biraz da ağzına sakladı. Sonra nefes alamaz oldu ve tükürdü. Bunun üzerine Kayra ona **Erlik** ismini verdi ve lanetleyip yerin altına gönderdi. O, İnsanları kandırmaya devam etti. **Erliğin tükürdüğü topraktan yükselter ve bataklıklar oluştu. Böylece dünya meydana geldi.**

Eski Mısır'da da benzer bir anlatı yer almaktadır. Dört veya daha fazla şehirde farklı

anlatılar mevcut ise de **Heliopolis** anlatısında evrenin başlangıçta karanlık bir sudan ibaret olduğu, sonra hava ve nemin ortaya çıktığı ve yer ve gök başta olmak üzere dünyanın bu maddelerden yaratıldığı inanışı benimsenmiştir. İnsanın ise **Atum** adlı tanrının gözyaşlarından meydana geldiğine inanılıyordu. **Hint** söylencelerine bakıldığında insanın kozmik altın bir yumurtadan veya tanrı **Vişnu'nun** bedeninde çıkan bir **lotus çiçeğinden** yaratıldığı inancı mevcuttur. **Çin** kaynaklarında ise **Yunan, Mısır ve Türk** söylencelerinde geçen sonsuz suyun aksine varlığın temelinde bir enerjinin bulunduğu inanışı yaygındır. Enerji dişil eril, **yin yang**, sert yumuşak gibi karşıtlıklarla dolu dünyayı ve içindekileri var etmiştir.

Yazının başında insanın anlama ve anlamlandırma çabasından bahsetmiştik. Var olduğu günden bugüne akleden, düşünen insan evreni, dünyayı ve hayatı kendinden daha büyük, aşkın bir gücün varlığıyla açıklama eğilimindedir. O, inanmadan yaşayamaz. Bugün kendini ateist diye tanımlayan insanların zihinlerinde bile farkında olmadıkları bir inanç sistemi söz konusudur. Bu gayet insanidir ve insana mahsustur. *Çünkü insan bir toplumun içine doğar ve kendi inanç sistemini inşa etmeden evvel içinde yaşadığı çevre, aile ve hatta genler ona bir inanç zemini verir.*

Mitoloji şüphesiz koskoca bir deryadır. Hoş hangi ilim değil ki? Bu yazıda onun yalnızca küçük bir kısmını içeren inançlar konusunu ele almaya çalıştık. **Koca Yunus** ne güzel söylemiş: *“Bir kişi âşık olsa, aşk deryasına dalsa, o deryanın dibinde cevher bulağan olur.”* diye... Bizler de okumanın yazmanın düşkünü olarak ol deryaya dalıp cevher çıkarmaya azmettik. Ne kadar; **her arayan bulamasa da ‘bulanlar arayanlardır’** diyerek durmak yok yola devam...

İSLAM FIKHINDA MA'RUF (ÖRF VE ÂDET)

H. ALİ ERDOĞAN

"Ma'ruf" (معروف) kelimesi sözlükte; bilinen, tanınan, benimsenen şey, iyi muamele, tatlı dil, ihsan gibi anlamlara gelmektedir. Dinî terim olarak İslâm'ın hükümleri, genel prensipleri ve emirleri uyarınca yapılması ve söylenmesi gereken her söz ve fiile, İslâm'ın hoş gördüğü her şeye "ma'ruf" adı verilmiştir. (1) Dinin ahlaki vechesini anlamamıza yardımcı olan "ma'ruf" kelimesi Kur'an'da farklı şekillerde 38 kez geçmektedir. "Maruf" kelimesinin dilimizdeki karşılığı "örf ve âdetler"dir.

Bu yazı, bilinmesi ve öğrenilmesi gereken çok daha önemli dini konular var iken hitan (*erkek çocuklarının sünnet edilmesi*) konusunu gündemlerine alıp tartışan kimseleri için yazılmıştır. Samimi bir gayretle hazırlanan bu yazı, onlar ve onlar gibi düşünenleri uyarmak içindir. Kur'an'ı Kerim'in birçok ayetinde, ma'ruf ile ilgili doğrudan atıflar yapılır. Ma'ruf'un hüküm vermede belirleyici bir rolü vardır. Öncelikle, Ma'ruf, (örf ve âdet) diye bir gerçeklik olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

Bu konuyu, dudak bükmeden ve burun kıvrımadan -ki bu tavır Kur'an'ın "*ilhad*" diye eleştirdiği bir duruştur- "sen hala buralarda mısın, biz o merhaleleri geçeli yıllar oldu" havasına girmeden sonuna kadar sabırla okumalarını tavsiye ediyoruz. Erkek çocuklarının sünnet edilmesini eleştiren, bunun fitratı değiştirme ve şirk olduğunu iddia edenler genellikle "mealci" gruplardır. "*Kur'an bize yeter*" sloganı ile Kur'an'da bulamadıkları her şeyi reddeden bu gruplar arasında bu tez gittikçe taraftar bulmaktadır.

Yahudilikte dini bir gereklilik olan sünnet, islam ümmetinde ise yaygın bir teamül

ve bir örf (ma'ruf) olarak uygulanmaktadır. Müslüman halk nazarında âdeta dini kimliğin bir simgesi haline gelmiştir. Bugün için bu konuyu gündeme alarak tartışmak islam kimliğine yapılan sinsi bir saldırının parçasıdır. Buna alet olanlar bunun farkında olmasalar da...

Dini ve sosyolojik gerçekleri dikkate almayan bu gruplar neye alet olduklarının farkında bile değildirler. *Halbuki Kur'an boşluğa inen veya kendinden önceki her şeyi sil baştan yıkan ve yeniden inşa eden bir kitap değildir. İnsan ve toplum hayatını ilahi emirlere uygun şekilde ıslah etmek birinci amacıdır. Kur'an, inzal olduğu dönemdeki kimi uygulamaları kaldırmış, kimine sükût etmiş, kimini de teşvik etmiştir.*

Bir uygulama Kur'an'da geçmiyor veya tanzim edilmiyor diye reddedilemez. Kur'an'ın dinin temel prensiplerine uygun olan "ma'ruf" a dokunmadığını, hatta birçok ayetinde ona atıflarda bulunduğunu görmekteyiz. Buna en bariz örnek *Bakara/236 ve A'raf/199'dur:*

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَّاعاً بِالْمَعْرُوفِ حَقّاً عَلَى الْمُحْسِنِينَ

"Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin olan gücüne göre, eli dar olan da gücüne göre onlara "ma'ruf" (örfe göre) bir şeyler versin. Bu iyiler için bir borçtur." (1)

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

"Sen af yolunu tut, örf ile emret ve cahillerden yüz çevir." (2) *İslam Fıkhi'nda*

ma'ruf (örf), fer'i / yardımcı bir kaynaktır. Bazı hallerde örf ile amel nas ile amel gibi kabul edilmiştir. Zira "Müslümanların iyi gördüğü Allah katında da iyidir."

"Nass" bulunmayan konularda örfün, nassın yerini tutacağı, dünyevî işlerde ve sosyal hayatta içtimâî / ma'serî vicdanın ölçüt olduğu ve esasen bu alandaki nasların da örften kaynaklandığı kabul edilir.

Fakihler, "*Kitap ve Sünnet'teki*" düzenlemelerin sınırlı, yaşanan olayların sınırsız olması gerçeği karşısında bu iki kaynakla uyumlu fikhî çözümler üretmek için, kendi içinde tutarlı metotlar çerçevesinde ictehad etmenin kaçınılmaz olduğuna dikkat ederler. Yer yer İslâm'ın evrensel bir din olma özelliğini hatırlatıp, hangi dönemde veya coğrafyada olursa olsun toplumun ihtiyaçlarına kayıtsız kalınmayacağına işaret ederler. Üretilecek çözümlerin başarısının, sosyal gerçekliklerle uyumuna bağlı olduğuna ; doğrudan dikkatimizi çekerler.

İslâm'ın teşrî' siyasetiyle örtüşen bu yaklaşım ; fikhî hükümleri etkilemiş, örf ve âdetlere yoğun atıflar yapılmasına imkân sağlamıştır. Geçerliliği veya geçersizliği hakkında özel bir *nas* veya *icmâ* bulunmadığı gibi *kıyas* kapsamına da girmez. Fakat akli ölçülere ve diğer şer'î düzenlemelerin bütününe (makāsıdü's-şeria) uygunluk gösteren menfaatlerde (mesâlih-i mürsele) veya fikhın genel ilkelerine dayanılarak yapılan ictehadlarda örfün belirleyici bir roller oynadığını biliyoruz.

Toplumun ihtiyaçlarını, yararlarını ve değer telakkisini belirlemede örfün önemli bir gösterge olduğunu dikkate alan fakihler bu gerçeği, "*âdet insanın ikinci tabiatıdır*" ve "*insanları âdetlerinden koparıp çıkarmada güçlükler vardır*" gibi ifadelerle dile getirmişlerdir.

Örfün fikhî hükümlerin uygulanmasındaki rolü:

A- Soyut fikhî kural elde etme faaliyeti,

B- Fikhî kuralın somut olaylara uygulanması şeklinde ortaya çıkar.

Birinci grupta daha ziyade bir fikhî doktrinine bağlı olarak olaylara çözüm üretme (tahrîc) durumunda bulunan fakihlerin örf'e dayalı fikhî sonuçları, yeni örflere göre gözden geçirmeleri söz konusudur.

Örfün bu anlamdaki rolü hakkında '*zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesinin inkâr edilemeyeceği*' kuralına ağırlık verilir. Yapılan izahlarda, bu ihtiyacın kurucu devir ictehadları bakımından da geçerli olduğu, şu örneklerle izah edilmiştir. Özellikle Ebû Yûsuf'un hâkimlik yapması ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin de esnafla temas halinde olması ; toplumun örf ve âdetlerinden haberdar olmalarını sağlamıştır. Halkın içinde olmak onlara, gerektiğinde yeni örfleri dikkate alarak, önceki çözümlerle ilgili değişiklikler yapabilme imkânı vermiştir.

(İbn Âbidîn, II, 128-130). İleriki dönemlerde fikhî düşüncesinin durması ve mezhep hükümlerinin toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesi gibi problemlerin üzerinde durulurken ; bu durumun mezhep imamlarından nakledilen görüşlerin toplumdaki gelişmelere ve özellikle örflerdeki değişmelere göre yorumlanmamasıyla yakından ilgili olduğuna dikkat çekilir. (Şehâbeddin el-Karâfî, Furûk, I, 175-177; el-İhkâm, s. 231-243; Alâeddin et-Trablusî, s. 128-130).

İkinci gurupta fikhî kuralların somut olaylara uygulanması, özellikle aşağıda bahsedeceğimiz durumlarda örfün özel bir öneme sahip olduğunu ortaya çıkarır.

1.Hâkimin takdir yetkisini kullanması.

Bazen hukukî olayın, bazen hukukî sonucun ve bazen de her ikisinin takdiri şeklinde gerçekleşen bir yetkiyi kullanırken hâkim, örf ve âdetlerden yararlanır. Örfün bu anlamdaki rolü, yargıcın ictehad yoluyla belirlenmiş hükümleri veya hukukî uyuşmazlıkları çözme faaliyetiyle sınırlı olmayıp, müçtehidin nasları anlama çabasıyla da ilgilidir. Meselâ ayetteki nafaka miktarıyla ilgili "*bi'l-ma'rûf*" ifadesinin doğru anlaşılabilmesi örften yararlanmayı gerekli kılar. Cessâs bu tür ictehadı hiçbir fakihin karşı çıkmadığı *istihsan* (iyi güzel bulmak) olarak zikreder.

II. İrade beyanlarının yorumlanması.

Müftü ve hâkimlerin, ikrar, talâk, yemin, vakıf gibi konularda ilgililerin irade beyanlarını yorumlarken, lafzî örfleri, akidlerin taraflara sağladığı hakları ve yüklediği vecibeleri, özellikle amelî örfleri dikkate almaları vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu durum, fıkıh eserlerinin değişik bölümlerinde ısrarla belirtilir. Âdetin delâletiyle hakikat anlamının terkedileceğini, örfle tayin edilen veya sabit olanın nasla tayin edilmiş veya sabit olmuş gibi kabul edileceğini, örfen mâruf olanın özel olarak şart koşulmuş gibi sayılacağını (Serahsî, el-Mebsût, XIX, 41; Kâsânî, V, 72; Mecelle, md. 37, 40, 43-45) belirten kaideler 'örfün bu konudaki rolüne yapılan birer vurgu niteliğindedir.

III) Muhâkeme usul hukukunda tarafların delillerinin değerlendirilmesi.

Özellikle başka ispat vasıtalarıyla desteklenemeyen durumlarda, meselâ karı kocanın bazı ev eşyalarının mülkiyetinin kime ait olduğuyla ilgili ihtilâflarında örf ve âdet taraf beyanlarının doğruluğunu tesbit açısından

yardımcı bir role sahiptir. Fakat bazı eserlerde “tahkîmü'l-âde” (âdetin hakem kılınması) şeklinde ifade edilen durumların, çoğunda, halin veya bu zâhir-i hâlin tahkiminin veya karînelere göre hüküm verilmesinin kastedildiğine dikkat edilmelidir.

Netice olarak örfün fıkıhtaki rolü ve etkisinin, hukukun kültürel sıhhatini kontrol yönünde işletilmesinin ve İslâm âlimlerinin hukuk tefekküründe tuttuğu yerin fûrû eserlerindeki verilere göre değerlendirilmelidir. Usul açısından yapılacak değerlendirmelerdeyse, İslâm hukuk metodolojisinde delillerin işletilmesiyle ilgili temel kurgunun, 'örfün' re'y, hâcet, zaruret ve maslahat gibi üst kavramlarla ve makâsîd düşüncesiyle irtibatlandırılmalıdır. Dolayısıyla işlevini daha çok istihsan ve istislah (düzeltme, iyileştirme) metotları aracılığıyla yerine getirdiğinin dikkate alınması gerekir. (3) 20.08.2025

(1) Bakara/236 (2) A'râf Suresi/199
(3) TDV İslâm Ansiklopedisi

KAYITLANMIŞ HAYATLARIMIZ (Hotmail'den Gmail'e)

ELİFE YILMAZ MISRAL

Doğduğumuz andan itibaren yazılıyor, kayıtlanıyorduk. Bizim bileklerimize takılmış plastik adlıklarımız yoktu belki; soyadı, kilo, boy ve kafa genişliğinin yazıldığı... Ama “*kafa kâğıtlarımız*” vardı. Gününü, ayını, yılını tutmasa da turuncu ve mavi renge reva görülmüş...

Okul kayıtları, diplomalar, olmazsa olmaz sigorta girişleri, banka hesapları, faturalar, evlilik cüzdanları... Hayat serüvenimizin ilk “*manuel*” kayıtlarıydı. Sonra, kafa kâğıtlarımızı sayıdan ibaret sayan T.C. kimlik numaraları geldi. Adımızı, atamızı unutturup bizi 11 haneli bir rakama hapsedtiler.

Eskiden devlet kapısına girmek için torpil gerekirdi. Şimdilerdeyse, e-Devlet şifresi... PTT'ye gidip iki liraya bir zarf almazsan, vatandaş bile sayılmıyorsun. Dijital bir dünya bizi bekliyordu. Meğer bunlar iyi günlerimizmiş!

Dönüm noktası mı? Önce devlet dairelerine, sonra evlerimize kadar giren o beyaz, koca kafalı bilgisayarlardı. O zamanlar bize kattıklarından çok, bizden alıp

götüreceklerini bilmiyorduk. Hayatımızı kolaylaştırıyor sanmış, mutlu olmuştuk.

Önce kimimiz *Hotmail*'li oldu. Telefonlar faturalıydı, konuştuğun kadar öderdiniz. Oysa *MSN* bedavaydı... Ama nasıl bedava? Eğer o beyaz kafalı cihaz evinizin en güzel köşesindeyse ve uzaktaki sevdiklerinizle konuşma imkânınız varsa, mutluluktan uçardınız. Üstüne takılan kameralarla yüz yüze konuşuyor, sesimizi duyuyor, birbirimizi sindirerek dinliyorduk.

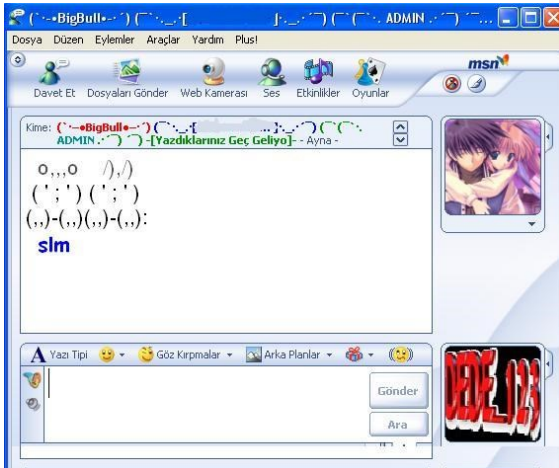
O günlerde yaklaşan tehlikeden habersizdik. Bir gün bu cihazların bizi sevdiklerimizden uzaklaştıracağını, yalnızlaştıracağını bilmiyorduk.

Harf ve rakamların iş birliği büyüdü, güçlendi, bir imparatorluk kurdu. Sosyal medya denen canavar doğdu. *MSN* ile çıktığımız yola; *Facebook*, *Instagram*, *Twitter*, *WhatsApp* ve niceleriyle devam ettik.

Biz gönüllüydük. Gözlerimize, ellerimize, dilimize, duygularımıza kelepçeler taktık. Onlar bizi sardı, biz dost sandık. Yanılmışız!

Sonra o beyaz kafalı cihazların pabucunu dama attılar. Evde başlayan tutsaklığı, yaşamın her alanına yaydılar. Ellerimize renkli ekranlı, sadece parmaklarımızla dünyaya hükmettiğimiz daha tehlikeli cihazlar verdiler. *Hotmail*'li bizler, bir gün baktık ki babaannemizle dedemiz bile *Gmail*'li olmuş.

İmparatorluk büyüdükçe biz hapsedildik. Hayatımızı, anılarımızı, sevdiklerimizi oraya kaydetтік. Adına “*bulut*” dediler. *Google*

Drive, Dropbox, iCloud... Fotoğraf albümlerimiz çoktan tozlu raflarda unutulmuştu. Elimizde sırma çerçeveli tek bir aile fotoğrafı bile kalmamıştı.

Görsellerin, bilgilerin çokluğu beynimizi doldurmuş; kitapla aramızı açmıştı. İletişim kolaylaşmış, bedavaya gelmişti ama parmaklarımız sevdiklerimize dokunamaz olmuştu. Dikkatimiz dağılmış, unuttur olmuştuk.

Unuttukça, daha çok sarılıyorduk kayıtlarımıza, *Gmail*'lerimize... ve bu dijital dünya... Zaten yalan olduğunu bildiğimiz her şeyi daha da sahteleştiriyordu.

Bir gün ya bu sistem çökerse? Geçmişimiz, anılarımız silinirse? O gün, bizim yaşarken öldüğümüz gündür. Her şeyimizi kaybettiğimiz an...

Bilinmez, belki bir zaman gelecek, bugünleri bile "*iyi günlerimiz*" diye anacağız. Getirdikleri ve götürdükleriyle bugünün dünyasına bir de bu pencereden bakmak istedim.

Henüz seçme hakkımız varken, görsellerimizi ve bilgilerimizi biz belirleyebiliyorken... Yarın bu hakkımız da elimizden alınır mı? Belki damarlarımıza bir çip enjekte ederler. Ve "kayıtlı hayatlarımız", kanımızda dolaşan çiplere dönüşür.

CUMHURİYET AKSARAY'ININ İLK AVUKATI İZZET TURAN

DR. MUSTAFA FIRAT GÜL

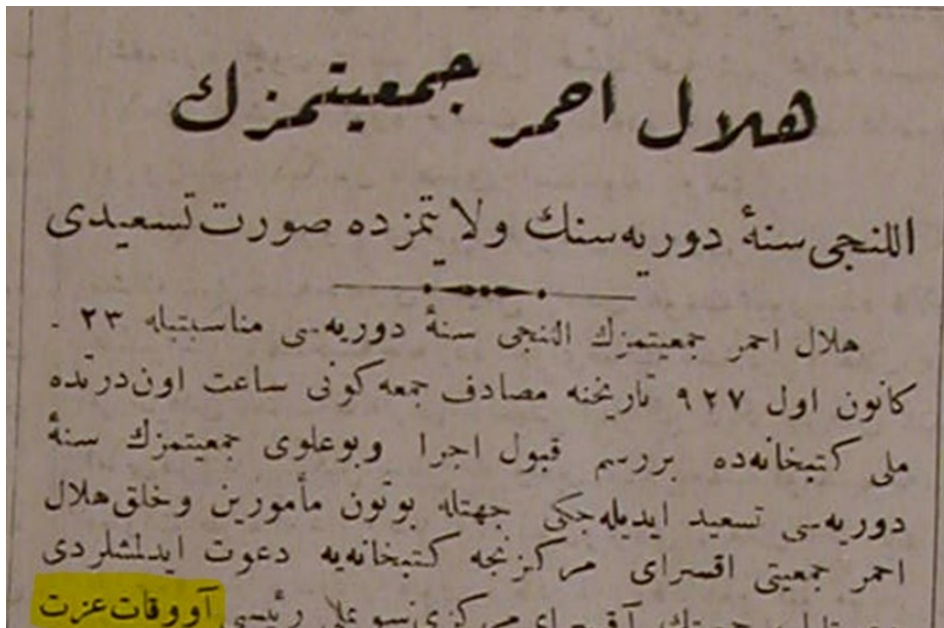

Türkiye Barolar Birliği ve Aksaray Barosu ortak yayını olarak 2024 yılında okurla buluşan “Aksaray Hukuk Tarihinden Sayfalar” kitabımda anlatmaya çalıştığım Av. İzzet Turan hakkında yeni bilgiler öğrendikçe bırakın birkaç sayfayı makalenin bile kâfi gelmeyeceğini anladım. Merhumun arşivinin -maalesef ki- günümüze çok azı geldiğinden kendisi hakkında bir kitap yazılması gereken bu önemli şahsiyetin daha iyi araştırılması ve anlaşılması için ben elden geleni yapmak istiyorum. Öncelikle mezkur kitabımdan Av. İzzet Turan'ın kısa hayat hikayesini iktibas edeyim:

Cumhuriyet Aksaray'ında “avukat” ünvanını kullanan ilk kişi olarak İzzet Bey bilinir. Halil ve Havva çiftinin çocuğu olarak 1889'da dünyaya gelmiştir.

Merhumun torunları, dedelerinin isminin Yusuf İzzettin Bey olduğunu, Yusuf'un genelde kullanılmadığını, İzzettin isminin ise İzzet olarak kullanıldığını söylemektedir.

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Aksaray Şubesi'nin başkanı Av. İzzet Bey'dir. AVG, Nr: 64, 28 Kanunuevvel 1927: 1

İzzet Bey'in adı Aksaray Vilayet Gazetesi'ndeki kayıtlarda sıkça geçer. Oldukça sosyal, cömert birisi olduğu anlaşılan Turan'ın Cumhuriyetin ilk yıllarından vefat ettiği 1955'e kadar avukatlık yaptığı sanılmaktadır çünkü 1951 tarihli Niğde Barosu levhasında Av. İzzet Turan'ın adı kayıtlıdır.

Avukat İzzet Turan'ın aynı ismi taşıyan torunu Dr. İzzet Turan ile çalışma sürecinde birkaç defa telefon görüşmesi yapılmıştır. Dedesinin ve babasının fotoğraflarıyla birlikte gönderdiği mektuptaki ilgili kısım şöyledir:

"... Dedeme gelirsek. Ne yazık ki biyografisi hakkında hemen hemen hiçbir bilgim yok. Kurtuluş Savaşı'nda ülkemizin doğusunda görev yapmış. Babamın tahminine göre Cumhuriyetin ilanından sonra -belki- belli bir süre staj sonrası avukat olmuş olabilir. Aktif

olarak çalıştığı yıllarda Halkevi ve CHP il, ilçe başkanlıkları yaptığını

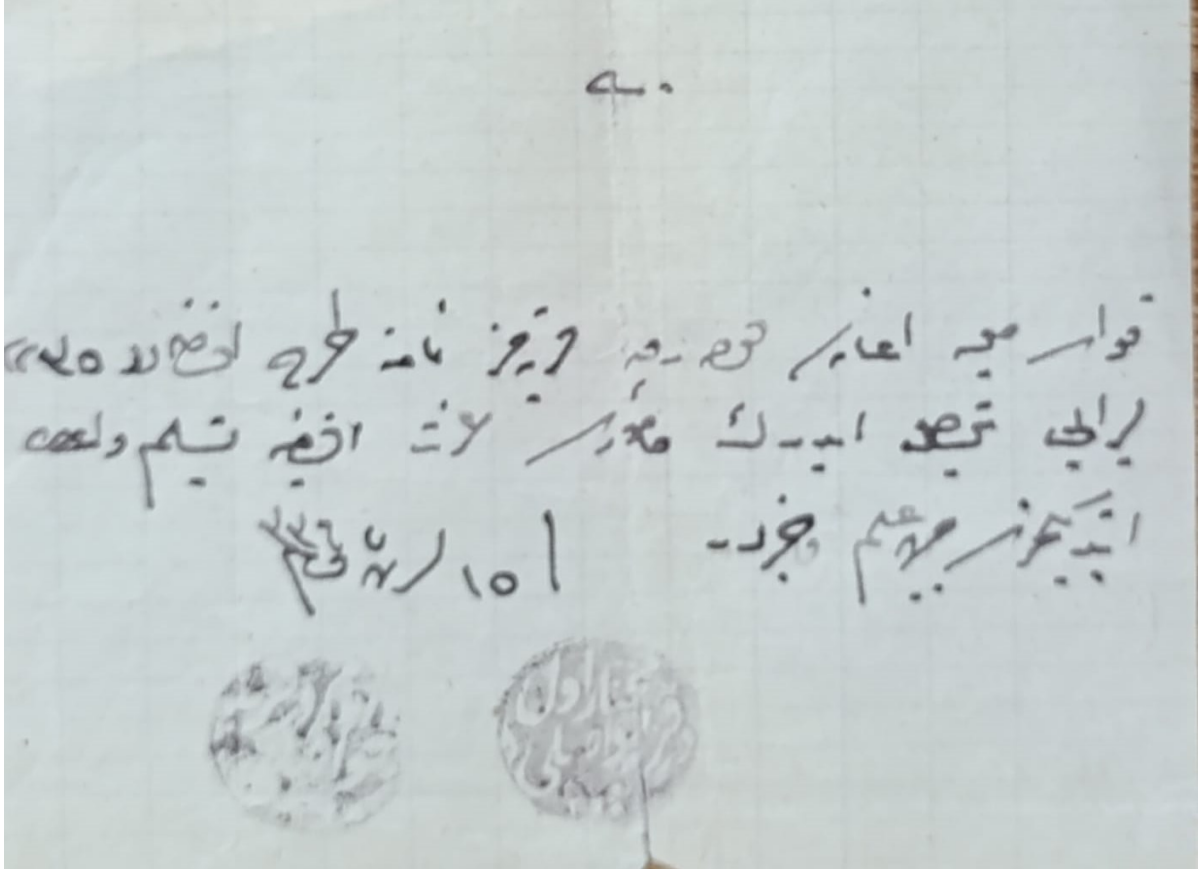
biliyorum. Eli çok açık ve yardımsever bir kişilikti. Aktif çalışmadığı zamanlarda gelen mektupları anneme okuturmuş. Annemin anlattığına göre bu mektupların çoğunluğu askerde olan ve parasız kalıp yardım isteyenlerden olurmuş. Dedem bunları not alıp yardım talimatını verirmiş. Yine annemin anlattığına göre hiç geri çevirdiği yardım çağrısı olmamış.

Aksaray Vilayet Gazetesi'nde "Hastahanemiz" başlığı altındaki yazıdan Av. İzzet Bey'in evinin kiralandığı öğrenilmektedir.

"...hastahane ittihazına müsait Avukat İzzet Bey'in evi beş sene müddetle ve iki bin liraya icar ve mukavelanamesi imza ve teati... (AVG, Nr. 100, 5 Ağustos 1928: 3).

*Avukat Yusuf İzzettin Bey'in
gençlik yıllarından*

Yukarıdaki kısacık hayat hikayesinden başka bir şey bilmeyen bizleri heyecanlandıran Av. İzzet Turan'ın torunlarının elinde olan birkaç belge oldu. Aslında onlarca belge var ama ailenin aktardığına göre çok fazla belge günümüze gelememiş. İşte o kadar belgenin içinde günümüze ulaşan çok az olduğundan “birkaç” ibaresini kullanmayı tercih ettim.

Av. İzzet Turan, İstiklal Harbinin devam ettiği günlerde ve cumhuriyetin ilk yıllarında milletin ve devletin güvendiği bir şahsiyettir. Merhumun torunlarından Dr. İzzet Turan, Rahşan Turan, Aşkın Turan ellerindeki belge ve bilgilerle dedelerinin daha iyi bilinmesi bana destek oldular. Bana diyerek şahsileştirmiş olmayayım. Cumhuriyet Aksaray'ının hakkıyla

araştırılması ve dedelerinin hayat hikayesinin daha net ortaya konulması için ellerinden gelen desteği herkese gösterirler.

Rahşan Turan, geçenlerde Azm-i Milli Müzemizde beni ziyaret etti. Yanında getirdiği belgeleri okumamı rica etti. (Eski belgeleri okumaya biraz ara vermiştim. Okumak tahmin ettiğimden zor oldu ama birçok şey öğrendim) Bu belgeler arasında Av. İzzet Turan'a o günlerde gönderilen mektuplar, ödedikleri vergi taksitleri vs yanında İstiklal Harbi günlerinde Aksaraylıların başka bir ifadeyle Türk milletin ordumuza yaptığı yardımların belgeleri vardır. Üstteki belge ve takip eden sayfalardaki belgeler Aksaray'ın köylerinin yaptıkları yardımları göstermektedir.

برای عیال
عذر
« ۵۵ »

قوامی به اعانی او در حق صد اید و زحمت
بعضی بالدرج - بعضی صدیفه بیکم ایند اوزره
سذیمز اعصافه الیه سره طالع

۵۰

قوامی به اعانی او در حق صد اید و زحمت
فنا ۵۰ « ۵۵ » برای تباه اید ک معجز
عزت افضه بیکم واعصافه ایند کرمیه مضطرب
۱۷۱ سره طالع

اترافه مذکور
مجلس

۴۵۰۰	قارقه	۴۵۰۰	قره وانه
۱۰۰۰۰	صوبه ندره	۴۵۰۰	قره صانه
۶۰۰۰	کج ط	۶۰۰۰	افطه
۵۰۰۰	کنا		
۶۰۰۰	کنا		

بلاره حرم قراجه ~~اختیار~~
 مدافعه علیه اسوده توزیع ارثیه احسانیه قرارد ~~مجلس~~
 بلاره کوشه مدینه ~~توقیف~~ ~~طایفه رازده~~ ~~کوشه~~ ~~کوشه~~
 برای کدنه ایضه ~~توقیف~~ ~~ارثیه~~ ~~عزت~~ ~~امین~~ ~~نور~~ ~~ارثیه~~
 ارثیه

ZEKİ VELİDİ TOGAN'IN TARİH İLMİNİ SİSTEMLEŞTİRMESİNE HİZMETLERİ

ANUŞ GÖKÇE

Zeki Velidi Togan, dünya çapında bir ilim ve fikir adamıdır. Türk Dünyasının siyasi, iktisadi sosyal ve ilmi yaşamda fen ve teknolojide gelişmesi için çaba harcayan ömrünü milletine adanmış bir ilim adamıdır. Yaşamının bir bölümünü **Türkistan'ın** bağımsızlığı için **Başkurtların** merkezi **Ufa'da** geçirmiştir. 1917 ihtilalinde Türk halklarının haklarını savunmak için Rus meclisinde görev almıştır. 1920'de bağımsızlığını ilan eden **Başkurtların ilk Cumhurbaşkanı** olmuş, **Rusya'nın** 1921'de **Türkistan'ı** işgal etmesi üzerine memleketinden ayrılarak Avrupa'ya geçmiş, 1925'te milli eğitim Bakanı **Hamdullah Suphi'nin** daveti üzerine Türkiye'ye gelmiştir. Çalışma sahasını sadece **Türkistan coğrafyası** için değil, bütün **Türk Tarihi** üzerine yöneltmiştir.

Türkiye'de tarih ilminin gelişmesi ve sistemleşmesi için Türk Tarihi Tetkik ve encümeninin başına getirilmiştir. Birinci Tarih kongresinde sunduğu tebliğden dolayı muarızlarının şiddetli hücumuna uğramıştır. O Türk tarihinin genel kaidelerini çizmiş, nasıl yazılması gerektiğini, tarihi olayları ve kaynakları değerlendiren nelere dikkat edilmesi gerektiğini belirlemiştir. Ancak

fikirlerini 1950'ye kadar uygulama imkânı bulamamıştır. 1931'de **Darülfünun'da Umumi Türk Tarihi** kürsüsünün başına getirilmiş ve ölümüne kadar başkanı olmuştur.

Tarih yazılımında tespit ettiği usuller batı kopyacılığı olarak suçlanmasına, sebep olmuş, basında muarızları daha da ileri gidilerek onu vatan hainliğiyle suçlamışlardır. Baskılara dayanamayan **Zeki Velidi**, 1933'te görevinden istifa ederek **Viyana'ya** gitmiş, doktorasını orada yapmıştır. **Reşit Galip'in** onu değil üniversite, ilk mekteplerin hocası bile yapılmaz sözüne karşı **Hüseyin Nihal Atsız**, hocası olmakla gurur duyduğunu belirten bir protesto telgrafı çekmiştir. Tabii ki bunun neticesinde **Atsız**, üniversitedeki görevinden kovulmuştur. (<https://www.hertaraf.com/koseyazisi-zeki-velidi-toga-in-af-mektubu>)488.pdf

Zeki Velidi, **Avrupa'da** gördüğü eğitimin tamamladığını, kendi ülkesinde kendi milletinin diliyle eserler vermek, kendi halkına hizmet etmek arzusunu defalarca dile getirerek **Mustafa Kemal'e** haber göndermiş, affedilmesi için yalvarmıştır. 1933'te **Viyana'dan** iki mektup göndererek bu arzularını ifade etmiştir. Ancak **Mustafa Kemal'in** etrafını saran **Zeki Velidi'nin** muarızlarını dönmesine izin vermemişlerdir.

Ancak 1938'de **Atatürk'ün** vefatından sonra yurda dönebilen **Zeki Velidi II. Dünya Savaşı** esnasında Türkiye'nin izlediği politika gereğince **Türkçülük** davasından **Nihal Atsız'la** birlikte tutuklanmış, 10 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 1950'de affedilerek hapisten çıkmış ve tekrar üniversitedeki kürsüsünün başına geçmiş, 1970'te ölünceye kadar bu görevde kalmıştır. İlmi eserlerini bu tarihler arasında meydana getirmiştir.

Zeki Velidi'nin Tarihte Usul, Umumi Türk Tarihine Giriş, Bugünkü Türk İli

Türkistan, Hatıralar adlı eşsiz eserleri; dergilerde ve yabancı yayın organlarında yüzlerce makalesi vardır.

Zeki Velidi Togan, Türk milletinin tarihi yazılırken tarihi olayların etraflıca incelenmesini, tarihe yardımcı (antropoloji, filoloji, etnografya, paleografya, arkeoloji vs.) ilimlerin verilerinden faydalanmalarını, birinci elden kaynak dahi olsa diğer yazılan eserlerle birlikte tenkite tabi tutularak olayların doğruluğunu ispat etmeleri ve bir sonuca varmalarını, sentez yapmalarının şart olduğunu savunur.

Bir tarihçinin, *Türkiyat* ile uğraşanların genelde yabancı alimler tarafından yazıldığını, Türklerin komşu devletlerle münasebeti olduğu için ilişkide bulundukları kavimlerin de dillerini öğrenmeleri gerektiğini ifade eder.

Zeki Velidi, tarih tanımını yapmış, tarihi olayların ve şahsiyetlerin aydınlatılmasında takip edilecek usul ve metotları göstermiştir. Tarih yazıcılığında neden nasılcı tarzı benimsemiş, metotta ise kaynakların tasnif, tenkit ve tahlilini ve terkip metodunu benimsemiştir.

Tarihte Usul kitabında Zeki Velidi Togan tarihi şöyle tarif eder:

“Tarih, hadiselerin seyrinden, madde ve eşyanın geçmiş ve hali hazırda bahseden her yazı ve her hikâye tarihtir. Böylece tabii hadiselerin tarihini, bir ilmin, maddelerden mesela altının, demirin, ipek kumaşın, buğdayın, tütünün, muhtelif ağaç çeşitlerinin, taşların tarihini yazabiliyoruz. Fakat bizim için tarih insaniyetin veya milletlerin tarihidir. Bu itibarla tarih, sosyal yapının bir azası olmak itibarıyla insanlığın fiil ve fikirlerinin gelişmesini takip eden bilgidir. Tarih, insanlığın toplumsal ve siyasi bünyeler teşkil ederek ilerleme ve gelişmesi eylemlerinde fertler ve cemiyetler tarafından işlenen fiil ve ortaya atılan fikirleri; bunların neticesi olarak ortaya çıkmış olan olayları inceler.

Tarih yazılış tarzlarına göre dörde ayrılır:

1) Rivayetçi veya nakilci tarih,

2) Öğretici yahut şen’i tarih,

3) Neden nasılcı yahut tekevvüni tarih

4) İçtimaî tarih. (Toplumların veya milletlerin tarihi)

Rivayetçi tarih, vakaları felsefi veya diğer bir bakımdan tetkikle ve sistemleştirmekle uğraşmayan, doğrudan doğruya rivayet ve hikâye eden tarih yazılışıdır. **Heredot, Taberi ve İbnül Esir’in** tarihleri bu türdendir.

Öğretici tarih: Felsefi esasta yazılan tarih ise tarihi olayları öğrenerek onlardan faydalı bir ders çıkarmak için yazılan tarihtir. Bu usulde tarih yazarlar tarihte kişilerin hayatlarına fazlaca önem verirler ve ayrıntılı yazarlar. Onların bariz karakterlerinden ekseriyetle boyalı tablolar çıkararak bahsederler ve bununla seciye ve ahlak terbiyesine hizmet etmek isterler. **Tukidides, Polybios, Tacitus, Makyavel, Karleyle** gibi tarihçiler eserlerini bu tarzda yazmışlardır.

Neden nasılcı tarih: Hadiseler karşı her zaman neden, nasıl böyle oldu sorularını soran araştırmacı, kritik ve Arapça karşılığı tekevvün (olayların meydan geliş sebeplerini araştıran) tarih yazıcılığı ise insan hayatındaki gelişme safhalarını ve bilhassa onları doğuran sebepleri araştırmak vasıflandırır, nitelendirir.

İçtimaî Tarih: Tarihi hadiselerin arkasında gizlenmiş olan tarihi kanunları ortaya çıkarmak yönüne ağırlık verir. Bu usul öğretici usulün şahsi ve hissi cihetlerini kenarda bırakan başka bir şeklinden ibarettir.

Bu dört tarz yazım tarzından rivayetçi ve öğretici tarihin modası geçmiş değildir. Hala bu türde eser veren müverrihler mevcuttur. İnsanların mukadderatını o eski usul müntesiplerinin tatbik ettikleri tarzda anlatmak ihtiyacı hâlâ baki olduğu gibi bu mukadderatın takdire şayan noktalarını olduğu gibi hikâye ettirerek bundan estetik terbiye almak isteyen insanlar da vardır. Keza insanlık tarihinde ayrı hadiseleri büyüterek ve övünme şeklinde tasvir ederek hatıralarda kalmasını kolaylaştırmayı isteyenler de az değildir.” (**Togan, Zeki Velidi, Prof. Dr., Tarihte Usul, s.2 vd., Enderun Kitapevi, 3. Baskı, İstanbul 1981.**)

Zeki Velidi, bir tarihçinin tarihi olayları, şahsiyetleri, milletlerin tarihini araştırırken onların nasıl bir yol takip etmeleri gerektiğini apaçık göstermektedir.

“Bugün tarihçi, tarihi bir şahsa ait tetkikatta bulunurken onun dost ve düşmanları, varsa kendisi tarafından yazılan yazıları, muhtelif cephelerden yazılan yazıları tetkik etmek zorundadır. **Sümerler, Asurlular, Eski Mısırlılar, Babilliler** vs. hakkında bir asır evvelki bilgiler yok denecek kadar azdı. Zamanımızda bu milletlerin komşu devletlerle kurduğu ilişkiler, yazdıkları tabletler ve anlaşmalar okunmuş, kendi devletleri için de medeniyet eserleri bırakmışlardır. Bütün bunlara ait tetkikler modern milletlerin dillerinde yazılmıştır. Bütün bu araştırmaları okumak için asrımızın ülkelerinin dillerini de bilmek durumundadır.

Mesela **Sultan Abdülaziz** devrini öğrenmek için evvela o dönemki vakanüvislerin kayıtlarını, gazeteleri ve matbuatı takip etmeliyiz. Sonra devrinin icraat ve ıslahatları hakkında ve kendinin *Avrupa* seyahati dolayısıyla *Avrupa*’da neler yazılmışsa onları öğrenmeliyiz. Hükümdarların şahsi hayatlarına ve o zamanki şehir hayatlarına gelince, bu Sultan zamanından elbiseler, silahlar, saraylar ve evler, arabalar, yemek takımları, yataklar, resimler, tablolar, ecnebilerin çıkardıkları resimler ve yazdıkları tavsifler kalmıştır, o zamanında tutulan hatıralar, yaşayan insanların anlattıklarını dinlemeliyiz.

Bütün bunları karşılaştırır ve tahlil ederiz; ancak bu şartlar altında **Abdülaziz** devri tarihini yahut o devre ait bir hadiseyi aydınlatmak imkanına ereriz. Tarihin herhangi bir devrini ve dünyanın herhangi bir noktasında yaşayan bir milletin tarihini tetkik ederken Paleografi (eski yazıların okunuşunu), arkeolojik buluntularını; maddi eserler, binalar ve harabelerin tetkiki; lisanîyat gibi ilimlerin yardımıyla bütün maddeleri incelemek; muhtelif milletler arasında geçmişte vaki olmuş dil ve edebiyat tesirlerini tetkik eylemek mecburiyetindeyiz.

Zamanımızda tarihi hadiselerin tespiti işinde ise fotoğraflar, vesikalarının faksimilelerini, kopyalarını almak gibi

gelişmelerden geniş mikyasta faydalanılmaktadır. Bundan dolayı kültür merkezlerinde yalnız evrak değil, ses yani plak arşivleri meydana getirilmiştir. Fakat bu bütün vesikalardan ve ham maddelerden istifade edebilmek için tarih usulünü ve lisanları bilmek başlıca şartlardandır. Tarihin hangi sahasında çalışırsa çalışsın bu mevzu onun ilim sahasına akseden yönlerini öğrenerek tetkik etmek için *tarihçinin ana dilinden ve alakalı konuların yazıldığı eserlerin dilinden başka üç Avrupa dilini; İngilizce, Fransızca ve Almancayı bilmesi zaruridir.* Çünkü her beşer tarihinin tetkik edilecek bütün sahaları bu üç dilde yazılmıştır.” (Tarihte usul, s.5 vd.)

Görülüyor ki **Zeki Velidi** bir tarihi olayı veya şahsı ele alırken olayların derinine iniyor ve en ince teferruatına kadar inceliyor, hadisenin neden nasılına, sebep ve neticelere ehemmiyet veriyor.

Zeki Velidi tarih yazımında neden-nasıl tarih yazımını benimser ve bu hususta **Bernheim’in** tarih tanımı hakkındaki görüşlerine açıklama getirir.

Bernheim’e göre tarih ilmi; insanların zaman ve mekân çevresinde meydana getirdikleri gelişmeleri; bunların maşeri (içtimai) bir vücudun fertleri, toplulukları sıfatıyla fiillerinde, bu toplumsal hayatta mevzu bahis ayrı konulardaki rol ve ehemmiyetlerini temin ve tespit edilen psiko-fizik amillerin, teşkil ettikleri illî bağılıklar çerçevesinde tecelli eylemeleri itibarıyla tetkik ve tasvir eder.

Evvela tetkik olunacak şey hep hadiselerdir. İnsanın maşeri bir vücut yahut içtimai bir bünye derken; insanların meydana getirdiği her çeşit zümreyi ifade eder. Devlet, aşiret, kabile, oymak, oba, aile vs. kastedilir. Bu faaliyete şuurlu fertlerin bütün faaliyetleri dâhil edilir.

Zaman ve mekân dâhilinde husule getirdikleri tekâmül hadiselerin tetkikinde bunun yalnız zamana bağlı sıralanmasının kâfi gelmeyeceğini aynı zamanda hadiselerin cereyan ettiği mekanların da bir kül olarak ikisi birlikte ele alınması. Tekâmül, bir şeyin kelimenin bilinen manasıyla terakki ve inkişaf etmesini

değil, hadiselerin birinin diğerine tesirini, birinin diğerini doğurarak husule getirmesi keyfiyetini ifade ediyoruz. Biz tarihte mevzubahis olan hadiselerin üzerinde müessir olan amillerin ehemmiyetini, amillerin her vakit sahip oldukları hakiki kıymetleri itibarıyla takdir etmiyoruz.

İçtimai hayattaki ayrı halleri söz konusu olunca; yani bir mevzuyu tetkik ederken bu amillerin o haller üzerindeki rol ve ehemmiyetlerini, yani söz konusu hadiselerin cereyanında yahut neticelerinde müessir olmalarını ya da etki altında kalmalarını ifade ediyoruz. İlli bağılıklardan kasıt, sebep-sonuç ilişkisi; Bir olayın, eylemin meydana gelmesinde sebepleri ile sebeplenmiş (müsebbebiyet) arasındaki münasebettir. İnsanların fiilleri, diğer tabiat hadiseleri gibi fiziki cihetten düşünülemez. İnsanların asıl kendi iradelerin, fikirlerinin ve ruhi haletlerin tekâmül faaliyetlerindeki rolü de aynı derecede mühimdir.

Mesela tarihte milletlerin fütuhat ve muhaceretleri; meralar arayan bir hayvan sürüsü gibi yiyecek aramak neticesi; yahut sadece tabii hadiselerin; iklim değişmesi, kuraklık, açlık, zelzele nehirlerin mecralarının yön değiştirmesi gibi tabii amillerin neticesinde olursa da bu gibi hadiselerde aynı zamanda ruhi ve manevi amiller, ihtiraslar, cihangirlik emelleri, ecdattan kalan göç ve istila ananeleri, dini hassasiyet, temayüller, egemenlik sahalarını genişletmek, siyasi çekişmeler etkili olur.

Timur devletinin zuhurunda doğuda Kağanlığın Çin'den çekilmesi, Batıda İlhanlı Devleti'nin çöküşü müessir olmuştur. Mesela 16 asırdan başlayarak Orta Asya'da küçük hanlıkların kurulması ticaretin sükutu ve mahalli ziraat hayatının gelişmesi etkili olmuştur. Ancak ticaretin sükutu, ancak mahalli ticaret ve ziraatın gelişmesi; *Hint ve Amerika* deniz yollarının bulunması neticesinde olmuştur. (*Tarihte Usul, s. 8 vd.*)

Zeki Velidi'ye göre metot, herhangi bir ilmin konu edindiği maddelere ulaşmak için takip edilen yol demektir. Tarih metodu, ilim ve fikir hayatındaki, insanların bakış açısının da gelişmesine, derinlik kazanmasında bir ölçü

olarak kabul edilmiştir. Tarih metodunun tatbiki, insanlığın ve ayrı milletlerin fikri gelişmelerinde kazandığı önem itibarıyla mikroskop, teleskop ve röntgenin tatbikiyle kıyas kabul edilemeyecek derece büyük olmuştur.

Neden nasılcı tarih usulü yerleştikten sonra insanlardaki tetkik merakı insanlık tarihinin bütün safhalarına yayılmıştır. İnsan kendi tarihini artık eskiden olduğu gibi tarihçilerin yazdığı kroniklerden öğrenmekle yetinmeyip, bilakis kaynaklık edecek her şeyi bir araya toplamak ve tarihi o esastan öğrenerek etrafıca öğrenmek yoluna girmişler; böylece bir kaynak bilgisi ortaya çıkmıştır. Metot, tahlil ve terkip (sentez) olarak ikiye ayrılır; tarihi eserlerin tasnifine kadar görülen bütün hazırlık devresi tahlil, bundan sonra görülen tasnif ise (terkip) sentezdir.

Neden-nasılcı usule göre çalışanlar, bu çeşit kaynakların bir tarihi hadiseyi aydınlatmak işindeki önemlerinin farklı olduğunu idrak ederlerken, bu kıymetleri tayin eylemenin yollarını bulmuşlardır. Eskiden tarih araştırmacıları ellerinde ne gibi kaynak ve malumat varsa onula yetinirlerdi. Zamanımızda ise tarihi bir meseleye ait bir ilmi eser veya makale yazmak için konusu hakkında ne kadar kaynak varsa bütün kaynakları görmek, onların kıymet itibarıyla yekdiğerine oranını tayin etmek, hadiselerle ait haberleri kaynaklarının kaynaklarından öğrenmek birinci şart sayılıyor.

Zamanımızın âlimleri yazılı kaynaklardan istifade ederken eskiden olduğu gibi ele geçen herhangi bir yazma nüshayı esas kabul etmekle yetinmezler. Her yazma kaynağın muhtelif nüshalarını karşılaştırarak doğrusunu, yani müellif eserinin nüshasında nasıl yazmış olduğunu kesin tespit etmek için elde ne kadar malzeme varsa onu kullanır. Eski tarihçilerin eser yazarken isnat ettikleri rivayetlere ait vesikalar arşivlerde yahut kullandıkları diğer kaynakların yazmaları kütüphanelerde mevcut ise, o tarihçilerin nakillerini bu asıl nüshalarla karşılaştırarak nakillerini doğru olup olmadığına, müellif asıl kaynaktaki bir malumatı naklederken onu değiştirip değiştirmediğine, değiştirmiş veya tahrif etmişse bu tahrifin şeklini tespit ederler.

Böylece tenkitçi tarih yavaş yavaş ortaya çıkmış olur. (*Tarihte Usul*, s.28 vd.)

Zeki Velidi'nin Türk tarihi açısından en önemli bir eseri de *Umumi Türk Tarihine Giriştir*. **Zeki Velidi** burada tarihi çağlara ayırmış ve her bir devir için gerekli kaynakları yerli ve yabancı yazılmış eserleri tavsiye etmiştir.

Zeki Velidi, Anayurt dediğimiz Orta Asya'da geçen hayatımızda bu yurt haricindeki cereyan eden olayları ayrı incelemek gerektiğini ifade ederek, Umumi Türk Tarihini iki devreye ayırır. Önce *Tarih Öncesi ve Tarihi çağlar* olarak ikiye ayırır. Tarihi Çağı da;

1)İslamiyet'ten önce; yani Ön Asya medeniyetine girmeden önceki çağ

2)İslam devrinin 16. asra kadar inkişaf devri

3) 16. asırdan zamanımıza kadar uzanan inhitat devri olmak üzere üç bölümde inceler.

İslamiyet öncesi Türk tarihi öğrenirken okutulacak kaynakları da zikreder. Verdiği birçok yabancı kaynakların yanında kendisine ait olan ve Türk kavimlerinin eski tarihine ait mütalalarını ihtiva eden 1928 yılında Darülfünun'da taş baskısı "*Türk tarihi Dersleri*" adlı eserini de kaynak gösterir. Yine Milattan önce *Grek, İran ve Türk* kavimlerinin mücadelelerine dair yerli ve yabancı birçok yayın sıralar. **De Guines'in Hun Tarihinin Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yapılan tercümesini, Nihal Atsız'ın** "*Türk tarihi*

Üzerine Toplamalar" ve **Mehmet Şemsettin'in** 5 ciltlik "*Mufasssal Türk Tarihi*" adlı eserleri tavsiye eder.

İslami Devirler için Barthold'un, Fuat Köprülü'nün eserlerini, Selçuklular için **Mükremin Halil Yinanç'ın** *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, **Barthold'un** *İslam Medeniyeti Tarihi*, kendisine ait *Moğollar Zamanında Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti, Beylikler ve Osmanlılar için İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın* eserlerini zikreder. (**Togan, Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş**, s.2 vd. Enderun Yay. 3. Baskı, İstanbul 1981)

Sonuç

Zeki Velidi Togan, Türk milletinin yetiştirdiği en büyük tarihçilerden ve devlet adamlarındandır. Onun tarih konusundaki tezleri ilmi araştırmalarının temelini oluşturmuştur. Türkiye'de tarih ilminin sistemleşmesine ve araştırmacıların olayları incelemesine derin bir perspektif getirmiştir.

Zeki Velidi, birbirinden kıymetli eserler vermiş, anılarını kitaplaştırarak Türk milletinin ve Türkistan davasının bayraktarlığını yapmıştır.

Bugün Türkistan'da bağımsız Türk cumhuriyetleri ortaya çıkmışsa onun düşüncelerini benimseyen, onun gibi düşünen aydınların çalışmaları ve yetiştirdikleri öğrencilerin faaliyetleri inkâr edilemez.

Vefatının 55. Yılında Zeki Velidi Togan'ı rahmet ve minnetle anıyorum. Mekânı cennet olsun

Cemâl Halvetî'nin Nefis Mertebelerini Ele Aldığı Eseri Envâru'l-Kulûb¹

DOÇ. DR. MAHMUT ULU

Cemâl Halvetî (ö. 899/1494) gerek hayatı gerekse eserleri üzerinde fazlaca çalışma yapılan sûfilerdendir. Bunda Anadolu tasavvuf anlayışına yaptığı katkı ve tasavvufun teorik ve pratik yönüne ilişkin yazdığı eserlerin tesirinin olduğunu söylemek mümkündür. Tespit edilebildiği kadarıyla otuza yakın eserle velûd müellif sûfilerden kabul edilmektedir.

Osmanlı Anadolu'sunda tasavvufi faaliyetlerin yoğunlaştığı, yeni tarikatların kurulduğu, önceden kurulmuş tarikatların müntesiplerinin geldiği ve yaygınlık kazandığı bir dönemde yaşayan **Cemâl Halvetî**, ilerleyen süreçte oldukça yaygınlık kazanacak **Halvetiyye tarikatının** dört ana kolundan biri olan **Cemâliyye'nin** kurucusudur. Onun bahsi geçen bu yönleri yanında gerek Kur'an ve hadislere gerekse tarikat âdâb ve erkânına ilişkin eserler vermesi onu araştırmacıların ilgi odağı haline getirmiştir. Eserlerinde genellikle sûre ve âyetlerin işâri tefsir ve yorumları, kırk hadis geleneğinde olduğu gibi bazı hadislerin şerh ve izahı, zikir ve uygulama şekilleri; kelime-i tevhid, etvâr-ı seb'a, tarikatın âdâb ve erkânı, sûfi ve mutasavvıf gibi konulara yer vermiştir. (Ulu, 2023: 688)

Envâru'l-Kulûb, Cemâl Halvetî'nin nefsin yedi mertebesini ve kalbin yedi tavrını çeşitli benzetmeler ve âyetlerin te'vil ve tefsiriyle izah ettiği; bazı âyetleri te'vil ve tefsir ettiği, etvâr-ı seb'a konusunu ele aldığı Arapça risâlelerinden birisidir. Risâle, **Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi** 686 numaralı mecmuanın 163b-171a varakları arasında olup sekiz varaktan müteşekkildir. Risâlenin tam adı "**Envâru'l-kulûb li talebi'l-mahbûb**"tur. Müellifin kendi adına yer verdiği ve adının başında sıklıkla kullandığı üzere kendisini "fakîru'l-hakîr" diyerek tavsif ettiği aynı zamanda adını "**Muhammed b. Mahmud el-Aksarâyî**", lakabını da "**Cemâli'l-Halvetî**"

olarak kaydettiği eserlerindendir. (Cemâl Halvetî, v. 163b) Dolayısıyla eser bu yönüyle sadece odaklandığı konu değil

aynı zamanda müellifin kimliğine dair de bilgi ihtiva eden bir risâledir. Eserin tespit edilmiş farklı nüshaları da bulunmaktadır. Bunlar, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E. 889 numarada kayıtlı "**Envâru'l-kulûb li talebi'l-mahbûb**" ismiyle kayıtlı nüsha; diğeri ise İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: O.E. 672 numarada kayıtlı "**el-Merâtib mine'l-te'vilâti'l-Kur'âniyye**" ismiyle kayıtlı nüshadır. (Gür, 2017: 853)

Müellif bu risâlede nefsin yedi mertebesini ve kalbin yedi tavrını çeşitli benzetmeler ve âyetlerin te'vil ve tefsiriyle izah etmiştir. Bu bağlamda İsrâ Suresi'nin 70-72. âyetlerinin işâri tefsirini, etvâr-ı seb'a açısından te'vilini yapmıştır. Bu âyetler: "**Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.**" (İsrâ, 17/70); "**Her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defterleri sağından verilirse işte onlar amel defterlerini okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğramayacaklar.**" (İsrâ, 17/71); "**Bu dünyada kör olan âhirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.**" (İsrâ, 17/72) **Cemâl Halvetî** bu âyetleri te'vil ederken ilk âyetin başı olan "**Andolsun Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik.**" kavlinde, insanın isim, fiil, sıfat ve zât'ın zuhuruyla sairine üstün kılındığına işaret olduğunu söylemiştir.

(Çakmak, 2015: 121) Esere bu yönüyle mezkûr âyetlerin işâri tefsiri denebilir. Esere

te'vili yapılan diğer ayetler Mü'minûn Suresi'nin ilk ayetleri, Bakara, 2/172 ve Şems, 91/9 gibi ayetlerdir.

Müellif ilk ayetlerin tefsirinden sonra ilk mertebeden başlamak kaydıyla etvâr-ı seb'a'yı izah eder. İlk mertebeyi zemmedilmiş ahlakın sebebi olarak görülen sadr makamı olarak kaydeder. İlk mertebede nefsin vasfı “emmare” olduğundan birinci mertebeye “nefs-i emmare” mertebesi de denilmiştir. Bu mertebede, vahşi hayvanların ve kuşların temsilinden bahsedip, bu makamın seyrinin seyr-i illallah, zikrinin de cehri olduğunu kaydeder. (Cemâl Halvetî, 686: 164b) Burada “Ey muhib! Salikin bazı seyirlerini dinle!” diyerek bazı mutasavvıfların yaptığı gibi birtakım hayvanların sıfatları ile bu mertebede bulunan nefsin sıfatları arasındaki benzerliğe çeşitli istiarelerle dikkatleri çeker.

(Gür, 2017: 856, 857) Müellife göre ele alınan hayvanlardan aslan zulmetin sureti; kurt hasedin suretine, sırrın ifşa edilmesine; tavşan yalanın suretine; hıncır şehvet ve cinsel arzuların suretine, dünya sevgisine ve Allah dostlarının sohbetinden uzaklaşmaya; köpek gazap ve cimriliğe, kedi nifaka; eşek cinsel istek ve Allah yolunda tembellik etmeye; koyun yeme düşkünlüğüne; öküz fazla yemek yemeğe; at batıl fikre; deve kin ve hasede; katır cinsel arzulara; zimmi gizli şirke; harami ise gayeye engel olmaya işaret eder.

Kuşlardan ve hayvanlardan kötü vasıfla nitelenen diğerleri de onlarda hangi baskın vasıf varsa ona işaret eder. Bu özellikler değişik mertebelerde ve tavırlarda salikte bulunur. Eğer salik bu kötü hasletlerden kurtulamazsa “berr-i nefse” düşer ve Allah tarafından sunulan mukaddes su kendisine ulaşamaz. (Cemâl Halvetî, 686: 164b; Gür, 2017: 856, 857)

Bundan sonra sırasıyla diğer makamlar üzerinde duran müellif, ilkinin sadr olarak kaydettiği makamların ikincisini kalp olarak zikreder. Bu mertebede nefsin sıfatı levvamedir. Ona göre kalp makamı övülen hasletlerle süslenmiştir. Bu makamın seyri, seyr-i lillahtır. Zikri, hafi zikirdir. Sâlik dördüncü makamda kendisine açılacak sırrın nurunu müşahade edebilmesi için bu makamda zikri gizlice yapar. (Cemâl Halvetî, 686: 165a) Cemâl Halvetî'ye

göre üçüncü mertebe ruh mertebesidir. Nefsin bu mertebedeki sıfatı nefs-i mülhimedir. Bu mertebenin seyri, seyr-i alellah'tır. Bu mertebe isim ve sıfatların müşahade makamı vasfıyla üstün bir makam olarak görülmüştür. (Cemâl Halvetî, 686: 165b)

Müellife göre dördüncü mertebe sır mertebesi olup burada nefsin sıfatı mutmainne, seyri ise seyr-i ma'allah'tır. (Cemâl Halvetî, 686: 165b – 166b), Müellif daha sonra beşinci mertebe olan Fenâ fillah makamında salikin vardığı seyr-i fillah mertebesini (Cemâl Halvetî, 686: 166b, 167a), sonra altıncı mertebe olan ve mürşidlerin mertebesi diye nitelediği mertebeyi ve onun seyri olan seyr-i anillah'ı izah eder.

Yani bu mertebenin seyri, seyr-i anillah, nefsin makamı, hayret ve kürsidir. Nefsi ise nefs-i raziyedir. (Cemâl Halvetî, 686: 167a – 167b). Müellif son olarak yedinci makamı yani cemu'l-cem makamı olan son mertebede fena fillah'ı izah etmiştir. Buna göre nefsin bu mertebedeki makamı fena fi'l-fena ve cemu'l-cemdir. Mertebesi ise nefs-i marziyedir. Bu makamda varlığın fena hali fena bulmuştur. Sâlik bu makamda “Varlığım Allah'ta yok oldu ve insânî menzilleri katettim.” der. (Cemâl Halvetî, 686: 167b – 169b)

Müellif bundan sonra yedi tavrı makam-ı talep (sadr), makam-ı kalp, makam-ı ruh (Cemâl Halvetî, 686: 169b), makam-ı sır, makam-ı tevhid ve sırru's-sır (Cemâl Halvetî, 686: 170a, 170b), makam-ı hayret ve kürsi, makam-ı fena ve cemu'l-cem (Cemâl Halvetî, v. 170b, 171a) olmak üzere izah etmiştir.

KAYNAKÇA

- Cemâl Halvetî, *Envârü'l-Kulûb*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Ef. Bl., No: 686
- Çakmak, Muharrem (2015). *Anadolu'da Halvetîlik Cemâl Halvetî ve Cemâliyye*. Malatya: Huzur Ciltevi.
- Gür, Süleyman (2017). “Cemâl-i Halvetî Aksarayî'nin Envârü'l-Kulûb/El-Merâtib Mine't-Te'vilâti'l-Kur'âniyye Adlı Eseri”, *I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu Kültür, Tarih, Din, Medeniyet*, (27-29 Ekim), Aksaray: Aksaray Üniversitesi

Somuncu Baba Tarih ve Kùltür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 852-869.

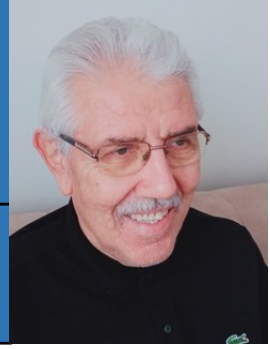
- Kur'an-ı Kerim, Haz.: Hayreddin Karaman vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018.

- Ulu, Mahmut (2022). *Osmanlı Toplumunda Halvetilik ve Halvetiler (IX-XV. Asır)*. Ankara: Berikan Yayınları.

- Ulu, Mahmut. "SÛFÎ KAVRAMININ TANIMI VE SÛFİNİN ÖZELLİKLERİNE CEMÂL HALVETÎ'NİN RÎSÂLE-İ SÛFİYYE ADLI ESERİ BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ". *Diyanet İlmi Dergi* 59/2 (Haziran 2023), 685-718.

ARAP KÜLTÜRÜNDE MEVALİ (ÖTEKİLER) ANLAYIŞI

SALİM ÖZYÖN

İslam kültür dairesinde Araplara göre, Arap olmayan Müslüman halk veya milletler, mevali olarak isimlendirilmişlerdir. TDV. İslam Ansiklopedisi 29. Cildi'nde mevali şu şekilde belirtilmiştir. "Mevali, terim anlamında ilk İslami fetihlerin ardından kendi istekleriyle Müslüman olan, çoğunluğunu doğuda İranlılar ve Türklerin, Kuzey Afrika ve Endülüs'te Berberilerin, Mısırda Kiptilerin oluşturduğu gayri Arap Müslümanları ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır." Yani İslami açıdan Araplar dışındaki Müslümanları ötekiler olarak değerlendirmişler ve dolayısıyla Müslümanları iki şekilde sınıflandırmışlardır.

Bedevi Arap kültüründe Yahudilerde olduğu gibi "bizler ve ötekiler" geleneği vardır. Araplar, Arap olmayanlara da Müslümanlık açısından mevali ismini bu düşünce ve idrakte vermektedirler ve bunlar Araplar ve ötekilerdir. Bundan dolayıdır ki Bedevi Arap zihniyeti, İslamiyet'i Arap dini olarak algılamışlar, mevalileri ise, bu dinin dışında tutma gayreti içinde olmuşlardı. Bunu da Kur'an'da geçen ayetleri örnek göstererek savunmuşlardır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

Taha Suresi 113. Ayeti;

"Biz Kur'an'ı Arapça olarak indirdik. Sakınsınlar ya da kendilerine bir ders olsun diye onda değişik üsluplarla onları tekrar tekrar uyardık."

Fussilet Suresi 44. Ayetinde de;

"Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi:

"Ayetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arab'a yabancı dilden bir kitap, öyle mi!" De ki O, inananlar için bir rehber, bir şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an onlara kapalıdır. Onlara çok uzaktan sesleniliyor" denilmektedir.

Burada mesaj olarak verilenler, tarihi süreç de göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, karşımıza farklı teviller çıkmaktadır.

***Birinci tevilde** Kur'an'ın Arapça olarak indirildiğidir. Bunun da hikmetlerinin olduğu bir vakıadır. Her şeyden önce Hz. Muhammed, bir Arap'tır ve onun diliyle vahiyler gelmiştir. Ayrıca Mekke başta olmak üzere Hicaz bölgesinde, Arap ve Yahudi kabileleri çoğunluktadır. Bu kabilelerin oluşturduğu Arap ve Yahudi milleti, Kur'an ifadesiyle ya küfür ehli ya da müşrik olarak hayatlarını sürdürüyorlardı. Nitekim Hz. Muhammed'e ilk vahiylerin geldiği sırada ve hicretten sonra Mekke'nin Fethine kadar ki süreçte, müşrik Araplar ve Yahudiler, Müslüman Araplara karşı mücadelelerini devam ettirmişlerdir.*

***İkinci olarak** Kur'an'ın ilk muhatabı, Hz. Muhammed'in yakın çevresi ve Kureyş*

kabileleri olarak bilinir. Ayrıca Hz. Muhammed'den önce gelen Resul ve Nebiler de, kendi kabile ve yakın çevrelerine gelmişlerdi. Ama bunlar, geldikleri kavim tebliğcileriydi. Oysa Hz. Muhammed'in, bütün insanlığa şamil bir tebliği olarak geldiği Kur'an ifadesidir. Nitekim Enbiya suresi 107. Ayetinde "Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" denilmektedir.

DİB Yayınları Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri III S.705'te Bu ayetin tefsirinde de şu bilgileri görüyoruz. **"Hz. Muhammed bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber, dolayısıyla âlemlere rahmettir. Onun getirdiği Kur'an çağlar üstü, evrensel bir kitaptır. Soy, sop, ırk veya kültürel çevre farkı gözetmeksizin bütün insanlığa hitap etmekte, herkese doğruyu göstermektedir. Akıl ve sağduyuya hitap edip insanları birlik, beraberlik, kardeşlik, adalet eşitlik ve yardımlaşmaya çağırmaktadır.**

Araplar, İslamiyet'i öncelikle kendi milletlerinin dini kabul etmişlerdir. Diğer milletleri pek dikkate almamışlardır. Dolayısıyla Arap olmayan içtihat sahibi İmam-ı Azam, İmam Maturidi gibi Türk müçtehitler ile başta Hâce Ahmet Yesevi olmak üzere bu silsileden gelen bütün Türk mutasavvıflar ile Ehl-i Beyt silsilesine mensup Türk-İslam Kültürü ilim erbabı, **mevali** olarak kabul edilmişlerdir.

İslamiyet, kimlik ve yaşanan hayat tarzı bakımından bir kültür dairesidir. Müslüman olan millet bazındaki ülkeler ise birer kültür ülkesidir. Ancak devletler bazında birer kültür devleti olsalar da ayrı devletlerdeki aynı milletler farklı birer kültür dairesidirler. Bu açıdan meseleye bakıldığında Müslüman olan milletler, İslami inançla bir kültür oluşturmuş oluyorlar. Buna göre İslamiyet'i kabul eden milletler İslamiyet'le birlikte yeni bir hayat tarzı oluşturuyorlar ki bu hayat tarzı da o milletin kültürünü meydana getiriyor. Yani Türk-İslam Kültürü, Arap-İslam Kültürü, Fars-İslam Kültürü vs de olduğu gibi.

Türklerin İslamiyet'i onuncu yüzyıldan itibaren devlet bazında kabulü sonucunda **Oğuz**

Töresi'nden gelen gelenekleri, İslam'ın Tevhid ve cihat iradelerinin çakışmasıyla yeni bir irade ve bu iradenin sonucunda da Türk-İslam Kültürünü meydana getirmiş oluyor.

Türk Milletinin Müslümanlığı kabulünden sonra, Türklerin özellikle İslami meselelerde söz sahibi olmaları, Araplar tarafından Türk milletine karşı alerji oluşturmuş, bundan dolayı da Arap-İslam kültür tarihinde **mevali** dendiği zaman öncelikle Türkler akla gelmiş ve gelmektedir. Arapların bu düşüncesi Türklere karşı kültürel manada olmuştur. *Siyasi ve ideolojik açıdan İslam kültür dairesinde ayrışma ve çatışma daha çok Araplar ve Farslar arasında gelişmiştir. Bu da Sünni-Şii ideolojileri manasında siyasi alanda olmuştur.* Dolayısıyla Araplar ile Farslar arasında, dinin amacından çıkarak, siyasi amaca dönüşmesi nedeniyle bir yerde Sünni-Şii ideolojik mücadelesi meydana gelmiştir. Bu mücadele günümüze kadar devam etmiş ve etmektedir.

Burada şu hususu yeniden hatırlatıp vurgulamak istiyorum. *Türk-İslam Kültürü ile Arap-İslam Kültürü ve Fars-İslam Kültürü* arasında büyük bir farklılık söz konusudur. Türkler meseleye **Kur'an ve Sünnet'e** göre ilmi ve dini açıdan bakarken, **Arap ve Farslar daha ziyade siyasi açıdan** bakmaktadırlar. Bunda İslam öncesi bu milletlerin örfleri de etkili olmuştur.

Gerek *Arap-İslam Kültürü*, gerekse *Fars-İslam Kültürü*, siyasi manada İslam inanç ve kültürünü, siyasi bir ideoloji olarak ön plana çıkartıp ele almışlar ve siyasi bir İslam anlayışı ortaya koymuşlardır. Bir başka ifadeyle İslam kültür dairesi içinde *Sünnilik ve Şiilik diye bir görüş ortaya çıkmıştır. Buna da İslam literatüründe mezhepler* diye bir ideolojik anlayış türemiştir.

Daha önce de belirtmiş olduğum gibi *Arap gelenekleri ile Yahudi gelenekleri* arasında bir yakınlık ve benzerlikler mevcuttur. Her iki kültüründe temel benzerlik **"biz ve ötekiler"** anlayışıdır. Bu anlayışın, İslamiyet'ten önce

olduğu gibi İslami dönemde de devam ettiğini görmek mümkündür. Ancak bu anlayış ve irade, **Emevîler** döneminde ortaya çıkmıştır. **Hız. Muhammed** zamanında bu durum asla olmamış ve olamamıştır.

İslam öncesi Türk örfü ile her ikisinin örfü arasında bir benzerlik ve ilişki bulunmamaktadır. Bu benzerlik nereden gelmektedir? Bu hususun bir geçmişi vardır.

“Yahudiler Önce Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için büyük gayret göstermişler, daha sonra bu yeni dinin mensuplarını kuvvet ile mağlup edemeyeceklerini anlayınca hile ve desise yoluna başvurmuşlardır. Şöyle ki: Hristiyanlığın esas temellerini yıkarak onun yerine kendi uydurma hurafelerini ikame etmek üzere âlim ve feylozof bir Yahudi olan **Saul’u** sahneye çıkarmışlardır. Bu zeki Yahudi beyi, güya Hristiyanlığı kabul ederek **Pavlos** ismini almış ve kiliseye çekilerek uzun müddet inziva hayatı yaşamıştır.

Pavlos, Hristiyan bir din adamı olmaktan ziyade bir din kurucusu olarak hareket etmiş, Hristiyanlık dinini bir kilise dini haline getirmiştir. Böylece Hristiyanlığı tevhidi bir din olmaktan çıkararak Yahudi felsefesi dâhilinde bir inanç yapmıştır.

Hristiyanlar üzerinde yapılan bu çalışmalar, İslamiyet’te de yapılmak istenmiş Başlangıçta *Yahudiler, Saul örneğini sahneye koyup, İbni Sebe* adında bir münafık Yahudi’yi ileri sürmüşlerdir.

Müslüman olduğunu açıkladıktan sonra çalışmalara başlayan *İbni Sebe,* komiteler

oluşturarak süratle harekete geçmiştir. Bunun için de *Müslümanlar arasındaki sevgi, hoşgörü, muhabbet, uhuvvet gibi manevi rabitaları* yıkmak için işe koyulmuştur. Çalışmalarını birbirlerini tamamlayan iki unsura dayandırmıştı.

Birincisi: Müslümanlar arasında ihtilaflar çıkarılarak İslamiyet’in gelişmesine mâni olmak, böylece vahye dayalı bu *Tevhid* dininin *Mekke ve Medine* dışına çıkmamasını sağlamak ve burada tutmak.

İkincisi de İslami inanç ve itikadın içine hurafeler sokarak, hem *Tevhid* özelliğini ortadan kaldırmak sureti ile bozulmasını sağlamak, hem de Müslümanlar arasında kıyamete kadar sürecek bir fikir ayrılığı oluşturmaktır.

İbni Sebe komitelerinde yetişen Yahudi misyonerler, **Hız. Muhammed’den sonra, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer** dönemlerinde hadisler üzerinden çalışmalarını gizli ve planlı bir şekilde sürdürmüşler, **Hız. Osman ve Hız. Ali** dönemlerinde hem siyasi alanda hem de ilmi ve dini alanda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. *Emevîler* döneminde ise bu çalışmalar zirveye çıkmıştır.

Buradaki asıl amaç, **Emevî** siyasetinin her şeyin üstünde tutulması, dinin de siyasetin malzemesi olarak algılanmasıdır. Dolayısıyla **Muaviye,** halifeliği bir menfaat aracı olarak kullanmış, dini realiteyi saltanatının emrine vermiştir.

Konuya devam edilecektir.

ZİHİNSEL TESLİMİYET ÇAĞINDA ÖZGÜRLÜK YANILSAMASI MODERN KÖLELİKTEN TOPLUMSAL ÇÖKÜŞE

NURİ ÇİÇEK

Bugünün entelektüel ikliminde “özgürlük” kelimesi, sıkça ağızlara pelesenk edilmesine karşın, en fazla yanlış anlaşılan kavramlardan biridir. Bireyin kendi aklıyla düşünmesi ve yaşamını bu doğrultuda inşa etmesi gerektiği düşüncesi artık neredeyse evrensel bir kabul görmektedir. Ancak bu kabul, ne yazık ki pratikte çoğu zaman gerçekleşmemektedir. *Görünürde özgür olan birey, çoğu zaman yalnızca efendisi değişmiş bir köle olmaktan öteye geçememektedir.* Düşünce bağımsızlık iddiası, çoğunlukla yeni türden bir bağlılığın örtüsü hâline gelmiştir.

Modern çağın “aydın” figürü, geleneksel yapılar içindeki teslimiyet ilişkilerini eleştirirken, kendisi başka bir

ideolojik bağımlılığın içine düşmektedir. Örneğin, tasavvuf geleneğindeki şeyh-mürît ilişkisini “*aklı devre dışı bırakmak*” olarak niteleyen kimi düşünürler, aynı kararlılıkla *Kant*’ın kategorik buyruğuna, *Marx*’ın sınıf teorisine ya da *Nietzsche*’nin birey anlayışına neredeyse dini bir sadakatle bağlanmaktadır. *Hegel*’in sistematik düşünce yapısının çözülmesiyle birlikte felsefi özgürlük alanının genişlediği iddia edilse de hakikat çok daha karmaşık bir yerde durmaktadır: Eski dogmaların yerini sadece yenileri almıştır. *Bağılıklar değişmiş, ama zihinsel teslimiyetin özü baki kalmıştır.*

Bu teslimiyet yalnızca bireysel bir düşünce tercihi değil, aynı zamanda toplumsal bir *zihniyet sorunudur*. İnsanlar,

düşünce özgürlüğünün illüzyonunu yaşarken, çoğu zaman yalnızca “başkasının düşüncesiyle düşünme” alışkanlığının farklı biçimlerini sürdürmektedir. **Günümüzde fikir pazarında serbest dolaşımın hüküm sürdüğü bir çağda yaşıyor olabiliriz; ancak birçok kişi, bu pazarın sunduğu düşünceleri kendi süzgecinden geçirmeden, yalnızca paket hâlinde tüketmektedir.** Tıpkı Cemil Meriç’in o çarpıcı tespitinde olduğu gibi: “Sakson köleleri, efendilerinin adını taşıyan tasmalarla övünürlermiş.” Peki, bugünün tasmaları hangi isimleri taşıyor? Hangi fikir liderlerinin adı, boynumuza doladığımız yeni zincirlere kazanmış durumda?

Düşüncelerimizdeki teslimiyetin en tehlikeli boyutu, bunun farkında olunmadan yaşanmasıdır. Kendisini “**özgür düşünür**” olarak tanımlayan birey, çoğu zaman yalnızca bir düşünce sistemine olan bağlılığını özgürlük sanmaktadır. Oysa gerçek özgürlük, yalnızca otoriteye karşı çıkmak değil; aynı zamanda kendi aklını devreye sokarak her türlü fikri yeniden inşa edebilme cesaretini gösterebilmektir. Zira insan, düşünceyi nasıl kurarsa, hayatı da öyle yaşar. Başkasının fikriyle düşünen biri, başkasının değerleriyle yaşar; başkasının terbiyesiyle çocuk yetiştirir ve başkasının toplum tahayyülüyle insan ilişkilerini biçimlendirir.

Bu durum, entelektüel çevrelerle sınırlı kalmayıp gündelik yaşamın tüm katmanlarına sirayet etmektedir. Bugün aileden eğitime, ahlaktan toplumsal ilişkilere kadar her alanda “**özgürlük**” adı altında bir edilginleşme ve **değer erozyonu** yaşanmaktadır. Toplumlar, nesiller boyunca aktarılan görgü, edep ve ölçü kültürünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bir zamanlar çocuklara ilk öğretilen şey, büyüklerin önünde yürümemektir. Bu, yalnızca görgü kuralı değil; bir tür iç disiplin, bir edep terbiyesiydi. Söze izinsiz karışmamak,

sofraya en son oturmak, ebeveynin gözünden onay almadan hareket etmemek... Bunlar, görünüşte küçük ama derinlikte çok büyük toplumsal değerlerdi.

Bugünün pedagojik yaklaşımları ise bu değerleri “**baskı**” olarak tanımlama eğilimindedir. Çocuğun sınır tanımazlığını “**özgüven**”, terbiyesizliğini ise “**bireysel hak**” olarak meşrulaştıran bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Bu anlayış, aile merkezli terbiye sistemini yerinden ederek, yerine birey merkezli, toplumsal bağdan kopuk bir çocuk yetiştirme modelini ortaya koymaktadır. Böylece sınır tanımayan, otoriteyi reddeden, aidiyet hissetmeyen bireyler ortaya çıkmaktadır. Elbette çocukları bastıran, özgürlüğünü yok sayan yöntemler savunulamaz. Ancak **her sınırsızlık özgürlük değildir; tıpkı her sınırın da baskı olmadığı gibi. Mesele, sınırın neden ve nasıl konduğudur.**

Bizler, iki dünya arasında sıkışıp kalmış bir kuşağız. Ne geleneksel dünyanın edep kültürünü tam anlamıyla koruyabildik, ne de modern dünyanın serbestlik anlayışını içselleştirebildik. Sonuç: Zihinsel, ahlaki ve kültürel bir kırılma. Bugünün gençleri çoğu zaman saygısızlığı cesaret, pervasızlığı özgünlük, haddini bilmeyi ise zayıflık sanıyor. Oysa bu, özgürlük değil **yönsüzlüktür. Gerçek özgürlük, yönü olan bir irade gerektirir. Başkasının fikriyle parlayan değil, kendi vicdanının ışığıyla yürüyen insan özgürdür.**

Elbette geçmişin her değeri kutsal değildir; eleştiri, sorgulama, hatta dönüştürme gereklidir. Ancak **sorgulamakla yıkmak, eleştirmekle reddetmek aynı şey değildir.** Bugün, geçmişi eleştirirken çoğu zaman tümünden yıkıma başvuruluyor. Modernitenin sunduğu her fikir ilerleme anlamına gelmiyor; tıpkı geleneğin her önerisinin gerilik anlamına gelmediği gibi. **Gelenek ne tümüyle zincirdi ne de modernite tümüyle**

anahtar. Asıl mesele, geçmişin ve bugünün değerlerini bireysel vicdanın süzgecinden geçirerek yeniden anlamlandırabilmektir.

Düşünce özgürlüğü, sadakatsizlikte değil, cesaretle yatar. Cesaret, yalnızca mevcut fikirleri reddetmek değil, aynı zamanda kendi fikrini kurma sorumluluğunu üstlenmektir. Bu, yalnızca entelektüel bir çaba değil; aynı zamanda ahlaki bir görevdir. Çünkü özgürlük yalnızca bir hak değil, aynı zamanda bir karakter meselesidir. **Zihin kadar kalbin de erdemidir. İnsan ancak zihinsel konfor alanını terk edip kendi düşünce çabasına**

girdiğinde özgürleşir. O vakit, yalnızca zincirlerinden kurtulmakla kalmaz; aynı zamanda kendi yolunu çizebilir.

İşte bu nedenle, çağımızın en acil ihtiyacı, hakikati dışarıda aramayı bırakarak içeride kurmaya cesaret etmektir. *Düşünce zincirlerinden kurtulmak, yalnızca eskinin zincirlerini kırmakla değil, yenilerinin farkına varmakla mümkündür.* Bu farkındalık hem bireyi özgürleştirir hem de toplumu diriltir. Aksi hâlde, modern köleliğin cilalanmış versiyonlarında yaşamaya devam ederiz; özgürlüğün yalnızca adı kalır ama ruhu silinir.

BİZE NE OLDU?

HASAN PATIR

Bir zamanlar aynı sofrada ekmeği bölüşen, aynı şarkılarda duygulanan, aynı gökyüzüne bakıp umut eden insanlardık. Komşuluğun kapı eşiğinde paylaşılan bir tabak yemek, dostluğun bir fincan kahvede ömrü uzatan muhabbeti vardı. İnsan insanın aynasıydı; göz göze bakınca kalpler anlaşırdı.

Ama şimdi, sanki görünmez duvarlar örüldü aramıza. Sesimiz kısıldı, bakışlarımız soğudu. Paylaşmak yerine tüketmeyi, anlamak yerine yargılamayı seçtik. Zamanla, değerlerimizi kaybettik; hızın, hazzın ve hırsın peşinde koşarken insanca olanı geride bıraktık.

Bize ne oldu?

Belki de teknolojiye bağlanırken birbirimize bağlanmayı unuttuk. Belki de büyük hayallerin peşinde koşarken küçük mutlulukları ezip geçtik.

Belki de kalabalıkların içinde yalnızlaştık.

Oysa hâlâ geç değil.

Yeniden hatırlayabiliriz, bir selamın sıcaklığını, bir tebessümün iyileştirici gücünü, kalpten kurulan bağların değerini. “Biz” olmayı unuttuk belki ama “biz” yeniden hatırlanabilecek bir kelime.

Bize ne oldu?

Belki de asıl soru şu: Biz neye dönüşmek istiyoruz?

Bize ne oldu?

Bir zamanlar yardımlaşmayı şeref, dürüstlüğü erdem, komşuluğu kardeşlik bilirdik.

Şimdi ise çıkar ilişkilerinin, yalanın ve gösterişin gölgesinde yaşıyoruz.

Bize ne oldu da adalete güvenimizi kaybettik? Haksızlığın karşısında susmayı “akıllılık”, hakkını arayanı “sorun çıkarıcı” gördük.

Bize ne oldu da merhameti zayıflık, bencilliği meziyet saymaya başladık?

Çocuklarımıza bıraktığımız miras, kitaplar ve güzel hatıralar değil; ekran bağımlılığı, tüketim hırsı ve sevgiden yoksun bir dünya oldu.

Emeğin değil bağlantının, liyakatin değil torpilin değer gördüğü bir düzeni normalleştirdik.

Sokakta selamı eksik ettik, komşulukları kapattık, sofraları küçülttük. Birbirimizi dinlemek yerine birbirimizi yargıladık.

Hızla modernleştik ama aynı hızla yabancılaştık.

Bize ne oldu?

Bir toplumun en büyük kaybı, değerlerini unutmasıdır. Biz de unuttuk. Ama daha kötüsü, unuttuğumuzu bile unuttuk.

*Oysa hâlâ geç değil. Çünkü toplumlar çöküşten de dirilişten de payına düşeni alır. Yeter ki yeniden soralım: **“Biz nerede hata yaptık?”** ve cesaretle cevap verelim.*

Bize ne oldu?

Merhameti cebimizde ağırlık gördük, vicdanı susturduk. Büyük binalar diktik ama gönüllerimizi viran

bıraktık. Yol yaptık, köprü yaptık ama kalpten kalbe giden yolları yıktık.

*Bir milletin özü, unuttuğu kelimelerde gizlidir. Biz **“paylaşmak”** kelimesini unuttuk; biz **“biz”** kelimesini unuttuk.*

*Geriye sadece **“ben”** kaldı. Ve **“ben”** çoğaldıkça, toplum küçüldü.*

Ama hâlâ geç değil. Çünkü toprak susuz kalsa da ilk yağmurda yeniden filiz verir. Belki biz de bir tebessümde, bir selamda, bir iyilikte yeniden hatırlarız kim olduğumuzu.

DOST OLMALI

TEVFİK OVACIK

Bir dost olmalı insan,
Ona karşı yürüyebilen.
O arkası dönükken bile,
Duygularını verebilen.
O duygularının hapsinde
Kendi çıkmazlarında iken bile
Bir dost olmalı
Olmayı bilmeli.
Hangi renk, tanıdık,
Hatta hiç hemşehrileşmemiş,
Hiçbir kan bağı olmasa bile;
Duygularını, hayallerini, düşüncelerini,
Bağışlayabilen.

Kıyısında bağdaş kurmuş oturmuş,
Derinliğin berraklığında,
Deniz sana can olurken;
Tıpkı ufuklardaki yelkenliyi seyir misali,
Fora olmuş yelkenlerde kaybolduğun gibi...
Hangi yıl, kim tarafından,
Ya da hangi rüzgârın,
Ektiği tohumdan olmuş,
Çam fidanını sular gibi.
Susuzluğunda, suyu ikram edebilen...
Darılsalar da darılmayan,
İyi kötü her an da,
Farklı mekânda olsa bile,
Yanında olabilen.
Bir dost olmalı; aklı, gönlü
Sel olabilen, coşan,
İçine sığmamalı, hiçbir şey,
Varlığın ona can olmalı.

Kendinde ne varsa verebilen,
Hiçbir şey ama hiçbir şeyi olmasa,
Verebilen ama hiç beklemeden
Bencilliğinden sıyrılmış
Paylaşılmasa da; paylaşabilen.

Sana dost olanı bekleyen, arayan değil,
Cömertliğin zirvelerinde,
Ruhunun kapısını aralamış,
Yüreğin keyfin kıyısında,
Kendini verebileceğin sen...
Yani ben; ya da olmak istediğim
İçine girmek istediğim beden
Giymek istediğim elbise
Kalbimdeki niyet
Dilimdeki dua
Bırakmak istemediğim halim...
Yamaçlardan, vadilerden,
Çoğalarak bıkmadan,
Sevgilisi Akdeniz'e koşan,
Her türlü engellemeye rağmen,
Akan bir Göksu gibi...
İşte o zaman;
Sen dost oldun dost,
Onun ve onların,
Olmaya değer bulduğun
O zaman hayat dolu, dolu...
Zenginlik;
Arınmış bir hayat,
Berraklaşmış bir kalp,
Kendini bulmuş, kendine inan,
Şah damarından daha yakın gerçeğin gücüyle
Cennetin yolunda yürüyen
Yüreği kabarmış uçarcasına.
Dost bulunmaz, olunur...

Şah damarından daha yakın gerçeğin gücüyle
Cennetin yolunda yürüyen
Yüreği kabarmış uçarcasına.
Dost bulunmaz, olunur...

AKSARAY ULU CAMİ MİNBERİ

DOÇ. DR. ZEKAİ ERDAL

Mihrabın hemen batısında minber yer almaktadır⁵. Abanoz ağacından kündekari tekniğinde yapılmıştır. Ayrıca üzerinde sedef kakmalar bulundurması açısından dolayı da önemli bir yere sahiptir. Gün geçtikçe parçaları sökülerek kaçırılmaktadır. Bugün sedef kakmalı kabarıları görmek mümkün değildir.

Bilgisizce yapılan tamirle ve yanındaki ve karşısındaki pencereden gelen güneş ışığı nedeniyle yer yer tahribe uğramıştır.

Mevcut kitabelerine göre Anadolu'da en eski minber olması nedeniyle önemli bir eserdir. Minberin her iki yüzünde ve kapısında farklı içerikte kitabeler vardır.

I. Kitabe: Minber üzerinde bulunan kitabeler:

(I. Satır: Sağda, aşağıdan yukarıya doğru)

Metni:

۱- فی ایام السلطان

(II. Satır: Üstte kufi hatlı)

⁵ Başta Aksaraylılar olmak üzere araştırmacıların çoğunluğu minberin başka bir yapıdan ulu camiye nakledildiği iddia etmektedir. Buna delil olarak da caminin Karamanoğulları devrinde inşa edilmesidir. İddialar ise: E. Diez-O. Aslanapa-M.M. Koman ve C. Arseven, Minberin, Aksaray'da Kılıç Arslan tarafından yaptırılan ve bilahare harap olan camiden buraya getirildiğini ve bundan dolayı da bu caminin uzun yıllar Selçuklulara verildiğini kaynak göstermeksizin iddia etmektedirler. Bkz.: Diez-Aslanapa-Koman, *a.g.e.*, 177; Arseven, *a.g.e.*, 172; Mektupçu M. Hilmi'de, bu minberin Kılıç Arslan Tepesi'ndeki camiden getirildiği hakkında rivayetler olduğunu söylemektedir. Bkz.: Hilmi; *a.g.e.*, 7; M. Hamzakadı ise, Minberin harap olan Cıncıklı Mescid'den alınıp Ulu Camiye taşındığını ve minberin altına düşen küçük kapı çerçevesindeki kitabede minber ile buna ait mescidin Cemaleddin oğlu el-Hac Hoca Yusuf tarafından yaptırıldığının yazılı olduğunu söylemektedir. Bkz.: Hamzakadı, *a.g.m.*, 6-7; M. Gökdemir ise üstündeki kitabelerden hareketle minberin Selçukluların Aksaray'da

yaptıkları başka bir camiden taşındığını yazmaktadır. Gökdemir, *a.g.e.*, 11, Okan Özcan ise hangi sebeple Ulu camiye taşınan minberin gerçek yerinin neresi olduğunun belli olmadığını belirttikten sonra Hoca Yusuf (Cıncıklı) Mescidi'nden geldiğini iddia eden A. Gabriel'i de mescidin banisinin kim olmasına karşın minberin üzerinde baninin isminin bulunmaması nedeniyle reddetmektedir. Bkz.: Okan Özcan, Okan Özcan, *Aksaray Selçuklu Devri Eserleri*, (Ankara Üniv., D.T.C.F., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,) Ankara, 1970, 7; Bekir Deniz ise "Camcı Niyazi Şenses" in minberin Ervah Mezarlığındaki Şeyh Hamza Türbesi'nin alt tarafında bulunan ancak mevcut olmayan "Gülab" isimli bir camiden getirildiği yönündeki iddia da eserinde zikretmektedir. Bkz.: Deniz, *a.g.e.*, 26, d.n. 41; Tülay Akkaya Anadolu Selçuklularının Aksaray'da inşa ettikleri bir başka camiden getirilmiş olabileceğini söylemektedir. Bkz.: Akkaya, *a.g.e.*, 26.

۲- المعز الدنيا والدین رکن الاسلام و المسلمین ملک بلاد الروم والارمن ابو الفتح مسعود بن قلع

(III. Satır: Solda, yukarıdan aşağıya doğru)

۳- ارسلان ناصر امیر المومنین

Okunuşu:

Fî eyyami's-Sultan mu'izi'd-dünya
ve'd-din rükni'l-İslam ve'l-müslimin meliki
biladi'r-Rum ve'l-Ermen Ebi'l-feth Mes'ud
ibn-i Kılıcarslan nasırı Emiri'l-mü'minin

Anlamı:

Din ve dünyayı şereflendiren, İslam ve
Müslümanların dayanağı, Rum ve Ermeni

beldelerinin meliki, müminlerin Emirinin
yardımcısı, fethin sahibi, Kılıcarslan oğlu
Mesud zamanında (yapılmıştır)⁶

II. Kitabe: Minber kapısının sol
sövesinde yukarıdan aşağıya; sağ sövesinde,
aşağıdan yukarıya ve aynalık kısmının alt
tarafındaki üç satırlık Arapça kitabe:

Metni:

۱- هذه عمارة الامير الاسفہسالار الاجل السيد الكبير العادل جمال الدين قطب الاسلام نصير الامام

فخر الانام عز الدولة بهاء المله

۲- الخلافة شرف الملوك والسلطين ناصر جيوش المسلمين قانع الكفرة والمشرکين عماد الثغور عمد

بهلون لروم والارمن الب اينانج قتلغ بلکا

۳- ابو سعيد غازي قلع ارسلان موعيد امير المومنين اعز الله انتصاره

Okunuşu:

Hazihi imaretü'l-Emiri'l-İsfesalari'l-
ecelli's-seyyidi'l-adil Cemaliddin kutbi'l-
İslam nasırı'l-imam fahri'l-enam izzî'd-devle
beha'i'l-mille umdeti'l-hilafe şerafi'l-mülük
ve's-selatin nasır cuyuşî'l-müslimin kami'i'l-
kefareti ve'l-müşrikin imadi's-sugur
pehlivani'r-Rum ve'l-Ermen Alp İnanc Kutlug
Bilge Ebi Sa'id Gazi Kılıcarslan mü'eyyedi
emiri'l-mü'minin e'azzellahu ensarahü⁷

Anlamı:

Bu imaret, ordular kumandanı yüce,
(I. Satır: Sağda aşağıdan yukarıya doğru)

adaletli, dinin cemali, İslam'ın kutbu, imanın
yardımcısı, halkın iftihar ettiği, devletin izzeti,
milletin kıymetlisi, hilafetin direği, sultan ve
padişahların şerefi, Müslüman askerlerin
yardımcısı, müşrikleri ve kafirleri kahreden,
vatan sınırlarının direği, Rum ve Ermeni
diyarının pehlivanı, alp, inanç, kutlu, bilge
“Müminlerin Emirinin desteklediği” Ebu Said
Gazi Kılıcarslan'ın –Alla aziz ve muzaffer
eylesin-eseridir⁸.

III. Kitabe: Minberin sağındaki geçit,
üç taraftan Arapça olarak celî sülüs hatla
yazılmış:

Metni:

۱- معمار المسجد و المنبر صلاح الدولة

⁶Recep Gün, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*, (Ondokuz Mayıs Üniv, Sos. Bil. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi) Samsun, 1999, 21; Akyurt, *a.g.e.*, 129; Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

⁷ Gün, *a.g.e.*, 21.

⁸ Gün, *a.g.e.*, 21; Akyurt, *a.g.e.*, 129; Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

(II. Satır: Üstte kufi hatla yazılmış)

٢- زين الحاج خواجه نوشتن

(III. Satır: Yukarıdan aşağıya doğru)

٣- الجمالی دام (موفقه) العز و لبقا و الدولة

Okunuşu:

Mi'maru'l-mescidi ve'l-minber
salahu'd-devle Zeynü'l-Hac Hoca Nuştekin el-
Cemali⁹ dame mevkıfuhu'l-izzü ve'l-bekau
ve'd-devle¹⁰

Anlamı:

Minber ve mescidin mimarı, devletin
salahı, hacıların ziyneti, Hoca Nuştekin el-
Cemali'dir. O'nun muvaffakiyeti, izzeti, bekası

ve devleti devamlı olsun¹¹.

IV. Kitabe: Günümüzde mevcut olmayan minber kapı kanatlarından¹² soldakinin üzerinde, yukarıdan aşağıya doğru, aşağıdaki Fatıha ve İhlas Surelerinin altı tek çizgi ile yazılan kısımları güzel işlenmiş bitkisel süslemeler arasında Celî sülüs hatla Arapça olarak yazılmış, sağ kanat üzerinde ise, altı çift çizgi ile çizilmiş olan kelimeler yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır.

Metni:

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك نستعين هدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين امين

Anlamı:

Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân,
Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret
gününün) maliki Allah'a mahsustur.(Allahım!)

Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil¹³.

Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفواً احد

Anlamı:

Rahman ve inayet sahibi Allah'ın adıyla
De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir.
(Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç
değildir.)Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin
babası değildir). Kendisi de doğmamıştır
(kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na

denk ve benzer değildir.”¹⁴

V. Kitabe: Minberin sağ korkuluğunda bitkisel süsler arasında kufi hatla yazılmış üç satır halinde Besmele ve Feth Suresi' nin ilk dört ayetinin tamamı ile beşinci ayetin yarısı yer almaktadır:

Metni:

⁹ M. Yusuf Akyurt kitabedeki usta ismini “Cemali Ailesinden Hoca Nuştekin el-Cemali oğlu Selahaddin” şeklinde okumuştur. Bkz.: Akyurt, a.g.e., 131.

¹⁰Gün, a.g.e., 22.

¹¹ Akyurt, a.g.e.,130;Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 26.

¹² Minber Kapı Kanatları 1998 yılı Ramazan ayında çalınmış olup 2014 yılında bulunmuştur.

¹³<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:2> (01.06.2014)

¹⁴<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#112:1>;

<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#1:1> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27.

بسم الله الرحمن الرحيم انا فتحنا لك فتحا مبينا ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تاخر ويتم نعمته عليك ويهديك صراطا مستقيما وينصر الله نصرا عزيزا هو الذي انزل السكينة في قلوب المؤمنين ليزدادوا ايمانا مع ايمانهم والله جنود السماوات والارض وكان الله عليما حكيماليدخل المؤمنين والمومنات جنات تجري من تحتها الانهار

Anlamı:

“Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletsin ve Allah sana, şanlı bir zaferle yardım etsin. O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah hakkıyla

bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Bütün bunlar Allah'ın; inanan erkek ve kadınları, içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacakları cennetlere koyması”¹⁵.

VI. Kitabe: Minberin sol korkuluğunda ise: yine bitkisel süsler arasında kufi hatla yazılmış Besmele ile Bakara Suresi'nin 255-56. ayetleri okunmaktadır:

Metni:

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم الا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم له ما في السموات وما في الارض من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه يعلم ما بين ايديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من علمه الا بما شاء وسع كرسيه السموات والارض ولا يؤده حفظهما وهو العلي العظيم

Anlamı:

“Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindeki ve

arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar onun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür”.

Metni:

لا اكره في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد

Anlamı:

Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa”¹⁶.

Yan aynalıklar, kitabelerle, kuşatılmış olup üçgen şeklindedir. Sekiz köşeli yıldızların teşkil ettiği ve aralarında beş kollu yıldız, altıgen ve sekizgenlerinde serpiştirildiği geometrik bir düzenlemeye sahiptir. Altıgen ve ongenlerin yüzeyinde daha girift ve gelişmiş eğri kesim tekniğinde bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Aralarda sedef kakmalı kabaralar görülmektedir.

Süpürgelik kısmı, etrafı bitkisel tezyinatlı yedi tane dikdörtgen açıklıktan oluşmaktadır.

Korkuluklar, yine ayetli kitabelerle alttan ve üstten sınırlandırılmış olup köşelerde üçgen ortada diagonal iki pano yer almaktadır. Bu panolarda, birbirini çeşitli yönlerden kesen dairevi geometrik motiflerden oluşan bir şebeke meydana getirilmiştir. Orjinalde korkuluk üst üste yerleştirilmiş iki parçadan meydana gelmektedir. Ancak günümüzde üstteki parça mevcut değildir. Zira hem korkuluklardaki kitabelerin yarım kalması, hem de mevcut korkulukların üst kısmında kayıp parçanın oturduğu yuvaların mevcudiyeti bu iddiayı doğrulamaktadır.

¹⁵<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#48:1> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27.

¹⁶<http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran.aspx#2:256> (11.05.2014), Oral, “Anadolu’da San’at Değeri”, 27;

Kapı, sivri kemerli bir açıklık şeklinde olup bitkisel tezyinatlı ince bir bordürle kuşatılmıştır. Köşeliklerinde, ortada ajurlu kabaların olduğu rumi, kıvrık dal ve yapraklardan oluşan girift bitkisel bir süsleme bulunmaktadır. Kapının üstünde, yatay dikdörtgen pano şeklindeki taç kısmı, adeta dantel gibi işlenmiş olup tamamen ajur tekniğinde ele alınmıştır. On kollu yıldızların girift geometrik bir şekilde örülmesinden oluşup ve dört yönden ayet kitabesi ile kuşatılmıştır. Bugün mevcut olmayan kapı kanatlarında ise eski resimlerden görüldüğü kadarıyla yanlardan ayet kitabesi ile sınırlandırılmış dikey kısımlar dikdörtgen alanlara bölünmüş, ve buralarda uç uca iki beşgen ve değişik geometrik motifli tezyinat dikkati çekmektedir.

Minberin batı yüzünde sadece bir tane dikdörtgen şeklinde geçide yer verilmiştir. Geçidin olduğu bölüm, yan aynalık kısmından ayrılmış ve dört yönden bitkisel bezemeli bordürlerle kuşatılmıştır. Bunun üst kısmında altı kollu yıldızlardan gelişen girift geometrik

bir örgü bulunmaktadır. Aralarda altıgen, dörtgen ve beşgenler serpiştirilmiştir. Bunlarında her birinde simetrik olarak düzenlenmiş, kıvrık dal, palmet, rumi ve yapraklardan oluşan girift bitkisel süslemeler dikkati çekmektedir.

Köşkün yan kısımları geometrik motifli girift örgüden oluşan şebekeli bir düzenlemeye sahiptir ve etrafı bitkisel bezemeli bir bordürle sınırlandırılmıştır.

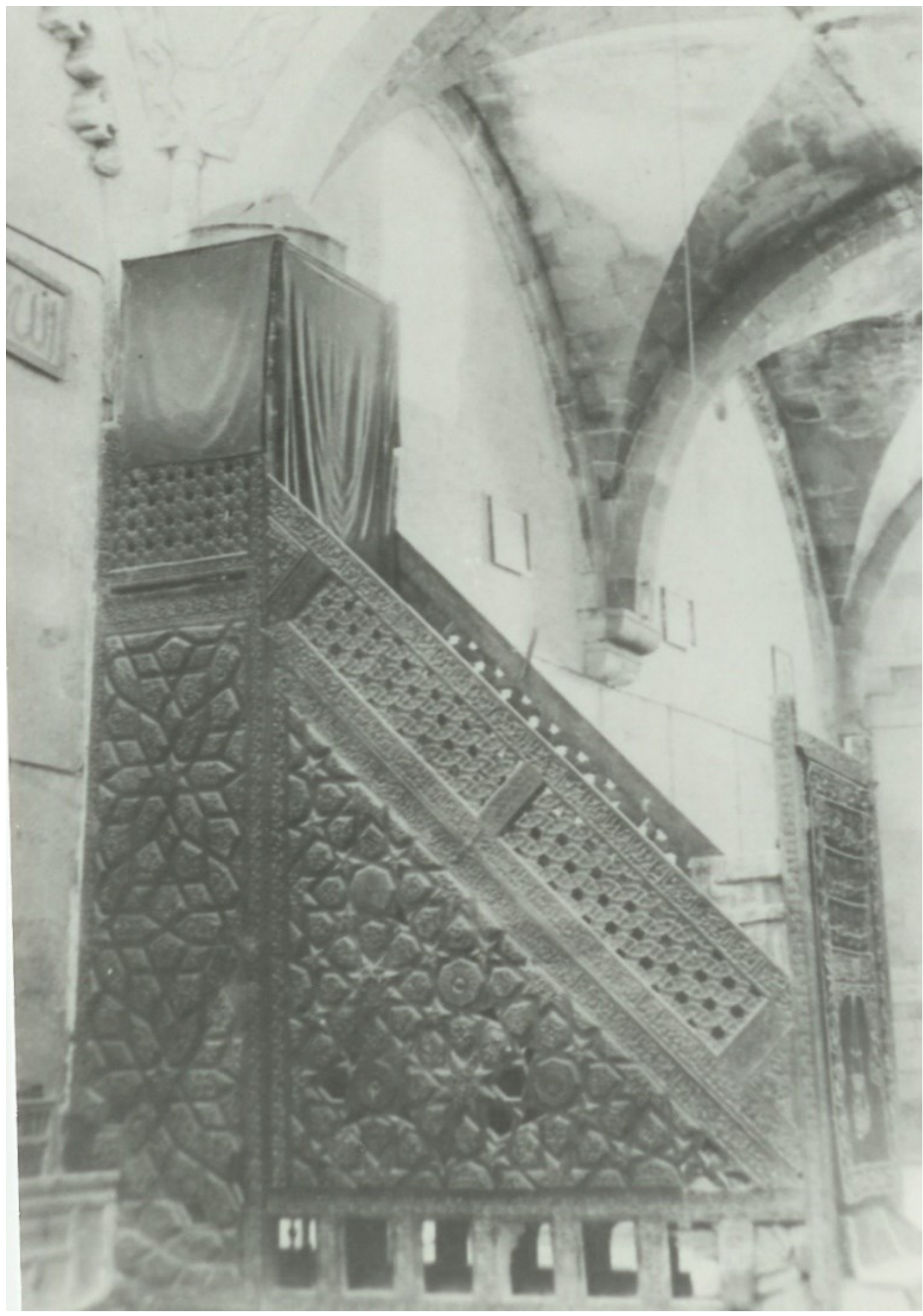
Harimin kuzeyindeki fevkani yapının ikinci katı kadınlar mahfili olarak düzenlenmiştir ve ahşap parmaklıklara sahiptir. Buraya taç kapının solundaki ahşap basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır, harime eyvan şeklinde açılan sivri beşik tonozlu beş mekandan oluşmaktadır. Birbirlerine dip kısımlarda açılmış kapılarla ulaşılır. Kuzey cephede bulunan bir kapıyla da buraya çıkılmaktadır. Ortadaki üçüncü mekanın tonozunda ne macla yapıldığı belli olmayan bir mukarnas süsleme dikkati çekmektedir.

Minberden detay

TESPİH – 3

SERKAN DEMİRALP

Tespih serüvenimiz kehribar ile devam ediyor. Halk arasında en yaygın zikredilen belki de *kehribar tespihlerdir*. Ancak bir o kadar da yanlış bilineni ve aldatmacası vardır. Yazı dizimizin ilk bölümünde demiştik; *“Çoğunuzun şu anda ateş kehribar, sıkma kehribar, zar kehribar, Osmanlı kehribar, damla kehribar var dediğinizi duyar gibiyim.”* İşte şimdi oraya geldik. Kitabın ortasından konuşup son söyleyeceğimizi en başta söyleyelim. Bunlardan damla kehribar dışında hiçbirisi gerçek kehribar değildir. Pazarlama ve satış stratejisi olarak ortaya çıkan bu isimler yaygın olarak kullanılmaktadır.

Gerçekte kehribar; çam türünden ağaçların ve reçinelerinin fosilleşmiş halidir. Fosilleşmenin ve geldiği bölgenin tarihine biraz

gidebileceğini fark edersiniz. Dünya üzerinde şu anda bilinen rezervin %90'ı **Baltık Denizi** etrafında yer almaktadır. Rusya'nın Avrupa kıtasında bulunan toprağı olan **Kaliningrad**, kehribarın başkenti ve cennetidir.

Bir zamanlar büyük ormanlarla kaplı olduğu tahmin edilen bölge zamanla önce sular altında kalmış, sürüklenen çam sakızı, reçineler ve ağaçlar suların azalmasıyla çamur ve kumla kaplanarak fosilleşmiştir. Kehribarın özgül ağırlığının tuzlu sudan hafif olması nedeniyle Baltık Denizi kıyılarına vuran veya su üstünde yüzen bu kütleler yerel avcılar tarafından toplanmaktadır. Halen toprak altında bulunanlar ise açılan deliklerden toprak altına yüksek basınçlı su verilmesi yöntemiyle yüzeye çıkarılmaktadır. Çıkarılan kütleler işleme

uzmanlarınca sınıflandırılmakta yüzeyi temizlenerek göz alıcı hale getirilmektedir.

Jurassic Park film serisinde kehribar kütlenin içinde canlı fosiline yer verilmesi, içinde sinek, örümcek gibi canlı veya yaprak gibi kalıntılar bulunan saydam kehribar kütlelerine talebi ve merakı artırmıştır. Bunlar tespih için kesilemeyecek kadar değerli ve genellikle müzelerde sergilenen veya üst düzey koleksiyonlarda yer alan parçalardır. Renkleri açık sarıdan koyu kahverengiye kadar giden Baltık kehribarının küçük parçalarından takı yapılmakta, daha büyük kütleleri ise kesilip işlenerek üst düzey kalitede tespihlere dönüşmektedir.

Artan talep nedeniyle çıkarıldığı bölgedeki atölyelerde bile tespih yapılabilmektedir. Ancak el işçiliği ve sanat eserine yakınlık bakımından bizim ustalarımızın üstünlüğü aşikârdır. Serbest formda ve asgari 150-200 gr.lık bir kehribar kayası ustası tarafından kesilmeden adeta bir mühendislik çalışmasına tabi tutulmaktadır. Parça içindeki olası boşluk testerede kesilirken un ufak olmasına sebep olabilir. Firesini aza indirmek, güzel harelerini öne çıkarabilmek için geri dönüşü olmayan kesimi yapmadan ustası adeta kılı kırk yarar.

Baltık kehribarı tespih için öncelikli tercih edilen tür olmasına rağmen yine tercih edilen bir tür de **Dominik kehribarıdır**. Genellikle saydam veya yarı saydam yapısıyla bilinen bu türün en önemli özelliği ultraviyole bir ışığa tutulunca olduğundan çok farklı şekilde yeşil veya mavi görünmesidir.

Kehribar türü olduğu çok bilinmese de ülkemizde çıkan Oltu taşı da fosilleşmiş ağaç ve reçine olduğundan bu gruba dahildir. Kömür karası rengi ve kömüre benzerliği nedeniyle bilinçsizce yıllarca yakılan bu malzeme şu anda yer altı madenlerinde insan emeği ile çıkarılmaktadır. Kırılgan ve yumuşak yapısına rağmen parlatıldıktan sonra simsiyah parlak rengi ve asil görünümü ile günlük kullanımda hassas olmasına rağmen üst düzey koleksiyonluk değer taşımaktadır.

Kehribar tespihler reçine yapılarından dolayı çektikçe hoş, çamsı bir koku yayarlar.

Ancak bu tespihlerin çekimleri elde akışkan ve kaygan bir his bırakmazlar. Düşürmeye gelmezler, tüm tespihlerde öyledir ama bunlar elde sallanmazlar çünkü çok dayanıklı bir malzeme değildir. En çok tercih edilen renklerinden **Butterscotch** olarak bilinen (süt beyazı-tereyağı sarısı gibi) tespihe dönüştükten sonra havayla ve elle teması nedeniyle oldukça hızlı şekilde koyulaşır. Adeta kendi üzerini koruyucu bir katmanla kaplar.

Serüvenimizin bu bölümünde yoğunlukla gerçek kehribara değindik. Kehribar olarak isimlendirilmiş farklı materyallere de değineceğimiz sonraki yazılarımızda görüşmek dileğiyle.

KİŞİNİN KENDİNDEN EL ÇEKMESİ

FAHRİ SARRAFOĞLU

Kişinin gelişimi, kendine tutunmak veya yerinde sabit kalmakla değil, kendini önce tanıyıp sonra aşmakla başlar. Kişilik gelişimi üzerine konuşurken çoğu zaman, insanın kendi potansiyelini keşfetmesi, güçlü yönlerini ortaya çıkarması ve benliğini inşa etmesi vurgulanır. Ancak bu sürecin bir yerinde, belki de en çetin eşikte, kişinin kendisinden el çekmesi gerekir. Çünkü insan yalnızca kendini kurarak değil, kendini aşarak olgunlaşır.

BENLİĞİNİ TANIMAK KENDİ OLMANIN İLK KURALIDIR

İnsanın iç dünyasında kurduğu “ben” bazen o kadar güçlü bir yapıya bürünür ki, artık gelişmenin değil, duraklamanın sebebi haline gelir. Ego şiştikçe ruh daralır; kişi kendi etrafında döner durur. İşte bu noktada bir kırılma gerekir: Benlikten çıkmak, daha büyük bir varoluşa açılmak için bir geri çekiliş. Bu, pasif bir silinış değil; bilinçli bir arınmadır. Modern psikolojide buna “ego transcendence”

denir: Benliğin ötesine geçmek. Sufiler ise bunu “nefsin terbiyesi” olarak tanımlar.

ÖLDÜRMEK DEĞİL, EĞİTMEK ESASTIR

Kur'an'da insanın bu içsel yolculuğuna işaret eden pek çok ayet vardır. Örneğin: “*Nefsini temizleyen kurtuluşa ermiştir. Onu kirleten ise ziyana uğramıştır.*” (Şems Suresi, 9–10)

Sanılanın aksine ego (*nefs*) öldürülmez; eğitilir ve diriltir. Yeniden eğitilmiş bir ego ile maddi-manevi yolculuk daha sağlıklı ilerler. Kur'an'daki bu ayet, dışarıya değil, içeriye bakmamız gerektiğini gösterir. Gerçek zafer, kendi içimizdeki tanrılığın farkına varmak ve onun kul olduğunu hatırlamaktır. Gelişim; sadece çok okumaktan, öğrenmekten ibaret değildir. Aynı zamanda benlik putunu kırmaktan, yani “kendinden el çekmekten” geçer.

İNZİVA: TEMBELLİK Mİ, KAÇIŞ MI, YOKSA GELİŞİM Mİ?

Kimi zaman “kendinden el çekmek” yanlış anlaşılır. Bu, bir köşeye çekilmek ya da hayattan vazgeçmek değildir. Bilakis, hayata daha derin bir anlamla katılmak için yapılan bir içsel hazırlıktır. Çünkü insan, ancak kendi gölgesini tanırsa başkalarına gerçek ışık olabilir.

Mevlânâ der ki:

“Sen kendini bir hiç olarak gördüğün an, gerçek varlıkla buluşmuştur.”

Bu söz, gelişimin paradoksunu özetler: İnsanın kendisiyle dolu olması, hakikate kapalı olması demektir. Boşalan gönül, hakikatle dolar.

GERÇEKTEN İNSAN ÖZEL Mİ, YOKSA...?

Bugün kişisel gelişim adı altında benliği sürekli besleyen yöntemler revaçta. “Kendini sev”, “Kendini öncelik yap”, “Sen bir tanesin”, “Sabah kalkınca aynaya bak, kendini selamla” gibi mesajlarla birey adeta bir benlik denizine sokuluyor. Ama bu deniz insanı dibe çeker ve sonunda kişi kendi içinde boğulur.

Oysa gerçek gelişim, manevi gelişimle birlikte olur. Sadece benliği parlatmak değil, gerektiğinde susturmak ve sınırlarını görebilmekle mümkündür. Kişinin kendinden el çekmesi, kendine düşman olması değil; kendini yok etmesi de değil, daha büyük bir hikâyenin parçası olarak konumlamasıdır. Evren büyük bir yapboz ve biz de bu yapbozun bir parçasıyız. Bu hem ruhsal bir yüceliş hem de kişilik olarak incelik kazanma sürecidir.

NEDEN İNSAN ÖNCE DIŞ DÜNYAYI MERAK EDER?

“İnsanın kendine yolculuğu” yazısında Vefa Taşdelen şunları söylüyor:

“Vico’nun şu sözü hep anlamlı gelmiştir bana: İnsanın kafası gövdesine gömülü olduğu için gözleri ilk önce kendini değil dış dünyayı görmüş, kendinden önce dış dünyayı merak etmiştir.”

Sokrates ve Augustinus gibi filozoflar, insanın kendini bilmesine işaret etmişlerdir. **Yunus Emre** de insanın kendini tanımasının önemine dikkat çekmiştir.

İNSAN HEP VARDİYADA (HAYATIN İÇİNDE) OLMALIDIR

Kendinden el çekmenin en doğru yolu, hayatın içinde olarak bir şeyler üretmektir — ama evren için. İnsan, yaratılışı itibarıyla boş durmayan, hareket isteyen bir yapıya sahiptir. Toplumdan izole bir şekilde yaşamak ancak bir değer, bir inancın ve iyi niyetin eşliğinde kişiyi olgunlaştırabilir. Aksi halde bu durum, kişiyi toplumdan ve toplumsal sorumluluklardan koparır. Zamanla insanları sevmemeye dönüşen hastalıklı bir eğilim gelişebilir.

KENDİNDEN EL ÇEKMENİN ÜÇ FAYDASI

Gözlemci Benliği Geliştirmek:

Düşüncelerini, duygularını tarafsızca izle. “Ben öfkeliyim” demek yerine, “Öfke var” de. Bu, seni duygularının kölesi olmaktan kurtarır.

Kabul ve Teslimiyet:

Hayat planladığımız gibi gitmeyebilir. Direnmek yerine “Bu da geçecek” diyebilmek bir bilgeliktir.

Hizmet ve Sevgi:

Kendini aşmanın en güzel yolu, başkaları için var olmaktır. Unutma ki nehrin berraklığı, kendini denize adadığındadır.

SONUÇ: BOŞLUKTA DOLULUK

Kendinden el çekmek, bir eksilme değil; büyük bir doluluğa kapı aralamaktır. Rumi’nin dediği gibi:

“Dün akıllıydım, dünyayı değiştirmek istedim.

Bugün bilgeyim, kendimi değiştiriyorum.”

Kendi küçük “ben”inin sınırlarından çıkıp evrenle bir olabilmen dileğiyle...

Landscape with Milky Way and silhouette of a hiker man

PSİKOLOGLAR NE DİYOR?

Kendinden El Çekmek Üzerine
Psikolojik Yaklaşımlar

Carl Jung – “Gölge” ile Yüzleşme

Carl Jung’a göre bireyin kişilik gelişimi (bireyleşme süreci), ancak içindeki “gölge”yle yüzleşerek tamamlanabilir. Gölge; bastırılmış arzular, kusurlar ve kabul etmek istemediğimiz yönlerdir. Bu süreçte kişi benliğini şeffaflaştırmak zorundadır. Bu da “kendinden el çekme”ye yakındır: Yani idealize edilmiş ‘ben’ imajını bırakmak ve sahici yönleriyle yüzleşmek.

▣ **Kaynak:** Jung, C. G. (1959). *Aion: Researches into the Phenomenology of the Self*. Princeton University Press. - Viktor Frankl – *Anlam İçin Benlikten Vazgeçmek*

Frankl, logoterapi adlı yaklaşımında bireyin anlam bulma yolculuğunda kendi arzularını, hırslarını bir kenara koyabilmesinin önemli olduğunu vurgular.

“Kendini gerçekleştirme, bir yan etki olarak ortaya çıkar; doğrudan amaçlandığında gerçekleşmez.”

▣ **Kaynak:** Frankl, V. E. (2006). *Man’s Search for Meaning*. Beacon Press.

Abraham Maslow – Kendini Aşmak (Self-Transcendence)

Maslow’un meşhur ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst basamağı self-transcendence (kendini aşma) olarak güncellenmiştir. Bu aşamada birey, kişisel ihtiyaçları aşarak daha büyük bir bütünün parçası olmayı arzular.

▣ **Kaynak:** Maslow, A. H. (1971). *The Farther Reaches of Human Nature*. Viking Press.

Erich Fromm – “Olmak” Üzerine Kurulu Bir Hayat

Fromm’a göre modern insanın bunalımı, sürekli “sahip olmaya” yönelmesinden kaynaklanır. Gerçek mutluluk ve gelişim, beklentisiz ve arzusuz “olmak” haliyle mümkündür.

▣ **Kaynak:** Fromm, E. (1976). *To Have or To Be? Harper & Row*. -Thomas Moore – *Ruhun Bakımı*

Psikoterapist ve teolog Moore, ruhsal gelişimin ancak benlikten geri çekilerek, içsel boşlukla barışarak ve “ruhun sessizliğine kulak vererek” mümkün olduğunu savunur.

▣ **Kaynak:** Moore, T. (1992). *Care of the Soul: A Guide for Cultivating Depth and Sacredness in Everyday Life*. HarperPerennial.

Kaynaklar:

Kur’an-ı Kerim, Şems Suresi, 9–10 - Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî

Viktor Frankl, İnsanın Anlam Arayışı - Erich Fromm, Sahip Olmak ya da Olmak

Seyyid Hüseyin Nasr, İslam ve İnsan - Vefa Taşdelen, “İnziva: İnsanın Kendine Yolculuğu”

BİLİMSEL BİLGİNİN MUTLAK OTORİTE KABUL EDİLDİĞİ İKTİDARLARDA DİN VE TOPLUM TASAVVURU

MEHMET YAŞAR
SOYALAN

Bugünün dünyasının hâkim iktidar/devlet telakkisi, şekli, yapısı, sisteminin adı ne olursa olsun modern batının ürettiği ve tedavüle soktuğu bilimci iktidar anlayışının ülke ve coğrafyalara göre farklı tezahürlerinden başka bir şey değildir. Hepsi de bilimsel düşünceyi merkeze alan, hatta onu tek otorite kabul eden bir varlık ve dünya tasavvuru çerçevesinde bir iktidar anlayışına sahiptirler. Her bir devletin/iktidarın kendilerine özgü kutsalları olsa da tüm kutsalların kendisine tabi olduğu veya onay verdiği hepsinin ortak kutsalıdır bu bilimsellik tasavvuru aynı zamanda.

Konuya bu çerçeveden bakıldığında kimisi cumhuriyet, kimisi krallık / monarşi, kimisi başkanlık, kimisi diktatörlük, kimisi demokrasi veya demokratik cumhuriyet sistemleri ile yönetilse de mevcut tüm devletlerin (örneğin, ADB, AB, Çin, Küba, Kuzey Kore, İran, Suudi Arabistan, Rusya, Türkiye, Asya, Afrika, Ön Asya ve Güney Amerika ülkelerinin), yönetim, yöneten, yönetilen telakkileri birbirinden çok da farklı değildir aslında. Dediğimiz gibi hepsinin iktidarlarını üzerine inşa ettiği değerler (!), esaslar bilimsellik temelli...

Bu nedenle şekli farklılıklarla birlikte yönetim biçim ve yönetim dinamikleri ve araçları hemen hemen bütün dünyada, hemen hemen aynı/benzer yöntemlerle belirleyen yapı/erk, toplumun bütününe veya çoğunluğuna değil, küçük, sayıca az, ancak etkili bir kesimine karşılık gelir. Ülkeler arasında bu konudaki farklılık küçüklüğün oranının hangi boyutta olduğundadır. Bir de seçimin tecelli ediş biçimindedir ki bu seçim ya bir aile içerisinde ya da sayısı bir aile sınırlarını geçmeyecek sayıdaki

belirleyicinin iradesi çerçevesinde gerçekleşmekte, sonrasında toplumun ikna süreci ile seçim topluma mal edilmektedir. Ki toplumu ikna süreçleri de sonuçta büyük bir ailenin sayısı kadar insan tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu ikna süreçleri bölgesine, ülkesine göre doğrudandır, dolaylıdır; sonuca odaklanan bir erk açısından bu durum sadece şekli bir ayrıntıdır. Bu ikna süreçlerinin tescili açısından kanaatini toplum ya sandığa gidip, oy kullanarak veya toplum önderlerinin onayıyla gerçekleştirir. Önemli olan şekli işlemin tamamlanması ve toplumsal meşruiyetin sağlanmasıdır. Toplumsal meşruiyetin sağlanmasının iktidarların iktidarlarını sürdürebilmeleri için hayati önemi haiz olduğu herkesin malumudur.

Bu ikna yöntemlerinin ne kadar hakkaniyete dayandığı, adil ve ahlaka uygun şekilde tecelli ettiği ise ayrı bir konudur; burada şartlandırma, yönlendirme, kandırma, korkutma, rüşvet gibi pek çok yöntemin kullanıldığı da tartışmadan varestedir. Üstelik çok kadim bir uygulama/gelenek olan bu ikna olgusu, şekilleri ve süreçleri, modern dönemlerde teknolojinin ve bilimsel bilginin de katkılarıyla yeni bir aşamaya evrilmiş ve bu konudaki illüzyon akıl almaz boyutlara ulaşmıştır.

Çünkü şu anki dünyanın bilgi tasavvuru, iktidardan eğitime hayatın her yanını kuşatmış ve her şeyine sirayet etmiş durundadır ve hayata hatta düşünceye dair her şeyi belirlemektedir. Dolayısıyla iktidarlara ilgili her şey de bilimsel bilgi olarak ifade etmeye çalıştığımız bu bilgi tasavvurunun kapsamı

alanı içerisinde ve iktidarın her şeyini (yönetim biçimi, yönetim araçları, uygulamalar, halkla ilişkiler) bu bilimin verileri ele alınarak yapılmaktadır. Bu çerçevede sonuç itibari her yeni teknolojik gelişme ve bilimsel bilgi, güçlüden yana, güçlüünün bir aracı olarak muktedirin elinde iktidarın işini kolaylaştıracak bir enstrümana dönüşmektedir.

Veya iktidar teknolojinin veya bilimsel bilginin bir enstrümanına dönüşmektedir. Egemen bilgi tasavvurunda, bilginin mutlaklığı, yanılmazlığı, tekliği, dolayısıyla dokunulmazlığı esastır. Bilgi, daha doğrusu bilim, bilimcilik, bilimsellik, bilimsel düşünce en yüce değere ve en temel kutsala dönüşmesiyle birlikte, bilim ve bilimsel düşünceye atıf ile konuşan veya kendisini bilimsel düşünce üzerinden tanımlayıp ifade eden her düşünce, davranış, kuram ve yapılar da mutlak, yanılmaz ve dokunulmaz olarak görülmeye başlanıyor.

Bu gerçeklik, bu fiili durum hem bilimsel düşüncenin üreticileri (bilim ve düşünce adamları) için hem de kullanıcıları, sıradan halk için söz konusudur. Doğal olarak toplumun bir parçası olan yöneticiler/ idareciler ve iktidar sahipleri de bilimin mutlak otoritesi ve kutsallığı konusunda benzer bir anlayışa sahiptirler. Bu algının bu denli yaygın ve belirleyici olması, yani bilimin, bilimsel düşüncenin bir din gibi algılanması, bir dine

dönüşmesi yine klasik dini tasavvur sayesinde, onun onay vermesi ve kutsaması ile mümkün olmuştur.

Klasik dini tasavvur, modern dönemlerde varlığını ancak bilimsel düşüncenin eteklerine tutunarak sürdürebileceğine vehmederek, kendisini onun içinde eriterek veya yeniden kurgulayarak bilimsel düşüncenin

“din”iliğini, “din”liğini tescil etmiştir. Öyle ki, bilim ve bilimsel düşünce bir süreç içerisinde klasik dindarların da dini olacak şekilde dogmalaşmış ve küresel bir dine dönüşerek yeryüzünün tek egemen dini haline gelmiştir. Yani bu tesciliyet, ancak dine dönüşmüş bir bilimsellik algısı sayesinde mümkün olmakta, klasik dini tasavvur ve dini söylem de bu yeni durumun, yeni tasavvurun meşrulaştırılma görevini üstlenmiş görünmektedir.

Elbette bilimsel düşüncenin şartlandırılma merkezleri olan eğitim kurumlarını, eğitim-öğretim müfredatlarını, eğitim araç ve gereçlerini (en önemli araç olan öğretmenleri) de unutmamak gerekir. Çünkü bu anlayışın üretim ve dağıtım merkezleri buralardır. Zaten bu dinileşme süreci, şartlandırmadan başka bir şey olmayan eğitim olgusunu, eğitimin gerçekleştiği mekân/ okulu, eğitimin tek çıktısı olan diplomayı yani bir bütün olarak eğitim sistemini de olmazsa olmaz ve kutsal bir şey ve kutsal bir yer olarak görülmesini de zorunlu kılmıştır.

Bu durum tüm eğitim sisteminin kendisi için var olduğu öğrenciyi, akletmeyen bir müride/inanana dönüştürmüş, öğrenmenin öznesi olacakken eğitimin nesnesi haline gelmiştir. Öğrenmenin ellerinde gerçekleştiği öğretmen/ muallim de bu sistemde sıradan bir eğitim materyaline indirgenmiştir. Kısacası her fiili durum, başka bir fiili durumu meşrulaştırıp dokunulmaz kılmaktadır.

Bilimsel düşünce, teknolojik devrim, özellikle de bilimin dine dönüşmüş hali, iktidarı, dolayısıyla muktediri, iktidarı elinde tutanları daha güçlendirdiği modern dönemlerin en önemli gerçeğidir. Çünkü bilimsel düşüncenin en temel çıktısı teknolojik buluşlar iktidarın elinin her yere, her alana ulaşmasına, onu kuşatıp istediği şekle dönüştürmesine imkân veriyor.

Bu durum teknolojiyi iktidarın aracına en temel yardımcısına dönüştürürken iktidarı da teknolojinin bağımlısı haline getirerek aslından tersinden onun aracı ve uygulayıcısına, pazarlayıcısına hatta bir noktadan sonra teknolojinin kuluna dönüştürmektedir. Yani artık modern dünyada, iktidar ve teknoloji, tavuk – yumurta, yumurta- tavuk ilişkisinde olduğu gibi birbirini besleyen ve var kılan, karşısında bireylerin veya örgütlü veya örgütsüz toplumların etkisizleştiği, nesneleştiği egemen bir güç, modern bir Tiran işlevi görmektedirler.

Bilime ve bilimsel düşünceye bu dokunulmazlık, mutlaklık, yanılmazlık, dolayısıyla kutsallık algısı klasik dinin tescil ve onayı ile olmuşken varlığını daha da pekiştirip sürekli hale getirmesi de iktidar ve eğitim sistemi sayesinde mümkün olmuştur, olmaktadır. Öyle ki her biri diğerinin varlık nedeni olan bu üç yapı; bilimsel düşünce, iktidar ve eğitim sistemi aynı zamanda birbirini de kutsamakta, dogmalaştırmakta ve mutlaklaştırmaktadır. Üçü birlikte içinde batin-zahir, maddi- manevi her türlü tatminin sağlandığı -tepesinde bilimsel düşüncenin olduğu- yeni küresel bir tasavvura/ dine dönüşmüş durumdadır.

Her biri ayrı ayrı farklı şekillerde tanımlansalar da modern dünyadaki konumları -özellikle üçü birlikte- tam ve muktedir bir din işlevi görmektedir. Birbirini besleyen bu

yapılar, yani bilimsellik merkezli eğitim tasavvuru ve modern yönetim/iktidar biçimleri en az yüz yıldır küreselleşmiş durumdadır. Bu küreselleşme teknolojik devrimle daha da pekişmiş, bu çerçevede birey ve toplumların yönlendirilmesi ve denetlenmesi daha kolay hale geldiği gibi plan ve projelerin etkin bir şekilde uygulanması ve toplum tarafından kabulleri de daha kolay hale gelmiştir.

Böylece bilimsel bilginin kılavuzluğunda iktidarın ve eğitim sistemlerinin ortaklığında hesap veren, hesap soran insan daima edilgen durumdaki teknolojik insana dönüşmüş durumdadır. Eğitimin, uzun yıllardır iktidarın egemenliği altındaki aldığı kişi ve toplumları daha kolay yönetebilmenin, onu şartlandırıp yönlendirebilmenin bir aracı olarak kullanıldığı oldukça da işine yaradığı, insanı ve öğrenmeyi tek tipleştirdiği herkesin malumudur.

Modern dönemlerde bilimsel bilginin ve bunun çıktısı olan teknolojinin kişi ve toplumları fikri ve düşünsel anlamda egemenliği altına alması hem yöneten yönetilen ilişkisinde hem de birey öğrenme ve iktidar eğitim süreçlerinde önemli değişikliklere ve gelişmelere neden oldu. Bu süreçteki en önemli değişikliklerden birisi iktidarların bilimsel bilgiyi bir yönetim aracı olarak kullanmaya başlamalarıdır. (Bu durumu, bilimsel bilginin iktidarı kendi egemenliğinin bir aracı haline getirmesi şeklinde okumak da mümkündür.)

İktidarların bilimsel bilgiyi bir araç ve bir yönetim aygıtı olarak tasarlayıp kullanmasıyla iktidarların işi daha da kolaylaşmış, iktidarın otoritesinin her bir hücreye sızması ve onu kontrol altına alması mümkün olmuştur. İktidarlar tarafından eğitim, sadece kişi ve toplumları bir şartlandırma yönlendirme aracı olarak değil, toplumların din tasavvurlarını yeniden dizaynı için de kullanıldı. Öyle ki iktidarın toplumsal tabanının üzerine oturduğu dini tasavvurun, iktidarın /muktedirin talep ve ihtiyaçları çerçevesinde, en azından onun çıkarları ile çelişmeyecek, tehlike oluşturmayacak şekilde yeniden yorumlanmış halinin, toplum tarafından kabulü hem iktidarın hem de bu eğitim sisteminin en temel ve en öncelikli yanını oluşturur.

Bu yeni dini tasavvurun olmazsa olmazı bilimsel bilgiyi merkeze alması ve iktidar ile ilişkisini bu anlamdaki bir bilimsellik üzerinden kurmasıdır. İşte eğitimin en temel görevi, öğrenciyi (yani bir bütün olarak tüm toplumu) bu çerçevede şartlandırmaktır. Bu nedenle dini tasavvura sahip insanların neredeyse tamamı bilimsel bilgiyi merkeze alan ve onun izin verdiği bir dini tasavvura sahiptirler. Dolayısıyla böyle bir din algısı, inanarı iktidar ile çatışmayan her durumda yöneticiler tarafından ikna edilebilir bir yapıya karaktere dönüştürür.

Bilimsel bilgiyi merkeze alan iktidarlar, yani küresel iktidarlar, küresel eğitim baronları, bilimsel bilgi merkezli bir tasavvur (dini tasavvur dahil) dışında hiçbir düşünce ve davranışa tahammül edemezler. Çünkü böyle bir şey, kendi iktidarlara, varlık, evren, bilgi ve insan tasavvurları için açık ve görünür bir tehdittir. Bunun için böyle bir tasavvurun yayılmasına zaten izin vermedikleri gibi yaşamasına da tahammül edemezler.

Bu nedenle kendilerine benzer bir varlık, evren, bilgi ve insan tasavvuru olmayan iktidarlara/muktedirleri kendilerine benzetmek için “havuç” ve “sopa” dahil her yolu denerler. Çoğu zaman ayrıntı denebilecek konularda bile kendilerinden farklı düşünen, bazı yerel farklılıkları ve dini gelenekleri yaşatmaya, ihya etmeye çalışan iktidarlara, “toplumun değişim ve dönüşümüne engel oldukları” gerekçesiyle, yerli işbirlikçilerini de kullanarak ortadan kaldırmak için neler yaptıklarına şahit oluyoruz.

Tüm bunların sonucu olarak toplumlar ve toplumların sahip oldukları değerler, örf ve gelenekler bilimsel bilgi dininin önünde birer engel olarak görüldükleri için, öncelikle “bilim dışı” gösterilip itibarsızlaştırılmış, müntesipleri aşağılık kompleksine mahkûm edilmiş, onların inanç ve kültürlerini yalıtıp yalnızlaştırarak karantinaya almışlardır.

Sonrasında yerel kültür, farklılıklar, farklı düşünme biçimleri, farklı tasavvurlar, bilimsel düşünce ve bilimsel davranış kalıpları arasında eritilip tek yapıya, tek şekle, tek tasavvura dönüştürülerek yerel olan, farklı olan, folklorik ve turistik bir öge haline getirilmiş. Bu hale düşürülmüş, turistik, folklorik bir ögeye,

arkeolojik bir nesneye dönüştürülmüş bu “şeyler” (örf, gelenek, folklor vs.) artık bu aşamadan sonra bilimsel bilgi için çok önemli birer araştırma ve deney malzemesidir.

Artık bunlar, turistik bir malzeme olma dışında toplumsal karşılıkları olmayan bir obje olarak arkeolojinin, antropolojinin konusu haline gelirler. Yani tehlike geçmiştir. Folklorik, turistik bir ögeye dönüştürülmüş, bilimsel bilginin konusu haline getirilmiş bu “şeyler”, onları bu hale getiren, yok eden iktidarlar tarafından yani bilimsel bilginin fedailerini tarafından koruma altına alınarak ekonomik bir meta haline getirildiler.

Tıpkı Avustralya (!) ve Amerika (!) (İlgili coğrafyaların eski isimlerini bile yok ederek kendileri yeniden isimlendirmişler.) kıtalarına ait halkları ve kültürlerini yok ettikleri, kendi güçlerinin ve egemenliklerinin bir göstergesi olarak geriye bıraktıklarını da asimile edip, yapılarını ve özelliklerini değiştirdikten sonra özel kamplarda tarihi bir obje olarak koruma altına aldıkları gibi.

KADER SIRRI

ŞEMSETTİN KESER

Sırr-ı kader gizlidir. Kaderdeki incelikleri ve sırları Allah'tan başka kimse bilemez. Saadet alametleri Saidlerin (üstün ahlaklı, Hak katında makbul olanların) ikrarıyla, şekavet (kötü iş işlememeye müsait yaratılıştaki olan) asarı da (eserleri de) şakilerin inkarıyla zahir olur. (Açığa çıkar) Kulların küfürlerinin kaderle bağlantısı toprağa atılan çekirdek gibi gizlidir. Çekirdekten ağaç çıkar. Ağaçta çekirdeğin özelliği yine gizlidir. Ağaçtan dallarla birlikte çekirdek de çıkar. Dallarındaki meyve çıkıncaya kadar yine ne olacağı bilinmez. Meyve zahir (açık) olsa bile meyveden çekirdek çıkıncaya kadar yine durum gizlidir Çekirdeğin meyveyle zuhuruyla (ortaya çıkışıyla) iş sonuçlanmış ve noktalanmış olur. Sırrı kaderde aynen böyledir.

Kader, saadet ve şekavet tohumu olarak ilmi ilahide gizlidir. Bu tohumdan insanın vücut ağacı zahir olur. Saadet ve şekavet o vücutta gizlidir; insanın ahlakının dal ve budaklarıyla çıkar. Yine insanın saadet ve şekavet bunlar arasında gizlidir. Bunun ardından amel meyvesi sayılan ikrar, inkâr iman veya küfür meyvesi ortaya çıkar ve böylece kaderin sırrı iman ve şekavet meyvesi ile zahir olmuş olur. Kaderin sırrı, saadet veya şekavetle damgalanması sırasında tam olarak ortaya çıkmış olur.

"Allah kalplerine mühür vurdıklarını" küfürlerinin damgasıyla damgalamıştır. Her ne kadar mühürlerindeki damga ezeli ahkamla ve sırrı kader ile kazanılmış ise de vakia budur. Neticede onlar, visal devletinden mahrum olurlar ve bu mühürle kulakları da damgalanır. Melikin zül celalin hitabını duymazlar. Gözleri üzerinde delalet ve körlük perdesi bulunduğundan Hakkın cemali ba kemalini müşahade edemezler. Onlara daimî bir mahrumiyet ve acıklı bir azap vardır.

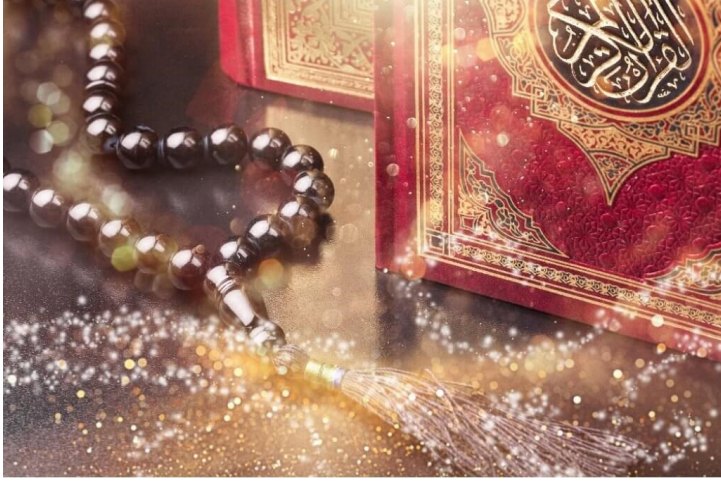
Ahmak insan zahire (görünüşe) bakar.
Akıllı ise işin özünü arar. Hiçbir bela ve sıkıntı yoktur ki altında rahmet ve lütuf bulunmasın. Ancak az bir hayır için çok hayrı terk etmek büyük bir şerdir. Zorluklar, ruhları bedene ait bağlardan kurtarıp temizlemek içindir. Cehennemnin yaratılması kötülerini iyi ameller işlemeye yöneltmek içindir. Şeytanın varlığı kulların içinden muhlis olanları çıkarmak içindir. Tahkik erbabının hali de **Hz. Musa ile Hızır** kıssasında olduğu gibi zahire değil hakikatlara sarılmaktır. İnsan tabiatının hoşlanmadığı birçok şeyde, gizli birtakım sırlar ve hikmetler olabilir.

KÜÇÜK ŞEYLERİ İSTEMEK

Sufilerden birine birisi gelmiş ve ona "sana küçük bir ihtiyacımı görmek için geldim" deyince Sufi; "sen o küçük ihtiyacın için küçük bir adam ara" cevabını vermiştir. RAHMAN büyük nimetlerin O'na ait olduğunu gösterdiğinden kulun Allah'tan az bir şey talep etmesi sui edep olur. Bu ülkenin en zengin adamına gidip bana bir lira verir misin demek gibidir. Ancak RAHİM'in hemen RAHMAN'dan sonra gelmesi, her türlü vehim ve şüpheyi ortadan kaldırmak ve küçük şeyleri de Cenabı Hak'tan isteyebilmek cüretini sağlamak içindir.

Hak Teala'dan ayakkabının bağına, tencerenin tuzuna kadar her şeyi istemek mümkündür.

"Her güvercin bir yol ve üslup üzere uçar ;Ancak bu güvercin tarafsızlık tarafına uçar"

Hız. Pir bu sözü ameli gaye edinenlerin halini anlatıp kendisinin cennet ve cehennem gayesinden azade olup tarafsızlık tarafı olan varlığın sahibi olan Hak Teala'yı gaye edindiğini belirtir.

KUR'AN DA ORTA YOL AYETLERİ

Fatiha suresinde kul, Rabbi'nden diliyor **"Bizi sıratı müstakime ilet."**

Sırat-ı müstakim, **"İslam milleti ve Hakk din"** demektir. Din maksada götüren, Hak ise asıl maksat olduğundan dine sıratı müstakim denmiştir

"İşte benim doğru yolum budur" (Enam 6/153) ayeti nefsin direnmesine rağmen, masivadan yüz çevirmeyi istemek ve bütünüyle Allah'a yönelmeyi dilemek demektir. Bu ööyle bir yöneliş olmalı ki **Allah Teala, Hız. İbrahim** gibi kendisine oğlunu kurban etmeye emretse tereddütsüz yerine getirmeli, **İsmail** gibi kesilmese bile, kesilmek için boyun vermelidir. **Yunus** gibi kendisini denize atabilmelidir. **Musa** gibi, yüksek derecelere ulaşsa bile kendisinden **Hızır'a** talebe olması istenince derhal kabul edebilmelidir. **Yahya ve Zekeriya** gibi vücudu testere ile biçilecek olsa, emri bil maruf ve nehyi anil münker yolundan geri durmamalıdır.

"Namazkılarken sesini pek yükseltme! O kadar da kısma! İkisinin arasında bir yol tut" (İsra 17/110). **l**

â

"Onlar ki harcadıkları vakit savurganlığa gitmez cimrilik de etmezler. Bu ikisi arasında dengeli olurlar"(Furkan 25/67)

"Gözü ne başka tarafa kaydı ne de onu atlayıp geçiverdi" (Necm 53/17)

"Eli sıkı olma" büsbütün eli açık olma"

Hız. Peygamber, hiç evlenmemeye, devamlı oruçlu bulunmaya, geceleri hiç uyumamaya azmederek ibadet etmenin hükmünü soran üç sahabeye şu nasihatte bulundu. Nefsinin sende hakkı olduğu gibi, hanımının da vücudununsa hakkı vardır. Öyleyse bazen **onu** tut, bazen tutma, Gecenin bir kısmında **namaz** kıl, bir kısmında uyu" buyurdu.)

Peygamberimiz, Hız. Ömer'i yüksek sesle Kur'an okurken bulunca sebebini sordu: **"Uyuyanları uyarmak ve şeytanları kovmak için böyle yapıyorum"** dedi. Bunun üzerine **Efendimiz SAV** "Sesini biraz alçalt" buyurdu. **Hız. Ebubekir'in** yanına vardı. Onu da çok kısık sesle Kuran okuduğunu görünce sebebini sordu. O da **"kendisine münacatta bulunduğum zat beni duyuyor"** diye cevap verdi. Efendimiz ona, **"sesini biraz yükselt"** buyurdu.

İslam şeriatında her türlü teşvik ve korkutma, hal ve hüküm, sıfat ve huy konusunda dengeli bir orta yol önerilmiştir. Hatta bazı kötü huylar Allah için kullanıldığında bunların iyilik olacağını bildirmiştir. Mesela Allah için sevmemek ve Allah için vermemek bu kabildendir. Bu iki kötü huy Allah için olunca hayra vesile olacağından makbul olur.

SIRLAR EMİN KİMSELERE VERİLİR, NURLAR EDEPLİ KİŞİLERE AKAR

Muhyiddin İbni Arabi'nin bir kitabında bir hikâye anlatılır. Bir şeyhin güvenilir olduğunu iddia eden bir müridi vardı. Şeyh onun güvenilir olmadığını biliyordu. Mürid ise şeyhin kendisi hakkında yanlış olduğunu iddia ediyordu. Bir gün şeyhe gelerek ve

emaneti koruyacağına söz vererek kendisine esrarı ilahiyeden bazı şeyler göstermesini istedi.

Bunun üzerine şeyh müridlerinden birisini alıp bir odaya gizledi. Sonra bir koç kesip çuvala koydu. Tam bu sırada kendisinin güvenilir olduğunu iddia eden mürid içeri girdi. Şeyhi, elinde bir bıçak, önünde kanlara bulanmış bir çuval görünce hayretler içinde sordu: "Efendim nedir bu haliniz?"

Şeyh gizlediği müridini kastederek, "falan beni kızdırdı Ben de- nefsinin hevasını kastederek "onu öldürdüm" dedi. Böylece şeyh yalan söylemiş oldu. Fakat mürid olayı olduğu gibi kavrayamadığı için, öldürülen çuval içine konulanın, ismi zikredilen mürid olduğunu sandı.

Şeyh : " İş bu bir emanettir. Bunu benim için gizli tut ve gel kesilip çuvala konan cenazeyi beraber defnedelim" dedi ve beraberce çuvalı içindeki ile birlikte evin içine çukur açıp defnettiler. Şeyh bu davranışı ile müridi imtihan etmek ve ne kadar güvenilir olduğunu ortaya çıkaracak bir iş yapmak istiyordu. Sonrasında saklanan müridin babası gelip oğlunu sordu. Şeyh ona "çocuğun yanımda duruyor" dedi. Adam çekti gitti. İmtihana tabi tutulan mürid, bu işe tahammül edemeyerek bu müridin babasına : "şeyhin oğlunu öldürdüğünü ve beraberce defnettiklerini" haber verdi. Bunu duyan adam, devrin hükümdarına şikayetçi oldu.

Hükümdar şeyhin güvenilir olduğunu biliyordu, bu konuda biraz duraksadı sonra şeyhi sorgulamak üzere bir hâkim ve fukahadan bazı kimseler gönderdi. O imtihan edilen mürid de şeyh hakkında ileri geri söylenip duruyordu. Durumu öğrenmek üzere çuvalı çıkarmak zorunda kaldılar. Boğazlanıp çuvala konan nesnenin bir koç olduğunu gördüler. Daha sonra gizlenen mürid de gizlendiği yerden çıkıp huzura geldi. Kendisinin emin olduğunu iddia eden mürid rezil oldu. Ancak bu konuda son pişmanlık fayda vermedi. İbni Arabi hazretleri anlattığı bu hikayeden sonra zikretmiştir ki: *Sırlar ancak emin kimselere verilir ve nurlar ancak edepli olanlara akıtılır.*

NEFSİN HEVASINA UYMANIN BELİRTİLERİ

Nefsin hevasına uymanın alametlerinden birisi de farz ve vacipleri yerine

getirme konusunda tembel davranmakla beraber, nafile ibadete koşturaktır. Allah'ın muhafaza ettikleri hariç halkın çoğu bu durumdadır. Böyleleri pek çok evrad ile fevkalade ağır nafilelerle uğraştıkları halde, çoğu zaman tek bir farzı usulüne uygun şekilde yerine getirmekte tembellik gösterir.

Akıllı kişi önce sermayeyi elde etmeli sonra bununla kar elde etmeye çalışmalıdır. Kar elde etme işi zorunlu değil, isteğe bağlıdır. Hak Teala kullarının ibadete, kendisi ile muameleye pek fazla ilgi duymadıklarını bildiği için, onlara kendisine ibadeti farz kılmıştır. Nedense halkın çoğu bir sebep olmadan Allah'a doğru yönelmezler. Fakat mürüvvet ve safa ehli böyle değildir.

Mesnevi'de şöyle gelmiştir:

Kulun iradesi ile ibadeti, yemeğin tuzu gibidir.

Yoksa bu eflak, ister istemez hareket etmektedir. Hareketi karşılığı ona ne bir mükafat, ne de ceza vardır.

Senin iradenle yaptıkların kıyamette hüner ve marifet olur. Nefse zor gelen işleri yapmak aklın yularıdır. Nefsin hoşuna gelen işleri yapmak ise aptalların işi. Mecnun gibi görünen gerçek aşıkların amelleri aydınlıktır. Çünkü isteyerek amel yaparlar.

AHİRETTE SORULACAK İKİ KELİME LİK SORU?

Rivayete göre **İmam Şibli** hazretleri bir gün halka vaaz etti. Kıyametten, kıyametin dehşetinden bahsetti. İnsanları ağılattı. O esnada yanlarına Ebu'l Hüseyin Nuri geldi ve : "İnsanları bu kadar korkutma! Çünkü o günün hesabı iki kelimedenden ibarettir. Bu kadar uzun değildir. O iki kelime de şudur: MEN TÛRA BUDEM TU Kİ RA BUDİ" **"Ben seninle idim, sen kiminle idin?"**

AMELLERİMİZİN SEMA KAPILARINDA KONTROLÜ

Peygamber sav in Muaz İbn Cebel'e tavsiyesinde şu hususlar önemlidir.

Hak Teala gökleri ve yeri yaratmadan önce yedi melek yarattı. Yedi semadan her

birine bir meleği kapıcı koydu. Hafaza melekleri sabahtan akşama kadar , kulun gündüz amelini semaya yükseltir.

Bu amellerin sema kapılarında kontrolü yapılır.

Birinci kat semaya varıldığında orada görevli melek **GIYBET KONTROLÜ** yapar. Bu amelin sahibinde giybet olup olmadığı kontrolü yapılır var ise o amel kapıdan geçirilmez

İkinci kat semaya varıldığında orada görevli melek **FAHR (ÖVÜNME) KONTROLÜ** yapar. Amel sahibinde övünme varsa buradan öteye geçirilmez.

Üçüncü kat semada **KİBİR KONTROLÜ** yapılır

Dördüncü kat semada **UCUB (KENDİNİ BEĞENME) KONTROLÜ** yapılır

Beşinci kat semada **HASED KONTROLÜ** yapılır.

Altınca kat semada amel sahibi insanın **MERHAMET KONTROLÜ** yapılır.

Yedinci kat semada **İHLAS KONTROLÜ** yapılır.

Bu hicaplar aşıldıktan sonra Hak Teala huzuruna varırlar. Hak Teala meleklerle şunu söyler:" Siz, kulumun amelini zapdetmekle görevli meleklersiniz. Ben de kulumun kalbine vakıfım. O, bu ameli işlerken beni değil, Benden başkasını murad etmiştir. Lanetim onun üzerine dökülecektir" Melekler hep birden "*Lanetin onun üzerine olsun ey Rabbimiz*" derler

Bunun üzerine **Muaz İbn Cebel** diyor ki: "*Ya Resulallah*, peki ben nasıl kurtulacağım ve salaha ereceğim?" **Resulü Ekrem** buyurdu: "Bana iktida (örnek al) et. amelinde kusur olsa bile, yakine ermeğe çalış, lisanına sahip ol, giybetten sakın, Kur'an alimi olan kardeşlerini giybet etme. Kendini onlardan üstün görme, ahiret amelinin içine dünya amelini katma. İnsanların arasını açıp darmadağın etme, kıyamet günü cehennem köpekleri de seni darmadağın eder. Amelinle insanlara gösterişte bulunma , riyadan sakın!"

KURAN DA SIVRİSİNEĞİN ZİKREDİLMESİ

Bakara Suresi'nin 26. Ayeti'nde sivrisinek misali verilmiştir. Sivrisinekten bahsedilince *Yahudiler* güldüler ve "*Bu, Allah'ın kelamına asla benzemez*" dediler.

Cenab-ı Hakk dünya ehline ibret olsun diye, sivrisineği misal vermiştir. Çünkü sivrisinek aç kaldığı sürece yaşar ve doyunca ölür. Ehli dünya da böyledir. İstiğnaya erip tokluğa nail olunca isyana ve azgınlığa kalkışır. Evvela kalbi ölür, sonra manen gerilemeye başlar.

İnsan sivrisineği ne kadar defetmeye çalışsa o yine musallat olur. İnsana saldırma cesareti vardır. En güçlü yaratıklardan birisi olan Aslan bile insanın bulunduğu yerden uzak olan yerleri mekân ittihaz eder. *Eğer sivrisinekteki cüret ve cesaret Aslan'a verilmiş olsaydı, insanlar helak olurlardı.*

Hikâye olunur ki **Abbasi Halifelerinden Me'mun**, hutbe okurken bir karasinek geldi gözüne kondu. Birkaç defa kovdu ise de sinek yine geldi. Hutbesini kesmek zorunda kaldı. Namaz kıldıktan sonra Basralıların "*Mutezile*" mezhebindeki şeyhi **Ebu Huzeyl'e "Ya Eba Huzeyl! Allah sineği niçin yaratmıştır? diye sordu. O da "Zorbaları güçsüz sinek karşısında acze düşürmek için" diye cevap verdi. Me'mun bu söz üzerine insafa gelip " Doğru söyledin" diye ona ikramda bulundu.**

HARUT VE MARUT GİBİ OLMAK,

Melek olan bir varlığın," Ben şöyle yaparım, böyle yapmam" gibi iddialar içinde olması ki bu iddialar **Hz. Adem'in** zürriyetini, nefse uymak, öldürmek, zulüm ve bozgunculuk etmekle kötüyü, "eğer, biz onların yerine yeryüzünde halife olsaydık, onların yaptıkları gibi yapmazdık" demeleri akabinde Hak Teala o iki meleği gökten indirip beşeriyet libası giydirerek , insanlar arasında doğrulukla hükmetmeyi emretti ve şirki, haksız yere adam öldürmeyi, zina ve içki içmeyi yasakladı.

Harut ve Marut bir ay geçmeden imtihan edildiler. İçki içip kan döktüler, zina

edip adam öldürdüler ve putlara secde ettiler. Peygamberler bu noktada korunmuşlardır. Melaike bile kendini koruyamıyorsa zayıf olan insan ancak Hak Teala'nın yadımı ile bu hallerden korunabilir.

MELEKLER HER NE KADAR KENDİLERİNİ YARATAN ALLAH'IN VAR OLDUĞUNU BİLİYORLARSA DA İLİMLERİ, BÜTÜN SIFATLARI İLE KENDİ NEFİSLERİNİ VE YİNE BÜTÜN SIFATLARI İLE HAKK'I BİLİP TANIMAYA YETMEZ. BU SEBEBLE DEDİLER Kİ " SEN YÜCESİN YA RABBİ. BİZİM, SENİN BİZE ÖĞRETTİĞİNDEN BAŞKA BİR BİLGİMİZ YOKTUR"

Hilafet ile kendi nefisini ve Allah'ın bütün isimlerini bilen sadece insandır. İnsan manen Allah'a naip olur ve onu temsil eder. Şöyle ki alemde, Allah'ın nur ışığı ile aydınlanıp Hakk'ın sıfat nurlarını yeryüzünde Hakk'ın halifesi olarak açığa vuracak insan lambasından başka lamba yoktu. Çünkü insan, Allah Teala'nın nurunu kabule müsaiiddir. *İnsana kalp camı içerisinde verilen sır lambası, ceset oyuğu içerisinde bulunmaktadır. Kalp camı içinde ruh yağı vardır.*

Bu yağ, kendisine ateş değmese bile akıl sıfatları yardımıyla ışık verir. Sır lambası içinde hafi fitili vardır. **Allah Teala** yeryüzünde bir halife yaratmak isteyince cemal nuruyla insanın sır lambasına tecelli ederek bu nuru dilediği kimsenin hafi fitiline ulaştırır. O takdirde bu kimsenin lambası, Allah'ın nur ateşiyle aydınlanarak Rabbinden bir nur üzere olur. Nihayet Allah'ın yeryüzünde halifesi durumuna geçer. *Hakk'ın adl, ihsan, rahmet, refet, izzet, kahr, gazab ve intikam gibi sıfat nurları bunları hak edenlerde zahir olur.*

BİLMİYORUM DEMEK

"BİLMİYORUM demek ilmin yarısıdır" denilmiştir. İmamı Azam hazretlerinin baş talebelerinden Ebu Yusuf'a bir mesele sorulmuş o da "bilmiyorum" deyince ; Soranlar:

"Her gün beytülmalde şu kadar para alıyorsun, sonra da bilmiyorum," diyorsun dediler. Onlara şu cevabı verdi:

"Ben sadece ilmin miktarınca ücret alıyorum, eğer cehaletim miktarınca alacak olsaydım, dünyanın bütün malları yetmezdi."

Hikâye olunduğuna göre bir alime minberdeyken bir mesele soruldu. O da "bilmiyorum" dedi. "Minber cahillerin yeri değildir" denilince o; *"Ben ilmin kadar yükseldim, eğer cehaletim miktarınca yükselseydim semaya ulaşırdım"*

İLİM MEİCLİSİNDE BULUNMAK

Sahabeden Ebu Zer hazretlerinden rivayet edilen bir hadis-i şerifte buyrulmuştur:

"İlim meclisinde bulunmak , bin rekât (nafile) namazdan, bin hastayı ziyaretten ve bin cenazeyi teşyi etmekten daha efdaldır"

"Ya Resulallah Kur'an okumaktan da mı efdaldır?" denilince Efendimiz "İlimsiz Kur'an fayda verir mi?" buyurmuştur. **BİR BAŞKA HADİSTE ŞÖYLE BUYRULMUŞTUR:"**

Babanın yüzüne, Kâbe-i Muazzama 'ya, Mushaf-ı Şerif'e ve alimin yüzüne bakmak ibadettir. Bir alimi ziyaret eden, beni ziyaret etmiş gibi olur. Bir alimle oturan benimle oturmuş gibidir. Kim dünyada benimle oturursa Allah Teala da kıyamet günü onu benimle oturtur."

İNSAN NESLİ NİÇİN DÜNYADA DEVAM ETTİ

Hız. Âdem atamız ve **Havva annemiz** yaratılıp cennette yaşadılar, sonra dünyaya indirildiler. İnsan nesli dünyada devam etti. Eğer cennette insan nesli yaratılmaya başlasaydı celal sıfatları cennette etmeyecekti. Cennette cemal sıfatları tecelli edecekti. Bu nedenle **Hak Teâlâ'nın** celal sıfatları kemalat bulmayacaktı. İyi ve kötünün ayırt edilmesi Celal sıfatının tecellisi ile mümkündür. Kemal sıfatlarının yarısı olan celal sıfatının tecelli edeceği bir muhatap olmayacağı için insan nesli dünyada devam etmiştir. İnsan dünyada isyan etti, Tevbe etti ve tevbesi kabul edildi .

Hafız Sadi-i Şirazi şöyle der:

"Ben, Firdevs'te yaşayan , bir melektim./Âdem, beni oradan bu harap dünyaya getirdi"

Ayasofya Camii kürsüsünde **Şeyh Nureddin Zade'ye** yöneltilmiş bir mülhide ait soru kâğıdı üzerinde bu yazılmış ve açıklanması

istenmişti. Şeyh Nureddin Zade bu suruyu şöyle cevaplandırdı.

Sen, sulbünde fesad ve dinden sapma istidadı olduğu için Adem'i cennetten çıkarttın. Eğer babamız Âdem cennetten çıkartılmasaydı, mülhitler ve facirler cennette kalırdı ki gayretullah böylelerinin cennetten çıkartılmasını gerektirmiştir.

İDARECİYE KARŞI HAKKI İFADE EDEBİLMEK

Günümüzün insanları bir idareci gördüğü vakit içlerindeki ters davranışlarda bulunmaktadır. Hırsız idareciye saygı göstermekte, "sayın " kelimesini çokça kullanıp idareciye yağ çekmek tabir edilen methiyeli sözler sarfetmektedir. Bundan maksat, zararından emin olmak, idareciden menfaat temin etmek duygusudur. Bir hadise anlatılır:

Emevî Halifesi Süleyman bin Abdülmelik, Mekke'ye giderken Medine'ye uğradı. Burada birkaç gün kaldı. Yanındakilere Sahabeden birini görmüş bir kimse bulunup bulunmadığını sordu. "**Evet Ebu Hazım sahabeye yetişmiştir.**" denildi. Bunun üzerine birini gönderip onu huzura çağırttı. **Ebu Hazım** yanına gelince aralarında şu konuşmalar geçti. **Süleyman Bin Abdülmelik** dedi ki:

-Ya Ebu Hazım, bize verdiğiniz bu cefa nedir? Şehrin önde gelenleri ziyaretime geldiği halde siz gelmediniz?. Ebu Hazım da ona:

-Ne cefası ey müminlerin emiri! Olmayan bir şeyi söylemekten Allah'a sığınırım. Sen, beni daha önceden tanımadığın gibi, ben de seni ilk defa görüyorum" diye karşılık verdi. Halife ;

-Doğru söyledin. Yarın Allah'ın huzuruna nasıl çıkacağız?".

Ebu Hazım :"İyiler uzun yoldan gelen birinin ailesine kavuşması gibi, huzura çıkacaktır. Kötüler ise efendisinin yanına getirilen kaçak köleler gibi" dedi. Süleyman ağladı ve dedi ki "**Keşke Allah'ın yanındaki değerimi bilseydim**" deyince **Ebu Hazım:**" **Amellerini Allah'ın kitabıyla karşılaştırdı değerini anlarsın "** cevabını verdi.

Halife "**kitabın neresine bakayım?**" deyince **Ebu Hazım :**"Şüphesiz iyiler nimet içinde, facirler ise cehennemdedir" (**İnfitar 82/13-14**). ayetine bak" dedi. Halife :"**Ey Ebu Hazım, Allah'ın rahmeti nerede kaldı?**" deyince "**Şüphesiz Allah'ın rahmeti yakındır**"(**Araf 7/56**) ayetini okudu.

-Ey Ebu Hazım , Allah'ın en üstün kulları kimlerdir?

-Akıllı ve şahsiyet sahibi olanlardır.
-"En hayırlı ameller hangisidir?"

-Haramlardan kaçmakla beraber, farzları da ifa etmektir.

- " Hangi duaya daha çok icabet edilir?"

-İyilik yapılanın iyilik yapana ettiği duaya".

- "Sadakanın en hayırlısı hangisidir?"

-Çok fakir ve geçimi dar olana minnetsiz; başa kakmaksızın verilendir"

- "En doğru söz hangisidir?"

- Korktuğun veya kendisinden bir şey beklediğin kimsenin yanında söylediğin gerçeklerdir."

- "En akıllı mümin kimdir?"

-Allah'a itaat içinde bulunan , başkalarını da buna teşvik edendir.

-En ahmak mümin kimdir?"

- Zalim arkadaşının heva ve hevesine uyarak , onların dünyaları için kendi ahiretini satan mümindir."

Halife : " Peki bizim durumumuz nedir? deyince ve bu suale cevapta ısrar edince; Ebu Hazım,

- "Ey müminlerin emiri; atalarınız halka kılıçla zulmetti. Bu saltanatı meşveretsiz ve zorla aldılar, bu dünyaya arkalarında birçok ceset bırakarak terketteler. Eğer onların söylediklerini ve haklarında söylenenleri bilseydiniz? dedi. Bu söz üzerine halifenin yanındakiler kızdılar. "Ne çirkin söz

söylüyorsun Ebu Hazım" deyince Ebu Hazım:" Hayır, bilakis sen yalan söylüyorsun. Allah Teala , alimlerden Kur'an-ı açıklamak ve hakikatleri gizlememek üzere söz aldı" dedi.

Halife : " Peki, o halde kendimizi nasıl düzeltelim?" deyince Ebu Hazım : "Gurur ve kibri bırakarak, insanların haklarını eşitçe dağıtarak" dedi. Halife : " Peki halktan nasıl toplayalım?" deyince Ebu Hazım: "Helal yerlerden alıp ehline vererek" dedi.

Bunun üzerine Halife ona : "Ey Ebu Hazım bizimle arkadaş olur musun? Bizde sana ikram ederiz" deyince Ebu Hazım : "Allah korusun! Eğer size biraz yaklaşırsam, yaşarken de ölürken de Allah'ın bana azap etmesinden korkarım" dedi. Halife ona "bana dua et" deyince Ebu Hazım: "Allah'ım eğer Süleyman senin dostun ise ona dünya ve ahiret işlerini kolaylaştır, düşmanın ise onu elinden tutup razı olduğun işleri yapmaya sevk et" dedi

Ebu hazım oradan ayrıldıktan sonra halife ona yüz dinar gönderdi. Bu parayı dağıt ihtiyaç olursa tekrar göndereceğim notunu da yazdı. Ebu Hazım halifenin parasını geri gönderirken şu notu yazdı:

"Ey mü'minlerin emiri! Senin bana soru sormanın benimle alay, benim cevabımın da boş olmasından Allah'a sığınırım. Hakkım olmayan bu parayı geri göndermem de cömertliğimden değildir. Bu miktarda bir paraya senin sahip olmana bile razı olmazken, nasıl kendi hakkımda razı olurum. Eğer bu gönderdiğin yüz dirhem sana verdiğim nasihatın karşılığı ise zaruret halinde leş, kan ve domuz eti , bu paradan daha helaldir. Eğer bu benim beytülmalden bir hakkım ise aynı ücreti benim gibi olanlara da ver, Aksi takdirde bu parayı kabul edemem"

KAVMİLETÇİLİK VE MEHMET AKİF

Osmanlı'nın yıkılış dev daimî en etkili unsur olan kavmiyetçiliği Batı enjekte etmekteydi. "Böl, parçala, yut" bir İngiliz siyasetiydi. **Türkler , "din ve millet birdir"** düsturunu tatbik ederek fethettikleri yerlerin Müslüman halklarını kendilerine benzetmeye çalışmamışlardır. Aksine bazı bakımdan kendileri o halka benzemişlerdir.

Cezayir'e Tunus'a gidip araştırılrsa aralarında Araplaşmış pek çok Türk7e rastlarsınız. Mısır'a asırlardan beri yüz binlerce Türk gelmiş ve yerleşmiştir. Bunların evlat ve torunları Mısır halkı ile karışmıştır. Kendi asıllarını unutacak kadar Mısırlılaşmıştır.

Dini ve milleti tek şey sayan Türk siyasi inancı, şark memleketlerini istila etmek isteyen Batılı siyaset adamlarının arzularına hiç uygun gelmez. Bundan dolayıdır ki Batılalar ; İslam ülkelerinde ırkçılık tefrikasına sebep olacak hareketleri teşvik etmekten geri kalmıyorlar. Bu nedenle Türklerle, Kürtlerle, Araplar arasında "din ve milliyetin birliğini" kuvvetlendirmek lazımdır.

İslamiyet'in üstünlüğü insanları birleştirmesi ve onlar arasında insanca ve kardeşçe bir hayatı yayma ve yaşatmasındadır. **Mehmet Akif** kavmiyetçilik belasının ne felaketlere yol açacağını farkındadır. Bu amaçla 1 Ağustos 1912 tarihli **Sebilürreşad** isimli gazetede çıkan şiiri şudur:

Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam/ Bağlamak lazım iken , anlamadım, anlayamam.

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize ? / Fikr-i kavmiyeti şeytan mı sokan zihninize.

Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,/ Aynı milliyetin altında tutan İslam'ı.

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyettir, / Bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir.

Bir değil mahvedilen devlet-i İslamiyye../ Girdiler aynı siyasetle bütün makberiye.

Girmeden tefrika bir millete top giremez / Toplu vurdukça yürekler , onu top sindiremez

Bırakın eski hükümetleri, meydandakiler / Yetişir; şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.

İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti! / İşte İran7ı taksim ediyorlar şimdi.

Müslüman , fırka belasıyla zebun bir kavmi, / Medeni Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?

ASHÂB-I KEHF AKSARAY'DA UYANIYOR -7- “Aksaray’da Sahabe Türbesi.”

AHMET KUŞSAN

Bir önceki yazımızda, *Herevî'nin Obruk* olarak adlandırdığı mekâna ilişkin ifadelerini aktarmış ve söz konusu *Obruk'un* aslında *Ihlara* olduğunu ortaya koymaya çalışmıştık. Bu bağlamda değindiğimiz hususlardan biri de *Hiz. Ömer'in (r.a.)* oğlu *Ubeyde'nin Herevî* tarafından *Obruk'ta* bulunduğu rivayet edilen türbesiydi. Bu yazımızda söz konusu türbe meselesini daha ayrıntılı biçimde ele alacağız. Ancak konunun değerlendirilmesine geçmeden önce, ilgili pasajı *Herevî'nin* metninden yeniden hatırlatmak faydalı olacaktır.

“(Obruk) Rum (Anadolu) beldelerinden her taraftan gelenlerin ziyaret ettikleri bir yerdir. Bana gelen habere göre *Ömer İbn-i Hattab'ın* oğlu *Ubeyde'nin* meşhedi de burada imiş. Buradakilerin cesetleri çürümezmiş. Başları tıraş edilir, büyüyen turnakları kesilirmiş. Bunun gerçeğini öğrenmek ve görmek için oraya gittim. Bu (Obruk), bir dağın içindedir. Burç gibi olan kapısından girilir. Yer altından geniş bir yere varıncaya kadar yürünür. Burası yere batmış bir dağdır. Tepesinden gökyüzü görünür. Ortasında gölcük etrafında çiftçilerin evleri vardır. Buradakiler Rumlardır. Tarlaları, ekinleri dışarıda, evleri içindedir. Burada güzel bir kilise ve bir mescit vardır. Eğer ziyaretçi Müslüman ise mescide, Hristiyan ise kiliseye götürürler. Mağaranın sofasına girilir. Burada öldürülmüş birçok kişiler vardır. Üzerlerinde kılıç, kargı ve süngü yaraları görülür. Bunların bazı azası ve tarafları yoktur. Üzerlerinde pamuk elbise vardır. Hiç değişmemişlerdir.

...
Yine burada yüksek bir kubbenin altındaki bir taht üzerinde on iki erkek, elleri ve ayakları kınalanmış bir çocuk da bulunuyor. Rumlar buradakilerin kendilerinden, Müslümanlar da

kendilerinden, Ömer ibn-i Hattab'ın ahabından olduklarını söylerler. Burada sabrederek ölmüşlerdir.”

Baydı Hatun Türbesi Üzerine Rivayetler ve Tarihî Kaynaklar

Ihlara'da bulunan *Baydı Hatun Türbesi* hakkında halk arasında farklı rivayetler dolaşmaktadır. Kasabada yaygın olan bu rivayetlerden ilki, türbeye verilen “*Baydı Hatun*” isminin yakın dönemde rastgele seçilmiş olduğudur. Diğer bir görüşe göre ise bu ad, herhangi bir tarihî temele dayanmaksızın, bir *Selçuklu* kaynağından tesadüfen alınmıştır.

Her iki rivayet de türbede *Baydı Hatun'a* ait bir kabrin bulunmadığını, hatta *Ihlara'nın* herhangi bir yerinde bu isme sahip bir kimsenin mezarının mevcut olmadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla, söz konusu söylentilere göre türbeye verilen adın tarihî bir bağlamı bulunmamaktadır. Nitekim türbeye “*Baydı Hatun*” adının yakın dönemde yazıldığı, bu tarihten önce ise kasaba halkı arasında burada “ebe-dede” olarak anılan iki kişinin medfûn bulunduğu dair bir inancın yaygın olduğu bilinmektedir.

Ancak halk arasında türbede iki kişinin (ebe ve dede) yattığına dair bir kanaat bulunmasına rağmen içeride yalnızca tek bir kabir mevcuttu. Kabrin baş taşında erkek serpuşu yer almaktaydı ve bu serpuş zaman zaman takke geçirilip sarık sarılarak ziyaretçilerce süslenirdi. Kadınlara ait yazma ve tülbentler ise kabrin ayak taşına serilirdi. Bu uygulama, türbede başlı-ayaklı iki kişinin defnedildiği izlenimini vermiş ve zamanla halk arasında böyle bir inanç doğmasına da sebep olmuştur.

Kıbleye dönük olarak inşa edilen bu Müslüman kabrinde “başlı–ayaklı” bir defin yapılmış olma ihtimalini makul bulmayan bazı kimseler, kabrin yanında vaktiyle ikinci bir mezar bulunduğunu, fakat defînciler tarafından tahrip edildiğini iddia etmektedir. Bununla birlikte, bu tür anlatılar somut bir delile dayanmamaktadır.

Türbe hakkında yakın dönemde yazılı kaynaklarda karşımıza çıkan en önemli bilgi, **İbrahim Hakkı Konyalı’nın** 1974–1975 yıllarında kaleme aldığı **Aksaray Tarihi** adlı eseridir. *Konyalı*, eserinde türbeyi “*Baydı Hatun Türbesi*” olarak kaydetmiş, ayrıca ikinci bir kabirden söz etmemiştir. Bu durum, “*Baydı Hatun*” isminin kasaba söylentilerinde iddia

edildiği gibi yakın dönemde rastgele verilmediğini göstermektedir.

Bununla birlikte, ismin tarihî kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. **Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk** tarafından hazırlanan *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi* adlı eserde, Aksaray vakıfları bölümünde “*Baydı Hatun Türbesi Vakfı*” kaydı yer almaktadır. Fihristin 22. maddesinde şu ifade bulunmaktadır:

“22 – Baydı Hatun Türbesi Vakfı İhlara köyünde. İbrahim Bey’in mektubuyla mukarrer sarnıç ve göl. (Mz. Çat / Aksaray).”

Burada bahsedilen *İbrahim Bey*, *Karamanoğlu II. İbrahim Bey*’dir (ö. 1464). Dolayısıyla, 1423–1464 yılları arasında düzenlenen bir beratta Baydı Hatun Türbesi’nin ve bu türbeye vakfedilen mülklerin (sarnıç ve

göl) zikredilmiş olması, türbenin en az 550–600 yıl öncesinden itibaren bu adla bilindiğini kanıtlamaktadır.

Beratta İhlara’da bulunan bir türbeden söz edilmesi ve bölgede bugün “*tekke*” olarak bilinen yapı dışında başka bir türbe bulunmaması, ayrıca tarihi kaynaklarda ikinci bir türbeden bahsedilmemesi dikkate alındığında, söz konusu türbenin bugünkü *Baydı Hatun Türbesi* olduğu anlaşılmaktadır. *İbrahim Hakkı Konyalı’nın* da 1970’li yıllarda aynı yapıyı *Baydı Hatun Türbesi* olarak kaydetmiş olması bu tespiti desteklemektedir.

Sonuç olarak, “*Baydı Hatun*” isminin rastgele verilmiş bir ad olmadığı, bilakis tarihi kaynaklarda yer aldığı ve İhlara’da bu isme ait bir türbenin yüzyıllardır bilindiği açıktır. Türbenin varlığı ve adı, en az 15. yüzyıl ortalarından itibaren belgelerle sabittir. Bundan sonraki aşamada, *Baydı Hatun’un* kimliği ve tarihi şahsiyetinin daha ayrıntılı bir şekilde araştırılması önem arz etmektedir.

Baydı Hatun Kimdir?

Türbenin levhasında ‘*Hasan Gazi soyundan*’ olduğu belirtilen *Baydı Hatun* hakkında mevcut kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmadığı gibi, onun *Hasan Gazi* nesline mensubiyetine dair de hiçbir tarihi kaynağa ulaşılmış değildir. Ayrıca yapılan araştırmalar sırasında “*Baydı*” ismine sahip herhangi bir tarihi şahsiyet yahut biyografik kayda da tesadüf edilmemiştir.

Evet, farkındayım; adeta iğneyle kuyu kazmaya çalışıyorum. Bugüne kadar hakkında sınırlı yahut neredeyse hiçbir bilgi edinemediğimiz bu türbede medfûn zâtın kimliğini ortaya koymaya gayret ediyorum. Konu, hem araştırılması güç hem de mevcut verilerle kesin bir hükme varılması şu aşamada mümkün değil. Bununla birlikte, eldeki ilmi veriler ışığında makul yorumlarda bulunmak mümkün. O halde başlayalım...

Bir önceki yazımda, *Herevî’nin* zikrettiği *Obruk’un* İhlara olduğunu ortaya koymaya çalışmış ve ardından onun *Obruk’ta* medfûn olduğunu belirttiği sahabe üzerinden konuyu değerlendirmiştım. Şimdi ise aynı minvalde meseleyi ele almaya devam edeceğim.

Obruk’ta Hz. Ömer Nesli ve Ashâbı Mı Medfûn?

1147/48 yıllarında doğup 1215’te vefat eden *Herevî’nin*, *Obruk (İhlara)*’tan da söz ettiği ***Kitâbü’l-İşârât*** adlı eserini hangi tarihte kaleme aldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, eserin XII. yüzyıla dair bilgiler ihtiva ettiği açıktır. *Nitekim bu dönemde Obruk (İhlara)’ta Hz. Ömer’in oğlu Ebû Ubeyde’nin türbesinin bulunduğu, hatta sahabe ve tâbiîn neslinden olan Hz. Ömer’in ashabından bazı kimselerin de Obruk’taki bir mağarada medfûn olduğuna inanıldığı görülmektedir.*

Hatırlanacağı üzere, *Obruk’taki* Müslümanlar tarafından Hz. Ömer’in ashâbı olarak bilinen kişilerin medfûn bulunduğu mağarayı, ***Prof. Dr. Oya Pancaroğlu’nun*** Anadolu’daki ilk ***Ashâb-ı Kehf mağarası*** olarak nitelendirdiğini daha önce aktarmıştım. *Yine daha evvel ifade edildiği üzere, XII. yüzyılda Obruk’taki Müslümanların Hz. Ömer’in ashâbı olarak tanıdıkları bu zâtları, aynı dönemde bölgede yaşayan Hristiyanlar ise kendi azizleri olarak kabul etmekteydi.*

Dolayısıyla Anadolu’daki ilk ***Ashâb-ı Kehf*** mağarası olarak tanımlanan bu mekânda XII. yüzyılda da çürümemiş erkek naaşlarının bulunduğu, bu merhumların kimliklerine dair ise Müslümanlar ile Hristiyanların farklı inanç geliştirdikleri anlaşılmaktadır.

Bir başka deyişle, bölgede mevcut ***Ashâb-ı Kehf kültürünün*** XII. yüzyılda unutulduğu, yerini ise Müslümanlar açısından Hz. Ömer’in ashâbına, Hristiyanlar açısından ise kendi azizlerine atfedilen bir inanç sisteminin aldığı görülmektedir.

Zira söz konusu dönemde Selçuklular tarafından ***Ashâb-ı Kehf***’in mekânı olarak Afşin benimsenmişti. Bu sebeple İhlara’daki Müslümanlar da zamanla mağarada medfûn bulunan merhumları Hz. Ömer ile ilişkilendirmiş olmalılar. Bu inancın şekillenmesinde en büyük etki, muhakkak, *Hz. Ömer’in oğlu Ebû Ubeyde’nin türbesinin İhlara’da bulunduğu* inanılması olmuştur. Kısacası bu inanç, mağaradaki şahısların da Hz. Ömer’in ashâbı olarak kabul edilmesini kolaylaştırmış görünmektedir.

Öte yandan Hristiyanlar ise aynı dönemde, ***Yedi Uyurlar’ın*** kendi dinî ve mezhebî anlayışları

doğrultusunda **Efes/Ephesos'ta (İzmir)** bulunduğuna inanmaktaydılar.

Sonuç olarak, *Oya Pancaroğlu'nun Herevî'nin "Obruk"* olarak nitelediği yerde bulunduğunu ifade ettiği Anadolu'daki ilk Ashâb-ı Kehf Mağarası, XII. yüzyılda farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Buna rağmen, Ashâb-ı Kehf kültürünün bölgede günümüze kadar ulaştığı da görülmektedir.

Pancaroğlu her ne kadar Herevî'nin "Obruk" diye andığı mekânın *Konya Kızören Obruğu* olabileceğini ileri sürmüşse de görüldüğü üzere mevcut veriler bu yerin aslında Ihlara olduğu kanaatini daha güçlü kılmaktadır.

Herevî'nin bahsettiği Obruk'un mahiyeti ve konumu tarih boyunca tartışmalı olmuş; kimi araştırmacılar burayı Afşin ile, kimileri ise Konya Kızören Obruğu ile özdeşleştirmiştir. Ancak kanaatimizce Herevî'nin "Obruk" diye adlandırdığı yer Ihlara'dır. Bu kanaate, Herevî'nin aktardığı rivayetler temelinde ve özellikle 'Ubeyde-Baydı' isim benzerliği üzerinden ulaşılmaktadır.

Elbette bu değerlendirme yalnızca söz konusu benzerlik ile sınırlı değildir; başka veriler de bu kanaati desteklemektedir.

Bunlardan biri de yine *Ashâb-ı Kehf* ile ilişkilendirilen ve Araplar tarafından **"el-Kurra"** adı verilen bir yerleşim yeridir.

Arapların El-Kurra Adını Verdikleri Yer Ihlara Mıdır?

Anadolu'daki ilk Ashâb-ı Kehf mağarasını İbn Hurdazbih, Harsenan Dağı'nın (Harsenan-Hasan benzerliği de göz ardı edilmemelidir) eteğinde bulunan el-Kurra'ya konumlandırırken; Yâkût el-Hamevî ise bu mekânı Tarsus'a on ila on bir günlük mesafede göstermektedir.

Bununla birlikte, her iki müellifin de ortaklaştığı husus, söz konusu mekânın *Amorium (Emirdağ/Afyon) ile Nicaea (İznik/Bursa)* yollarının kesişim noktasına konumlandırılmış olmasıdır.

Söz konusu bu coğrafi konumlandırmalar ise Ihlara'yı işaret etmektedir.

Ihlara'nın Roma dönemindeki adı *Xliara/Chlorus olup, bu adın Araplar tarafından el-Kurra şeklinde yeniden adlandırılmış olması muhtemeldir. Nitekim el-Kurra isminin, eski ad olan Chlorus ile fonetik benzerlik taşıdığı görülmektedir.*

Oya Pancaroğlu, Herevî'nin bahsettiği Obruk'un Konya Kızören Obruğu olabileceği ihtimalini zikretmekle birlikte, İbn Hurdazbih'in bahsettiği *el-Kurra'yı* ise Niğde'nin yaklaşık 30 km kuzeybatısına konumlandırmaktadır. Obruk'un Ihlara olduğunu zaten izah ettik. Öte yandan Pancaroğlu'nun el-Kurra tespiti de yine Ihlara için uygundur, Ihlara Niğde'nin 50 km kuzeybatısındadır.

Sonuç olarak, farklı kaynaklarda "Obruk" ve "el-Kurra" adlarıyla zikredilen yerin Ihlara olduğu anlaşılmaktadır. Burada "el-Kurra" bir yer adı iken, "Obruk" ise coğrafi bir şekli ifade etmektedir.

El-Kurra isminin, Chlorus olarak bilinen Ihlara'ya Araplarca Chlorus—el-Kurra fonetik benzerliğiyle verilmiş olabileceğini ifade etmiştik. Bununla birlikte, el-Kurra adı Araplar için bütünüyle yabancı bir isim de değildir. Nitekim Suudi Arabistan'da, Teymâ ile Medine arasında, içerisinde birkaç köyün yer aldığı vadiye 'Vâdi'l-Kurâ' denilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de de zikredilen Hz. Sâlih Peygamber'in (a.s.) kavmi olan Semûd topluluğunun, Vâdi'l-Kurâ adı verilen bu sarp kayalıklarla çevrili bölgede yaşadığı bilinmektedir. Söz konusu bölge "Medâinü's-Sâlih" olarak da anılmaktadır. Volkanik arazi yapısına sahip olan bu coğrafyada Semûd kavmi, dağlardaki kayaları oyarak meskenler, düzlük alanlarda ise saraylar inşa etmişlerdir. Vâdi'l-Kurâ, Kur'an-ı Kerîm'de Şuarâ Sûresi'nin 146-149. âyetlerde şöyle geçmektedir:

"Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, meyveleri uç vermiş hurma ağaçlarının arasında güven içinde bırakılacağınızı ve dağlardan ustaca evler oyup yapmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?"

Bu noktada, kıvılcık kayalıklarla çevrili Vâdi'l-Kurâ'nın fiziki yapısını daha iyi tasvir

edebilmek için bölgeye ait görselleri incelemek faydalı olacaktır.

Şayet yolum Vâdî'l-Kurâ'ya düşmüş olsaydı, zihnimde canlanacak ilk yerin Ihlara Vadisi olacağı muhakkaktır. Görünüşe göre Araplar da Ihlara'da Vâdî'l-Kurâ'yı hatırlamış ve bölgenin eski adı olan Xliara/Chlorus ile fonetik benzerliği sebebiyle burayı el-Kurrâ/el-Kurâ şeklinde adlandırmışlardır. Böylece hem anlam hem de fonetik açıdan bir örtüşme meydana gelmiştir.

(El-Kurâ, 'köyler'; Vâdî'l-Kurâ ise 'köyler vadisi' anlamına gelmektedir.) İsim olarak el-Kurrâ ve coğrafi şekil olarak Obruk diye bahsedilen iki yerin de Ihlara olduğu artık daha iyi anlaşılmıştır kanaatindeyim.

Bu durumda, Obruk'ta medfûn olduğu rivayet edilen Ebû Ubeyde'nin kabrinin, bugün Baydı Hatun Türbesi olarak bilinen; kasaba halkı arasında ise "Ebe-Dede" yahut "Tekke" şeklinde adlandırılan mekânda bulunduğu hususu artık daha açık biçimde izah edilmiş olmaktadır.

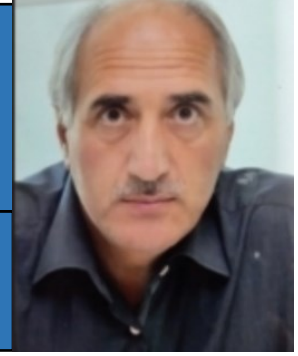
Ebû Ubeyde diye bilinen zâtın gerçekten de Hz. Ömer'in oğlu olup olmadığı ile ilgili yazacağım bir sonraki serinin son yazısında görüşmek üzere...

BİR MUHLİS KONER VARDI

KONYA'DA İZ BIRAKAN BİR BELEDİYE BAŞKANI

ŞABAN KUMCU

*Avazeyi bu aleme Davut gibi sal,
Baki kalan bu kubbede, bir hoş sada imiş*

Baki

Zaman gelir Konya'nın gelişmesi, güzelleşmesi için çırpınan, yokluk ve insan kıtlığı içinde çalışan insanları, minnetle anarız. **Gazeteci, öğretmen, yazar ve bilgin. Bir dev adam var karşımızda.** Mum alevi gibi yanıp sönmeyen güçlerin, çabaların onun yanında sözü mü olur mu? Durup dinlenmeden Konya'nın kaderini elinde tutmuş, hem de elli sene müddetle, yılmamış, usanmamış, küçük zayıf cüssesiyle

yön vermiş, Konya'nın kahrını, acısını ölünceye kadar sırtlamış, meselelerine el atmış, aradan zaman geçmiş, yine aynı meselelerin haline çalışmış, **geçmişî pırıl pırıl bir kişidir Mehmet Muhlis Koner.**

17 Mayıs 1886'da Konya'nın Köprübaşı Mahallesi'nde doğdu. Annesi Mevlâna'nın soyundandır. Küçük yaşta babasını kaybetmiş, dayısı Tevfik Çelebi Efendi, yeğenini, Mevlevi adabı ve erkanına göre yetiştirmeye gayret göstermiştir. İlk okul ve rüştiyeden (orta okul) sonra, idadiyi (lise) bitirdi. Mektebi i Hukuk'ta üç yıl okumuş, edebiyata, felsefeye ve tasavvufa düşkünlüğü sebebiyle, bu okuldan mezun olmadan ayrılmıştır. Kendi gayretleriyle Fransızca'yı öğrendi. Uzun yıllar Konya Lisesi'nde ve çeşitli okullarda Fransızca, psikoloji, sosyoloji, mantık, felsefe ve edebiyat dersleri verdi. Konya Valisi Muammer Bey'in isteğiyle 1917'de Konya Belediye Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

Mehmet Muhlis Koner 1917-1918 / 1919-1923,'te Millî Mücadele yıllarında Batı Cephesi'nin asker, erzak ve mühimmatının toplanmasında belediye başkanı olarak öncü olmuş, büyük miktarlarda bağışlarda bulunmuştur. 1946-1950 yılları arasında üçüncü defa belediye başkanlığı yapmıştır. Adana ve Eskişehir Milli Eğitim Müdürlükleri'nde bulunmuş, ömrünün son yıllarında kendisini tamamen mesnevi çalışmalarına vermiş, sekiz yıllık bir çalışma sonunda **"Mesnevi'nin Özü"** isimli hacimli eserini meydana getirmiştir. 21 Ekim 1957 yılında vefat etmiştir. Üçler Kabristanı'nda yatmaktadır.

Celalettin Kışmır, Konya Yeni Gün Gazetesi'nde yazdığı bir yazıda Muhlis Koner'i şöyle anlatır: "Son senelerinde, kendi kabuğuna

çekilip, sessiz, sedasız çalışmalar yaptığını kim nereden bilecekti...? Konyalı birazda, onun çelimsiz gövdesini görerek bir şeylere benzetmezdi. Yetmiş yaşına kadar, dünyanın türlü nimetlerini tepip Konya'dan ayrılmayışı bile, onun hakkında iyi bir not vermeye yeter. Kafasıyla, kalemıyla üç defa belediye başkanı olmuş, yaptığı işlerle, bu şehrin unutulmayacak kişileri arasına girmiştir. ***Zaman herkesin üzerinden bir silindir gibi geçer, arkada ne bıraktıysan o kalır. Muhlis Koner eserleriyle kendisini hatırlatacak mutlu kişilerdendir.***

İmparatorluğu'nun son günlerinin Konya'sında belediye başkanlığı yapan, bir eğitimci, genel meclis azası ve dernek başkanıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan öldüğü güne kadar, Konya'nın en hayati konularıyla ilgili kararlar verip sonuçlandıran ***Muhlis Koner, halkı uyandırmak için piyes yazıp, konferanslar vermiştir.*** Dernek başkanı olarak makaleler yazmış, şehrin imarı için önemli kararlar almıştır. Ana caddeleri açacak gücü kendisinde bulmuş, kentte ilk defa hal teşkilatını kurup, tramvayı işletmeye açmış, elektrik işletmesini işler hale getirmiştir.

O, bu şehrin elli yıllık fikir hayatında daima ön planda rol almıştır. Bırakın belediye başkanlıklarını, üstlendiği bütün görevlerden geriye, olgun ve dolgun eserler bırakmıştır. Onları silip atamıyorsunuz. Belediye başkanlığı günlerinde bu kentte pek az kişiye nasip olan hizmetlerde bulunmuş, kentin çarşısına pazarına bir düzen vermiş, son elektrik motorları o getirmiştir. Şimdi Kayalı Park diye adlandırılan bahçe onun eseridir. Alaaddin Tepesi'nin tanzimi ve ağaçlandırılması onun zamanına rastlar.

Bir süredir Muhlis Koner manisi diyebileceğim bir hastalığa tutuldum. Hayatını, yaşayışını, çalışmalarını yakından belgelerle izlemek fırsatım oldu. Daha bıyıkları yeni terlemeye başlamış bu genç adam, Osmanlı

Muhlis Koner'i anlatan bir yazıda şunu yaptı, bunu etti demekten çok, bilinmeyen, unutulmuş eserlerini saymak gerekir. ***Vefalı ve kadirşinas bir çevrede Muhlis Koner gibi şahsiyetler asla unutulmaz. Bizde çoğunlukla böyle şahsiyetler, bir daha hatırlanmamak üzere unutulur.*** Önemli olan onun bu kente yaptıklarıyla bizim, daha iyi günlere ulaştığımızın bilinmesidir. Fakat tarih, Konya'nın şerefli geçmişinde büyük hissesi olan bu kişiyi unutmayacaktır. Bu düşüncelerle, özel notlarımı anılarımla birleştirip, eserlerini karşılaştırdım.

Onun öğretmenliği ve belediye başkanlığı yanında gazeteciliği de Konya Basını için tarihi bir değer taşıyor. ***1945 yılında çıkardığı***

Selçuk Gazetesi'nin sahibidir. Halk Evi'nin yayınladığı Konya Dergisi'nde de sosyal konularda yaptığı incelemeler çok kıymetlidir. Konya'nın zengin, övünülecek bir fikir ve sanat hayatının olduğu bilinmelidir. İlk basımevi 1867'de kurulmuş, 1869'da ilk gazete çıkmıştır.

Yüz yıl önce Vilayet Gazetesi'ni çıkaranları saygı ve sevgiyle, minnettarlıkla anıyorum. Düşünce hayatımızın bu ilk kıvılcımları zayıf da olsa, bizi bu günlere getirmiştir. Genç kuşaklar; bu değerli insanları ve onların kendi zamanlarında, çevreleriyle yaptıkları mücadeleleri bilmezler. Kendilerinden önce gelenler kimlerdir, neler yapmışlardır, davaları ne olmuştur...? Mehmet Muhlis Koner'in, Konya'nın kültür, sanat ve eğitim hayatındaki yeri büyüktür. **Lise çağlarından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde yazmaya başlamış, ölünceye kadar kalemi elinden bırakmamıştır.**

Gazetecilik meşakkatli, zor bir meslektir. Bir gün, gazeteci mustarip adamdır dedim de hemşerilerim gülüverdiler. Gazeteci hayatını memleket hizmetine vakfetmiş ve onun uğruna tüketmiş bir kişidir, diye iddiaya kalkıştım da **lafımı ağzımda bıraktılar.** Gazeteci, ülkü ve dava adamıdır, alakasız, himayesiz kendi inandığı yolda tek başına yürüyen mücahittir diye seslendiğimde, **burun kıvrıldılar, kulaklarını kapattılar.** Birkaç satır mektup yazan, iki çift laf eden veya edemeyenler, takdirsiz, teşviksiz bırakılmazlar da ömrünü okuyucu denilen vurdum duymaz bir kütlenin sitem ve serzenişlerine boyun eğmekle, onlara hizmeti vazife saymakla geçiren gazeteci bu memlekette bedbahttır diye üzüldüğümde, **beni azarlayıp susturuverdiler...**

Dışarıdan gazetecilik bir masal gibi gelir. Matrakla, boş sohbetlerle geçirilen mesut bir meslek zannedilir. **Kimse bilmez bizim ne çektiğimizi ne düşündüğümüzü; herkese can yoldaşı, dert ortağı olacağız diye, kendi derdimizi, kendi hayatımızı unuttuğumuzu...** Bitmeyen, bitip de sonu gelmeyen iş, matbaacılık ve gazeteciliktir...Mihnet ve külfet yüklü bir ömrün sahibi olan bir gazeteciyi teselli eden nedir...? “

Muhlis Koner 'den Özlü Sözler;

- *Hayat ne bir zevk ne de bir elem ve sıkıntı kaynağıdır, Onu biz bu hale koyuyoruz. Bunun için hayatı olduğu gibi kabul etmek, yaşamayı tam manasıyla anlamaktır.*
- *Duymak, işte gerçek hayat yolcusunun en büyük rehberi...*
- *İnatla sebatı birbirine karıştırmamalıdır.*
- *Örflere, adetlere ve nihayet bütün kıymet hükümlerine dayanan ahlak kaideleri zamanla değişir. Fakat ferdi ve sosyal idealin kaynağı, vicdanın hakiki sesi olan hasbilikten (karşılık beklemeden, gönüllü olarak) doğan asıl ahlakın, başka bir şekil alacağı devir yoktur.*
- *İlim malzeme, sanat ruhtur.*
- *Zekâ hissin ateşiyle yanmadıkça daima soğuk, daima uyusuktur.*
- *Hayatiyet kudretinin yegâne kaynağı neşedir.*
- *Hakiki siyaset, fazilete dayanır.*
- *Şahsen çok tecrübelerim var. Ferdi olarak az çok düşünebilirken, bir toplum içinde bazen derbeder oluyorum.*
- *Kadın aşkını gururuna, erkek gururunu aşkına feda eder.*
- *Cemiyet mütefekkir kadından çok, sanatkâr kadına muhtaçtır.*

Muhlis Koner'i rahmetle anıyoruz. Ruhu şad olsun.

Kaynaklar: Prof. Dr. Mustafa Özcan, Konya Yazıları, Tablet Kitapevi, 2004